

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 21 2019

ЗМІСТ

КОРОТКО ПРО ГОЛОВНЕ

З виступу Президента України В. Зеленського на форумі RE:THINK. Invest in Ukraine3

АНАЛІТИКА

Політичні акценти

М. Дем'яненко

Президент України в Японії: подробиці робочого візиту.....3

О. Ворошилов

Перші 50 днів роботи Верховної Ради України IX скликання12

А. Потіха

Нові пропозиції щодо «формули Штайнмаєра»18

Н. Тарасенко

Політичні аспекти судової реформи Президента України В. Зеленського очима експертів25

М. Закіров

Внутрішньо переміщені особи: п'ять років втрат, поневірянь і надій39

І. Рудь

Політичний контекст бюджетного процесу: голосування за бюджет-2020 у першому читанні44

Ю. Якименко

Проблеми получения Украиной зарубежной военной помощи в оценках СМИ48

С. Горова

Теплу взимку – бути!54

О. Аулін

Джерело миру по-турецьки57

Економічний ракурс

С. Кулицький

Вугільна промисловість України: стан і проблеми розвитку в контексті національної безпеки62

А. Рябоконт

Очередной раунд трехсторонних переговоров по газу в Брюсселе освещает политическую плоскость	74
--	----

НАУКА – СУСПІЛЬСТВУ

Основні напрями діяльності НАН України	79
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	88
Наукові видання НАН України	95
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	96
Перспективні напрями розвитку української науки	98
Здобутки української археології	100

ДО УВАГИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ

С. Блиндарук, А. Головащук, А. Колесніченко, П. Штих, А. Шумілова

Коцюбинський Михайло Михайлович (05.09.1864, Вінниця – 12.04.1913, Чернігів)

До 155-річчя з дня народження (видання відділу науково-бібліографічної інформації)

(Початок, закінчення див. №22)

	101
--	-----

Коротко про головне

З виступу Президента України В. Зеленського на форумі RE:THINK. Invest in Ukraine

Україна повинна мати сильну позицію та підтримку для завершення війни на Донбасі дипломатичним шляхом – Глава держави

29 жовтня 2019 р. – 12:00

Завершення війни на Донбасі можливе лише дипломатичним шляхом, а для цього Україна повинна мати сильну позицію та підтримку, наголошує Президент В. Зеленський.

Виступаючи на форумі RE:THINK. Invest in Ukraine у Маріуполі, Глава держави підкреслив, що припинення війни на сході та повернення всіх українських територій є головним завданням.

«Зробити це можливо лише дипломатичним шляхом. А для цього Україна повинна мати сильну позицію та підтримку. Бути державою, яку поважають та до якої дослухаються. Процвітати, бути незалежною та успішною», – зазначив Президент.

В. Зеленський підкреслив, що Україна повинна стати такою, і саме для цього він пішов у політику.

«Більше того – саме тому й ви сьогодні тут. Адже мир в Україні – це запорука безпеки та стабільності у Європі та світі, а успіх України – це й ваш успіх», – зауважив В. Зеленський, звертаючись до учасників форуму (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 29.10*).

Аналітика

Політичні акценти

М. Дем'яненко, науковий співробітник СІАЗ НБУВ

Президент України в Японії: подробиці робочого візиту

21–24 жовтня 2019 р. Президент України В. Зеленський здійснив чотириденний робочий візит до Японії. Під час якого він, разом із першою леді О. Зеленською, узяв участь у церемонії інтронізації Імператора Нарухіто. Загалом представники майже 200 країн прибули у Токіо для участі в церемонії. Оскільки останнє сходження на трон японського імператора відбулося 30 років назад, В. Зеленський став першим українським президентом, запрошеним на інтронізацію.

«Для мене велика честь взяти участь в інтронізації Імператора Нарухіто. Проведення стародавнього обряду в сучасній Японії є прикладом того, як в одній державі можуть співіснувати і глибока повага до традицій, і впровадження новітніх високих технологій для поліпшення життя кожної людини», – сказав В. Зеленський після закінчення інтронізації (URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-vzyav-uchast-u-ceremoniyi-intronizaciyi-imperatora-57945>).

Відзначимо, що українська делегація представлена на церемонії інтронізації чи не найповажнішим державним діячем. Хоча японський уряд раніше запросив багатьох провідних політиків на цю церемонію, зокрема президентів США, Росії, Туреччини, однак ці країни були представлені чиновниками нижчого рангу.

І хоча основною метою візиту була участь у церемонії інтронізації Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром С. Абе, керівниками нижньої та верхньої палат парламенту, членами японської парламентської асоціації дружби з Україною, керівництвом Японського агентства міжнародного розвитку, керівництвом Японської асоціації нової економіки, представниками японського бізнесу, а також провів низку двосторонніх зустрічей з лідерами іноземних країн. З огляду на це можна говорити про значущість візиту в контексті зовнішньополітичної діяльності президента.

Ще до церемонії інтронізації японського імператора В. Зеленський провів успішні переговори з прем'єр-міністром С. Абе. Він насамперед подякував за послідовну політику Японії щодо підтримки України та невизнання незаконної анексії Криму, збереження санкцій проти Росії. «Я хочу подякувати вам особисто за незмінну позицію щодо територіальної цілісності та суверенітету України», – зазначив В. Зеленський. Президент також розповів про безпекову ситуацію на Донбасі та останні зрушення в напрямку припинення війни і досягнення миру.

Обговорили сторони і інвестиції Японії в розвиток інфраструктури України. В. Зеленський подякував за фінансову допомогу, яка з 2014 р. сягнула 1,8 млрд дол. «Ми зацікавлені в продовженні реалізації інфраструктурних проектів за підтримки Японії. Особливо вдячні Японії за пільговий кредит у майже 1 млрд дол. на модернізацію Бортницької станції аерації. Сподіваємося, роботи розпочнуться вже на початку наступного року», – наголосив Президент.

Крім того, він подякував японській стороні за пом'якшення з 1 січня 2018 р. візового режиму для громадян України та порушив питання запровадження безвізового режиму для українців напередодні Олімпійських ігор-2020 р. в Токіо.

Зі свого боку С. Абе високо оцінив результати реформ, проведених в Україні, та запевнив, що Японія й надалі підтримуватиме нашу країну у впровадженні позитивних змін (URL: <https://www.president.gov.ua>).

Під час зустрічі з керівництвом парламенту Японії, а саме з головою Палати представників (нижня палата парламенту Японії) Т. Осімою та

головою Палати радників (верхня палата парламенту) А. Санто, В. Зеленський подякував за підтримку територіальної цілісності та суверенітету України.

Сторони також обговорили реформи та залучення інвестицій в Україну. Голова Палати радників А. Санто наголосила, що в Україні зареєстровано понад 40 японських приватних компаній, а японські бізнесмени відзначають великий потенціал України. Натомість Президент України висловив сподівання, що кількість японських компаній, зареєстрованих в Україні, зростатиме. Спікер нижньої палати парламенту Японії Т. Осіма наголосив, що знає про Україну, зокрема завдяки виступам наших спортсменів. Він висловив сподівання побачити їх на Олімпійських іграх-2020, що відбудуться у Японії. В. Зеленський користуючись нагодою закликав впровадити безвізовий режим для українців напередодні цих змагань.

На зустрічі з головою парламентської асоціації дружби «Японія – Україна» Е. Морі та членами асоціації Президент України В. Зеленський подякував за послідовну політику уряду та парламенту Японії щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, зокрема в рамках міжнародних організацій, а також за широкомасштабну гуманітарну та фінансову допомогу з боку Японії для проведення структурних реформ.

«Високо цінуємо допомогу вашої країни для відновлення Донбасу та підтримки внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України. Відчуваю дружнє ставлення з вашого боку», – зазначив В. Зеленський.

Сторони також обговорили можливості для поглиблення економічної та інвестиційної співпраці. Порухувалося питання співробітництва в рамках реалізації інфраструктурних проектів в Україні, а також взаємовигідних проектів у сферах енергетики, транспорту, сільського господарства, охорони довкілля тощо.

«Сьогодні нам потрібно модернізувати та об'єднати Україну. З цією метою наш парламент ухвалює багато законів. Наприклад, закон про концесію, адже нам треба відновити та модернізувати українську інфраструктуру: порти, залізницю, дороги, мости, дамби», – підкреслив Глава держави.

Президент також зауважив, що втішений тим, що у новій Верховній Раді була створена депутатська група з міжпарламентських зв'язків з Японією, до складу якої входять 117 депутатів. 80 із них, зокрема й співголова групи, представляють політичну партію «Слуга народу».

Важливою частиною перемовин став обмін досвідом з питань подолання наслідків ядерних надзвичайних ситуацій. Президент України відзначив ефективність діяльності українсько-японського Спільного комітету з питань співробітництва у сфері покращення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях, зокрема шляхом взаємодії між нашими країнами у рамках так званого механізму «Фукусіма – Чорнобиль».

У зв'язку з цим, В. Зеленський виокремив перспективний напрям двостороннього співробітництва, а саме розробку та запровадження нових технологій утилізації радіоактивних відходів.

Своєю чергою японська сторона високо оцінила результати свого візиту до України у вересні цього року, наголосивши, що він надав нового імпульсу розвитку міжпарламентського діалогу та всього спектру співпраці між країнами.

На зустрічі з керівництвом Японського агентства міжнародного співробітництва (ЈСА) В. Зеленський наголосив на важливості співпраці для України. Про це він заявив президенту Агентства С. Кітаокі.

«Співпраця з Японським агентством міжнародного співробітництва (ЈСА) надзвичайно важлива для нашої країни, особливо в контексті реалізації масштабних реформ, які відбуваються нині. Нещодавно уряд схвалив план дій на наступні п'ять років. Ми справді віримо, що ця програма реалізовуватиметься не в теорії, а на практиці. Це включає розвиток людського капіталу та економіки, європейську інтеграцію та покращення безпеки й добробуту громадян України», – сказав Президент і додав, що реалізація цього плану дасть змогу створити в країні мільйон додаткових робочих місць.

Глава держави повідомив керівництву Агенства, що серед пріоритетів нинішньої української влади – запуск ринку землі, масштабна приватизація, дерегуляція та спрощення всіх процедур з переходом на онлайн-послуги, ліквідація тіньової економіки та корупційних схем, вирішення інфраструктурних проблем, оптимізація податкової системи, швидке та всеосяжне запровадження європейських і міжнародних стандартів.

Президент окремо подякував Агентству за надання підтримки Україні в рамках програми «Офіційна допомога розвитку». «Цінуємо технічну допомогу Японії для підтримки демократичних інститутів, забезпечення макроекономічної стабільності та пільгового кредитування важливих інфраструктурних проектів в Україні», – заявив він.

Одним з яскравих результатів спільної роботи України з ЈСА за словами В. Зеленського є успішне завершення модернізації Міжнародного аеропорту «Бориспіль» коштом пільгового кредиту. При цьому глава держави відзначив важливість реалізації другого проекту, а саме – модернізації Бортницької станції аерації, що допоможе запобігти забрудненню навколишнього середовища та підвищити безпеку життя людей.

Що стосується перспектив подальшої співпраці з Агентством, президент не приховував зацікавленість з боку України. Серед важливих інфраструктурних проектів може бути будівництво мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаєві щодо вдосконалення південного транспортного коридору; підготовка проекту з переробки твердих побутових відходів.

В. Зеленський під час робочого візиту до Японії зустрівся з керівництвом Японської асоціації нової економіки (JANE) та розповів про плани розвитку ІТ-сектору України, який за словами президента є одним з найбільш динамічних у нашій країні. Серед іншого йшлося про вдосконалення правового поля України та системи оподаткування у галузі ІТ й розбудову національної інноваційної системи.

«Плануємо розвиток інноваційної інфраструктури шляхом відкриття бізнес-інкубаторів, акселераторів та інноваційних платформ, відкриття знакових R&D-центрів світових корпорацій, створення інноваційних чи стартап-платформ у закладах вищої освіти», – розповів він.

Своєю чергою японські бізнесмени зацікавилися проектом «Держава у смартфоні». У зв'язку з чим В. Зеленський наголосив, що реформа з діджиталізації перебуває на його особистому контролі.

Глава держави також заявив про прагнення України створювати конкурентний ІТ-продукт. «У західному світі наших ІТ-фахівців сприймають як дешеву робочу силу. Для нас важливо це змінити. Ми хочемо створювати ІТ-продукт і продавати його у світі», – сказав він.

Представники асоціації розповіли Президенту України про приклади найуспішніших інноваційних проектів застосування в Японії штучного інтелекту, що вже довели ефективність у різних сферах життя. Йдеться, зокрема, про туризм, розваги та кібербезпеку.

Мав В. Зеленський зустрічі і з представниками бізнесу, зокрема з керівництвом компанії Marubeni Corporation, на якій Президент запросив японську компанію інвестувати в проекти в Україні.

Під час зустрічі лідер України повідомив, що на початку жовтня було підписано закон щодо стимулювання інвестиційної діяльності, який має поліпшити інвестклімат. «Ми дуже серйозно налаштовані на реформи. Ми посилюємо на законодавчому рівні захист бізнесу від неправомірних дій або бездіяльності дозвільних органів», – зазначив Глава держави.

Також Президент наголосив, що Україна виходить на завершальну стадію масштабної приватизації. «Ми підготуємо правову базу для приватизації понад 500 держпідприємств. Наші пріоритети: дерегуляція з переходом на онлайн-послуги від держави для бізнесу; ліквідація тіньової економіки та корупційних схем; розвиток інфраструктури; оптимізація податкової системи; запровадження в Україні європейських стандартів», – підкреслив В. Зеленський.

Представники Marubeni Corporation розповіли, що вже постачають з України до Японії зернові та молочну продукцію й розраховують на розширення переліку агропромислової продукції. В Україні вони також реалізують екологічні проекти, наприклад постачають сонячні панелі.

Своєю чергою глава української держави запропонував розширити сферу співпраці та запросив співрозмовників інвестувати у сміттєпереробні заводи в Україні, згадавши екологічні проблеми у Львові та інших українських мегаполісах. Крім того, він звернув увагу представників

японської компанії на можливість інвестування в будівництво доріг в Україні. «Уряд нещодавно порахував протяжність доріг національного значення – це 44 тисячі кілометрів. Ми розглянемо пропозиції щодо розбудови сучасних доріг, цікаві концесійні проекти», – сказав він.

Президент В. Зеленський під час робочого візиту до Японії провів також низку двосторонніх зустрічей з лідерами інших іноземних країн. Під час зустрічі з першим Президентом Казахстану Н. Назарбаєвим порушувалося питання війни на Донбасі та окупації Криму. На що Н. Назарбаєв заявив, що Казахстан завжди підтримував територіальну цілісність і суверенітет України. Сторони обговорили позитивні зміни у просуванні до миру, зокрема повернення полонених та перезапуск дипломатичних перемовин, а також наголосили на потребі проведення якнайшвидших переговорів у Нормандському форматі. «Усім нам потрібен діалог. Наші території важливі. Це землі наших пращурів і, я переконаний, наших дітей», – зазначив В. Зеленський. Також сторони обговорили можливість збільшення товарообігу між Україною та Казахстаном (URL: <https://www.president.gov.ua/news/pid-chas-robochogo-vizitu-do-yaponiyi-volodimir-zelenskij-zu-57949>).

Про перспективи нарощування товарообігу між країнами говорив В. Зеленський в Японії зі своїм бразильським колегою Ж. Болсонару, та подякував за підтримку Бразилією територіальної цілісності та суверенітету України.

Сторони загалом обговорили низку економічних питань та ініціатив. «Бразилія – наш головний торговельний партнер у Латинській Америці. Вітаю розширення присутності бразильських компаній в Україні та українських – у Бразилії», – зазначив Президент України та запропонував «вкладати» в Україну: «У нас відбудеться велика приватизація, ми зараз презентуємо чимало проектів, які показують, що в Україну вкладати вигідно. Я вірю, що ми справді маємо побудувати потужні відносини між Україною та Бразилією».

Ще однією важливою темою, що піднімалася під час зустрічі українського та бразильського президентів була перспектива співпраці у космічній галузі. Українська сторона запропонувала перезапустити спільний космічний проект з використанням космодрому «Алкантара» (URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-obgovoriv-z-prezidentom-brazilii-mozhliv-57953>).

Хотілося б відзначити зустріч з В. Зеленського з Президентом Німеччини Ф-В. Штайнмаєром, з огляду на резонанс, викликаний реалізацією формули по врегулюванню конфлікту на Сході України, яку запропонував німецький політик.

У ході спілкування сторони обговорили нинішню ситуацію на Донбасі та погодилися, що Нормандський формат сьогодні є ключовим для припинення агресії проти України, і зустріч має бути проведена в найближчому майбутньому.

«Досягнення миру на Донбасі та завершення кровопролиття є безумовним пріоритетом для мене та моєї команди. Щиро вдячний вам за докладені зусилля для політико-дипломатичного врегулювання війни на Донбасі, постійну увагу до питання відновлення територіальної цілісності України», – наголосив В. Зеленський та додав: «Україна виконала свою частину для відновлення роботи «Нормандської четвірки». Розраховуємо на проведення зустрічі лідерів «Нормандської четвірки» найближчим часом, адже всі перепони усунуті» (URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsyaz-frankom-valterom-shtajnmaye-57961>).

Нагадаємо, що 15 жовтня 2019 р. Міністр закордонних справ В. Пристайко обговорив з колегами Євросоюзу «формулу Штайнмаєра» та окреслив конкретні кроки її реалізації :має відбутися виведення російських військ та найманців з Донбасу; місцеві вибори на окупованому Донбасі мають пройти за українським законодавством; запровадження тимчасового особливого статусу Донбасу відбуватиметься спершу на період виборів; якщо ОБСЄ визнає вибори вільними та демократичними, особливий статус закріплюється на постійній основі (URL: <https://hromadske.ua/posts/pristajko-predstaviv-u-yes-formulu-shtajnmayera-spochatku-vivedennya-vijsk-rf-i-kordonpotim-vibori>).

До речі сам В. Пристайко також був присутній у складі української делегації в Японії, де провів зустріч з Міністром закордонних справ цієї країни – Т. Мотегі. На початку зустрічі, японський міністр вкотре наголосив на незмінній позиції Японії щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, а також невизнання будь-яких змін силовими методами. Міністр Т. Мотегі також додав, що Японія як незмінний партнер України, який розділяє фундаментальні цінності, продовжуватиме співпрацю з новим урядом України. У відповідь на це, міністр В. Пристайко заявив про готовність співпрацювати і надалі з Японією задля зміцнення двосторонніх відносин.

Що стосується питань двостороннього співробітництва, Т. Мотегі заявив, що Японія як одна з основних країн-донорів України буде продовжувати підтримувати українські реформаторські зусилля, і зокрема зауважив про важливість поглиблення відносин у сферах безпеки, а також торгівлі та інвестицій. У свою чергу, В. Пристайко подякував за японську підтримку та підтвердив наміри посилювати співпрацю з Японією у різних напрямках – безпеки, економіки, культури, освіти та науки, туризму та інших.

Урядовці обмінялися думками щодо поточної ситуації в Україні. Японський міністр висловив сподівання, що припинення вогню та розведення сил на сході України буде реалізовано. На що В. Пристайко повідомив, що Президент України В. Зеленський працює над якомога більш мирним розв'язанням даного питання та на даному етапі очікується проведення наступної зустрічі у Нормандському форматі, в результаті якої

вдається просунути ще на крок до вирішення конфлікту (URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/00_001512.html?fbclid=IwAR1wMmdrfe-UgJN110FRFpGZhbPz1ozrTtEKKAffISwxl4JHsoAARISSP10).

Зауважимо, що у рамках особистої програми під час робочого візиту Президента України до Японії дружина глави держави О. Зеленська також мала окремі зустрічі, зокрема вона відвідала Муніципальний центр здоров'я Мімато в Токіо, який опікується дітьми та їхніми родинами й забезпечує медичну та соціальну підтримку від моменту вагітності до повноліття дитини.

Перша леді зустрілася з мером району Мімато М. Такеї, який розповів про інклюзивну інфраструктуру Центру здоров'я. Натомість О. Зеленська зазначила, що здоров'я дітей, їхніх матерів, майбутніх поколінь українців – один з найважливіших напрямів її діяльності. «Мета таких візитів – перейняти досвід та найкращі здобутки, щоб певні ідеї та ініціативи можна було втілити в Україні, – розповіла вона. – Тема жіночого та дитячого здоров'я, запобігання хворобам, ранньої діагностики, піклування про новонароджених – мій ключовий інтерес» (URL: <https://www.president.gov.ua/news/druzhina-prezidenta-olena-zelenska-vidvidala-municipalnij-ce-57993>).

Окрему увагу О. Зеленська приділила особливостям дитячого харчування в школах Японії та можливості впровадження цього досвіду в Україні. Для цього перша леді відвідала молодшу школу Когай, у якій навчаються діти з першого до шостого класу, де поспілкувалася з керівництвом та працівниками школи.

Якщо ж загалом аналізувати результати візиту української делегації на чолі з президентом до Японії, то в експертному середовищі не має одностайної думки. Одні експерти говорять про його важливість для України, тоді як інші вважають, що українському президенту доцільніше було б витратити свій час на врегулювання важливіших проблем, ніж на участь у довготривалих символічних східних церемоніях.

Японіст аналітичного Центру AD ASTRA В. Смиков, зауважив, що на церемонію інтронізації імператора Нарухіто запросили лідерів майже всіх країн, і це прояв доброї волі Японії (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=91184>).

«Дипломатичний візит В. Зеленського на таку поважну церемонію демонструє те, що Японія поважає Україну, поважає український уряд і вбачає гарні відносини у подальшому», – сказав він.

За словами експерта, відносини України та Японії зараз перебувають у «зародковому» становищі. «Японія визнала незалежність України, вона проявляла деякий інтерес до України під час Помаранчевої революції 2004 року, вона вбачала Україну як протидію Росії на Заході. Був певний інтерес, було й інвестування. Потім цей інтерес згас через неактуальні реформи уряду В. Ющенка та прихід до влади В. Януковича. Попри все це, після 2014 року

Японія знову почала цікавитися Україною, було виділено майже 1,8 мільярдів доларів допомоги», – зауважив В. Смиков.

На його думку, наразі Японія вбачає перспективу інвестування в українську інфраструктуру, в медичну сферу та соціальну, зокрема ідеться про допомогу реінтеграції людей, які постраждали від війни на Сході України.

«Попри це все, Японія дуже повільно інвестує в українську економіку. Японські крупні корпорації не заходять на український ринок через корупцію. Нам було б цікаво, щоб вони інвестували в українську економіку, заходили на нашій ринок», – сказав експерт.

З іншого боку, окремі оглядачі акцентують на тому, що поїздка В. Зеленського до Японії, головною метою якої названо відвідини церемонії інтронізації нового японського імператора, стала доволі неочікуваною подією.

В першу чергу через відсутність прогресу у ключових зовнішньополітичних напрямках: припинення війни на Донбасі, повернення суверенітету над Кримом, врегулювання конфліктів із західними сусідами та відновлення довіри у світі до України. У зв'язку з цим експерти задаються питанням: наскільки відповідають закордонні візити В. Зеленського зовнішньополітичним викликам України (URL: <https://pravda.if.ua/%E2%80%8Bzeponiya-abo-yak-ne-peretvoryty-zovnishnyu-polityku-na-politychnyj-turyzm-za-derzhavnyj-rahunok>).

Президент ГО «Український центр азійських студій» О. Микал вважає, що привід візиту не сприяв його ефективності. «Згідно конституції Японії, імператор – це символ нації. Інтронізація – це як День народження. З усього світу приїдуть на цю подію високі представники інших країн. І саме тому як візит зробити його настільки ефективним, як це потрібно було би для подальшого розвитку україно-японських відносин, не можливо», – пояснила вона.

Дещо іншу точку зору має експерт-міжнародник МЦПД М. Капітоненко. «У тому, що В. Зеленський зараз полетів до Японії, немає великої проблеми. Візит матиме велике символічне значення, а Японія для нас доволі важлива держава. А наші проблеми на інших напрямках швидко не розв'яжеш. В чому команда президента переконалася, намагаючись організувати Нормандський саміт та візит до Білого дому. Так само і з питанням вирішення конфлікту на Донбасі. Тому час для візиту нормальний, питання в тому, наскільки він буде ефективним», – зауважив експерт.

Таким чином констатуємо, що робочий візит Президента України В. Зеленського до Японії відбувся. Не зважаючи на неоднозначну реакцію експертного середовища, в контексті зовнішньополітичної активності, яку останнім часом демонструє глава держави, цей візит є цілком логічним. В рамках візиту, окрім участі в церемонії інтронізації японського імператора, український Президент провів низку важливих зустрічей з представниками японської влади, бізнесу, а також іншими іноземними лідерами, на яких він

мав змогу поінформувати співрозмовників про зміни, які відбуваються в Україні, а також запросити інвестувати в українську економіку та обговорити перспективні напрями співробітництва.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Перші 50 днів роботи Верховної Ради України ІХ скликання

Перші 50 днів роботи Верховної Ради України ІХ скликання припали на 17 жовтня 2019 р. За цей час, працюючи в «турборежимі», парламент прийняв у цілому 56 законопроектів.

Вітаючи народних депутатів з 50-м днем роботи парламенту ІХ скликання, Голова Верховної Ради України після відкриття ранкового засідання парламенту зазначив: «Сьогодні 50-й день роботи Верховної Ради України ІХ скликання. Чому 50-й? Ми з вами досить плідно працюємо і живемо дійсно в «турборежимі», за що я всім вдячний. Зазвичай підбивають підсумки на 100-й день роботи, в нас, я думаю, що можна підвести перший підсумок на 50-й. Ми за цей проміжок часу розглянули 209 законопроектів, прийняли в цілому 56 законів».

Д. Разумков зауважив, що навряд чи будь-яке скликання Верховної Ради могло б конкурувати з такою швидкістю роботи, яку показала Рада ІХ скликання.

До речі, нардепи цього скликання прийняли в два рази більше проектів законів, ніж їхні «попередники». Так, парламент VIII скликання за перші 50 днів роботи встиг прийняти в цілому 34 законопроекти.

Голова ВРУ висловив сподівання, що парламентарії й надалі будуть працювати швидко і якісно. За його словами, головна мета не в прийнятті законів, а в тому, щоб вони працювали для громадян.

Того ж дня спікер ВРУ опублікував шестихвилинний проморолик під назвою «День за два: перші 50 днів роботи Верховної Ради України». Відео оприлюднили на особистій сторінці Д. Разумкова в мережі Facebook та на головній сторінці офіційного сайта парламенту.

Головними досягненнями парламенту нового скликання його голова вважає: скасування депутатської недоторканності з 1 січня 2020 р.; прийняття закону про імпічмент президента; звернення в КСУ щодо скорочення кількості депутатів до 300 осіб; спрощення митного контролю та зменшення тиску на бізнес; оновлення будівельних норм; прийняття закону про держслужбу за контрактом; розблокування роботи Вищого антикорупційного суду; дозвіл НАБУ і ДБР для самостійного «прослуховування» підозрюваних.

«Уже перші місяці роботи показали, що така робота парламенту подобається далеко не всім. Тим, хто звик, що парламент мертвий, він не

працює, що в ньому можна створювати схеми. Але такого більше не буде. Український парламент буде працювати на український народ», – додав Д. Разумков.

З огляду на це спікер назвав ВРУ ІХ скликання «не революційною, а еволюційною», яка працює так, як повинен працювати парламент.

Зі свого боку, у прес-службі офісу віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Д. Кулеби наголосили на тому, що Верховна Рада України ІХ скликання за півтора місяці ухвалила 15 євроінтеграційних законів.

«Лише за ці півтора місяці ухвалені 15 євроінтеграційних законів, які засновують якісно нові правила і стандарти у багатьох сферах життя», – вказали в офісі.

Кожен з цих законів, як зазначається, створений згідно з найкращими європейськими практиками. «Ці закони розробляли різні міністерства у співпраці з нашим урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, щоденною залученістю віце-прем'єра, у постійній роботі з Верховною Радою України (особливо з комітетами з євроінтеграції та у закордонних справах)», – додали в Офісі.

Також там навели топ євроінтеграційних законів, ухвалених лише за перші 50 днів роботи нового уряду:

№ 1230: боротьба з реальними, а не інформаційними фейками, а саме з обсягом контрафакту та підробок, який йде через митний кордон до нашої держави.

№ 1061: безпечні дороги. Він запроваджує механізм аудиту безпеки автомобільних доріг загального користування, який використовують країни ЄС.

№ 1048: довіра митниці чесному бізнесу та спрощений митний режим для тих, хто має довіру. Нарешті в Україні створений інститут авторизованих економічних операторів.

№ 1046: дозвіл залучати приватний капітал до управління держмайном без приватизації (концесія). Вже скоро очікуємо різке підвищення якості доріг, які будуються, залучення значних приватних інвестицій в українську інфраструктуру (морські та річкові порти, дороги, аеропорти).

№ 1082: запровадження в українському законодавстві положення Конвенції про процедуру спільного транзиту, яку підписали 35 країн Європи. Це – єдині правила декларування та контролю переміщення товарів із використанням спільного IT-продукту.

У цілому ж за 50 днів до українського парламенту було внесено 638 проектів законів. Найбільше, на рахунку нардепів – 572 документа, ще 43 законопроекти зареєстрував Кабмін і 23 законодавчі ініціативи надійшли в ВРУ від Президента В. Зеленського.

Слід зазначити, що найактивніше працювали над підготовкою законопроектів фракції «Слуга народу», «Батьківщина» і «Європейська солідарність».

Якщо подивитися, як фракції парламенту були задіяні в розробці законопроектів, то найактивнішою виявилася фракція «Слуга народу», яка приклалася до підготовки 185 документів. На другому місці – «Батьківщина» – 128 законопроектів. Далі йдуть «Європейська солідарність», яка підготувала 90 законопроектів, ОПЗЖ – 61, депутатська група «За Майбутнє» – 37, «Голос» – 19 і позафракційні – 52 документа.

Також за 50 днів у ВРУ було проведено 5 погоджувальних рад. Нардепи відпрацювали 15 пленарних днів і ще 5 днів проводилася робота з виборцями. При цьому в новому парламенті не було проведено жодної години запитань до уряду.

«Багато хто називає роботу Верховної Ради революційною. Але для нас це – не революція, а еволюція, тобто нормальний розвиток як парламенту, так і держави. ...Я впевнений, що ми зможемо змінити цю державу, зробити її такою, щоб в ній було комфортне і якісне життя», – підсумував Голова ВРУ Д. Разумков.

Водночас слід зазначити, що у депутатів з фракцій меншості дещо інше бачення. Зокрема, депутати інших фракцій не бачать нічого гарного у величезній кількості законопроектів, розглянутих Радою за кілька десятків днів роботи.

Незадоволені з фракцій «Голосу» і «Європейської солідарності», використовуючи російську політичну лексику, навіть охрестили новий склад парламенту «шаленим принтером», який штампує будь-які документи, спущені зверху.

А до 50-денного ювілею ВРУ IX скликання депутат «Європейської солідарності» О. Гончаренко записав свій відео ролик-звернення, в якому визнає високий темп роботи президентської фракції, але запевняє, що користь від цього на собі відчувають далеко не всі.

«Хочу нагадати, що «Слуги народу» обіцяли «кінець епохи бідності» для всіх, а насправді ... зменшили платежі в бюджет для олігархів, для друзів Зеленського, яких призначили на всі посади, які тільки є в цій державі. Звичайно ж, для Ігоря Коломойського завершилася епоха бідності. А ось для мільйонів українців, на жаль, ніякого кінця епохи бідності не видно», – каже у цьому відео О. Гончаренко.

У схожому ключі прокоментував підсумки перших 50 днів роботи ВРУ і співголова фракції «Опозиційна платформа – За життя» Ю. Бойко. Він заявив журналістам, що представники парламентської більшості забули про свої обіцянки виборцю і діють в інтересах дуже обмеженого кола людей.

«Верховна Рада не була самостійним гравцем: те, що спускали з Офісу Президента, за те вона і голосувала. Ми не підтримали левову частку законопроектів, тому що вони не мають нічого спільного з тим, що дійсно потрібно людям. Принцип був такий: брати один законопроект, який повинен сподобатися людям, – зняття депутатської недоторканності, зменшення кількості депутатів тощо, а за ними пускати «паровозом» з десятків лобістських законодавчих ініціатив», – сказав Ю. Бойко.

«Я поки що не можу назвати жодне рішення ВРУ, яке зробило би життя кращим», – додає Н. Шуфрич, народний депутат від ОПЗЖ.

Голова партії «Голос» співак С. Вакарчук пішов ще далі, порівнявши своє становище керівника опозиційної фракції, яка знаходиться в меншості, зі становищем бійця-добровольця на фронті. В інтерв'ю «Українській правді» він повідомив, що, як і добровольці-військові, він не відчуває позитивних емоцій від тієї роботи, яку повинен виконувати, проте й відмовлятися від неї не збирається.

«Чи вважаю я Верховну Раду найкращим місцем на землі? Безумовно, ні. Наприклад, в студії, або на концерті, або на стадіоні мені точно приємніше. Але я ж не йшов туди за позитивними емоціями. Я знав, куди йду, я це вже бачив», – зазначив С. Вакарчук, який у 2007 р. вже обирався до парламенту за списками партії «Наша Україна» В. Ющенко, але менш ніж через рік після початку роботи у ВРУ добровільно відмовився від депутатських повноважень.

«Турборежим автоматично призводить до того, що відбуваються помилки в законопроектах», – наголошує його колега по фракції І. Совсун.

«Ці 50 днів – це коли швидкість була, а якість не завжди», – додає С. Соколов, народний депутат від «Батьківщини».

Загалом же проєвропейські «Голос» і «Європейська солідарність» часто голосують так само, як і «Опозиційна платформа – За життя», яка знаходиться на іншому кінці політичного спектра. Так, усі три фракції відмовилися підтримати внесений Президентом В. Зеленським проект судової реформи, відповідно до якого склад членів Верховного Суду скорочується з 200 до 100, запроваджується новий порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а також скорочуються суддівські зарплати. Всі три фракції в повному складі проголосували проти законопроекту під час розгляду його в другому читанні 16 жовтня 2019 р.

Немає єдності у ставленні до нової ВРУ і у експертному середовищі.

Так, суспільно-політичний оглядач «Трибун» Д. Денищенко впевнений, що «турборежим», у якому український парламент нового скликання приймає закони, має різні боки.

«Верховна Рада працювала в “турборежимі”. На це можна дивитися по-різному. Закони подавалися, більшість депутатів їх не читали, оскільки не мали фізичної можливості, і багато речей були прийняті на довірі. Я впевнений, що ми ще будемо пожинати плоди цього “турборежиму”. Є й друга сторона – ряд законів потрібно було приймати досить швидко, оскільки обставини тому сприяють. Є монобільшість, яка несе відповідальність за прийняття цих законів. Подивимося, до чого це призведе. Такі країни, як Великобританія, Франція і їх законодавчі органи влади, наскільки я знаю, розглядають 10–20 законів за рік. Закон – це те, що повинно працювати багато років, і депутати, які їх приймають, повинні розраховувати свої сили. ... І коли люди бачать, що такі закони часто кардинально переписуються, це не додає нам плюсів», – зазначив Д. Денищенко.

«Ми повинні розуміти, що, якщо закон приймається – він повинен прийматись всерйоз і надовго. У нас же кожна влада приходить і ламає законодавство під себе», – додав він.

Політолог І. Петренко наголошує на тому, що робота в «турборежимі» позначилась на якості, оскільки багато законопроектів були непродуманими та суперечливими.

На його думку, це може свідчити про відсутність нормальної комунікації з суспільством і в парламенті. «На жаль, незважаючи на те, що до Ради прийшло багато прогресивних молодих людей, навіть прем'єр-виходець із громадського сектору, нова ВРУ все одно не пішла шляхом публічної політики. Все вирішується найчастіше суто більшістю і так, як вказали», – підкреслив І. Петренко.

Також політолог наголосив, що від початку були побоювання з приводу того, що депутати «Слуги народу» можуть сегментуватися, оскільки всередині є різні групи впливу.

«Відсутність комунікації всередині партії. Риторика Потураєва про те, що ви всі – ніхто і робіть те, що говорять, відчувається дедалі більше. Уже помітно, що починається якийсь бунт», – зазначив І. Петренко.

Політолог наголосив, що багато законопроектів спрямовані на розширення президентської вертикалі або людей, яких призначають в ОПУ. Зокрема, закон про прокуратуру, згідно з яким генпрокурор отримав право призначати і звільняти кадри, визначати чисельність штату.

Водночас експерт звернув увагу, що, за даними соціологічних опитувань, довіра до ВРУ зростає. «Дійсно, рейтинги влади в цілому зростають. Це позитивно з точки зору інституцій. Однак рейтинги – мінливі», – резюмував І. Петренко.

«Депутати набрали динамічний темп та дуже активно взялися за зміни до Конституції. У першу чергу ці зміни пов'язані зі зміцненням державної влади Президента України і зменшенням ролі парламенту. Рада прийняла закон про зняття депутатської недоторканності – те, чого так довго чекали, почала певні економічні реформи», – наголошує політолог О. Мусієнко.

Водночас політичний аналітик В. Красноп'яров вважає, що ВРУ не є суб'єктною, навіть коментувати депутати можуть лише ті напрямки, які дозволені.

«Безумовно, є перший рівень ухвалення рішень, де головують Зеленський та найближче оточення в особі Богдана, Шефіра, людей Коломойського», – зазначив В. Красноп'яров. «У разі Зеленського логіка кланова, що не відрізняє його від Порошенка. Тому основний порядок Ради диктує найближче бізнес-оточення. У підсумку в Раді практично немає суб'єктності. Дуже мало людей, які можуть відстояти свою точку зору», – прокоментував аналітик.

Політолог К. Бондаренко дещо іншої думки і вважає, що ВРУ на сьогодні дієздатна та може ухвалювати будь-які рішення. «Можна говорити про те, що взаєморозуміння між Радою і Президентом є. У Зеленського всі

важелі впливу на ситуацію. Залишається тільки їх застосувати», – зазначив К. Бондаренко.

На думку директора Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортника, перший місяць у Верховній Раді України став для депутатів показовим. Вони приймали здебільшого номінальні законопроекти, а не суспільно важливі.

«Перший місяць Верховна Рада працювала більше з номінальними питаннями, які не впливають на життя простих українців. ...Проте, так довго бути не може і вже в наступних місяцях ситуація повинна змінитися і тоді прийняття рішень буде йти набагато складніше», – вважає експерт.

Що ж стосується перспектив монобільшості у ВРУ, то Р. Бортник прогнозує, що «фракція («Слуга народу» – Ред.) вибухне, але ближче до весни, коли рейтинги Президента просядуть, і він вже не матиме такої беззастережної підтримки у суспільства. От тоді депутати його фракції почнуть вступати з президентом у конфлікт».

Р. Бортник вважає, що наразі депутатів ще стримує певний розрахунок. Вони не бажають втрачати прихильність свого керманіча, але помалу прокачують м'язи. «Зараз боротьба груп у фракції унаочнена, та всі вони (групи) поки не поспішають демонструвати себе в повну силу, чудово розуміючи, що Президент не потерпить конкуренції», – додає експерт.

Зі свого боку, заступник директора Українського інституту дослідження екстремізму Б. Петренко зауважує: «Щоб оцінити відцентрові тенденції всередині фракції, варто дочекатися наступного рейтингу Зеленського. Якщо він буде стабільним, то й у фракції спостерігатиметься певна заморозка бунтівних настроїв. Якщо рейтинг почне падати – може бути всяке. Те, що зараз Верховна Рада України перестала працювати в режимі “шаленого принтера”, а почала більш вдумливо працювати над законопроектами, означає, що групи почали кристалізуватися і формувати власну позицію».

А от директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов вважає, що Президент В. Зеленський при потребі пожертвує частиною фракції. «Зеленський здасть своїх людей, бо для нього це буде яскравим піарним кроком. Він же обіцяв боротьбу з корупцією? Обіцяв. Досі ніхто з українських президентів не виконав заповіт Лі Куан Ю і не посадив трьох своїх друзів, а ось Зеленський посадить. Хай не друзів, але колег по фракції. А загалом це доволі нетривіальний крок – аби сам Президент погрожував своїм депутатам посадкою за корупцію. Це може бути сприйнято “на ура” виборцем, і рейтинг команди Зе буде врятовано. А для Зеленського це є головним імперативом», – говорить експерт.

Таким чином, підсумки перших 50 днів, які уже відпрацювала Верховна Рада України IX скликання, українським суспільством оцінюються неоднозначно. За цей час монобільшість дістала прізвисько «шаленого принтера» через потужний темп і режим роботи, який запровадила сама собі. За показником ухвалених законів це вдвічі більше, ніж устигли нардепи

минулого скликання за такий самий термін. У цьому вбачають як позитив (нагальна необхідність запровадження цілого ряду законопроектів, які дістали шанс на ухвалення саме за появи монобільшості у парламенті), так і негатив (швидкість ухвалення документів негативно позначається на їх якості тощо).

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Нові пропозиції щодо «формули Штайнмаєра»

Після узгодження дій Тресторонньої контактної групи у Мінську щодо подальших переговорів у рамках «формули Штайнмаєра» Президент України В. Зеленський заявив, що Україна погодилася цю «формулу» щодо виборів на окупованому Донбасі, але закликав не боятися «страшилок». Адже Україна лише задекларувала готовність обговорювати умови виборів на окупованому Донбасі з РФ, Німеччиною і Францією у межах врегулювання конфлікту на Донбасі. А під час подальших переговорів будуть вироблені конкретні деталі.

Проте, після повідомлень ЗМІ про погодження цієї формули, низка українських партій та політиків заявили про капітуляції України перед агресором, а в кількох містах відбулися акції протесту, зокрема і перед дверима Офісу Президента.

Натомість В. Зеленський запевнив, що нічого ще остаточно не вирішено і про імплементацію так званої «формули Штайнмаєра» в новий закон про «особливий статус» до припинення вогню, обміну полоненими та розведення військ на Донбасі говорити рано. «Якщо всі, і російська сторона, хоче зупинити страшну трагедію, цю війну, якщо ми про це домовимося, ми будемо говорити про імплементацію “формули Штайнмаєра” в закон про особливий статус. Закон про особливий статус ми будемо обговорювати саме в тому органі, який приймає будь-які закони, – це парламент. Поки що зарано говорити про ці кроки. Перші кроки – це припинення вогню, обмін полоненими», – наголосив В. Зеленський (URL: <http://finbalance.com.ua/news/zelenskiy-pro-vprovadzhennya-formuli-shtaynmarahovoriti-rano>).

За словами Президента України, «формула Штайнмаєра» буде імплементована в новий закон про «особливий статус» у випадку, якщо сторони під час зустрічі у «нормандському форматі» домовляться щодо подальшого мирного врегулювання на Донбасі.

Він також заявив, що в районах Петрівського та Золотого продовжують стріляти, тому треба дочекатись семиденного терміну для розведення військ.

В свою чергу представник України в Тресторонній контактній групі Л. Кучма вважає неприйнятною «формулу Штайнмаєра», доки не буде закону про роззброєння і кордон контролюватиме Україна. «Ми 5 років від неї відбивалися. Зараз погодилися, але поки (...) перед цією формулою в

законі не буде виведення всіх військ, техніки, роззброєння, кордон щоб був відданий Україні – нічого там не можна провести (місцеві вибори). “Формула Штайнмаєра”, яка повинна розглядатися на рівні Верховної Ради України і так далі, це не капітуляція, це також шлях, ми повинні обговорювати, якщо є пропозиції», – зазначив Л. Кучма (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/25/7230093>).

За його словами, Україна не повинна відкидати все, що нам пропонують подумати над цим, але приймати чи не приймати – це вже інша справа. «Звичайно, в тому вигляді, в якому нам пропонують – ні», – наголосив Л. Кучма.

Тим часом українська делегація на переговорах в Мінську внесла певні корективи до переговорного процесу. Українська делегація вважає, що виконання політичної частини Мінських домовленостей можливе лише за умови розпуску терористичних організацій ЛНР і ДНР, а також повного припинення вогню та виведення з України російської армії. «Українська сторона наголосила, що виконання політичного блоку питань Мінських угод можливе виключно за умови виконання наступних пунктів: розпуск квазіугруповань «Л/ДНР», повне припинення вогню; забезпечення ефективного моніторингу СММ ОБСЄ на всій території України; виведення з території України збройних формувань іноземних військ і військової техніки; розведення сил і засобів уздовж всієї лінії зіткнення; забезпечення роботи Центральної виборчої комісії України, українських політичних партій, ЗМІ та іноземних спостерігачів; встановлення контролю над непідконтрольною Україні ділянкою українсько-російського кордону та виконання інших пунктів, передбачених українським і міжнародним законодавством і Мінськими угодами», – зазначила речниця представника України у Тристоронній контактній групі Л. Кучми Д. Оліфер (URL: https://gazeta.ua/articles/donbas/_ukrayina-v-minsku-rozpusk-dnr-i-lnr-obovyazkova-umova-minskih-ugod/933136).

Окрім вище сказаного, представники України вкотре наголосили на необхідності виходу «ОРДЛО» з рубльової валютної зони, поверненні української державної та приватної власності, а також відновленні сплати податків до бюджету України.

В Москві негативно відреагували на такі пропозиції. Там знову вдалися до шантажу й пообіцяли продовжувати війну, якщо Україна висуватиме такі умови. «Вимога України до РФ сприяти розпуску «Л/ДНР» є несподіваною і незрозумілою», – зазначив пресекретар президента РФ Д. Песков (URL: https://tsn.ua/politika/u-kremli-nazvali-vimogu-ukrayini-rozpustiti-ldnr-na-donbasi-novimi-uvidnimi-1427472.html?utm_source=page&utm_medium=readmore).

За його словами, це називається – нові увідні. Надходять нові увідні від української сторони. «Тут можна сміливо сказати, що такі нові увідні вельми несподівані і для Москви, і для Берліна, і для Парижа. Тому тут поки важко коментувати, чи означає це відхід від Мінських угод, від Мінського плану

дій, чи означає це відмову від раніше взятих зобов'язань, від раніше поставлених підписів тощо, поки незрозуміло», – наголосив Д. Песков.

Разом з тим, відповідаючи на запитання, чому у Кремлі вважають таку заяву української сторони «відходом із Мінська», якщо у Комплексі заходів із виконання Мінських угод не згадуються «республіки», Д. Песков зазначив, що представники цих «республік» також «парафували цей Комплекс заходів». «Фіналізація Комплексу заходів як документа була б неможливою без узгодження з представниками “республік”», – заявив речник В. Путіна.

У свою чергу, В. Путін під час саміту СНД в туркменській столиці заявив про нездатність свого українського колеги В. Зеленського забезпечити розведення військ, щодо якого домовилися на останній зустрічі Мінської групи. «Підтримувати потрібно не конкретних людей, а їхню політику» – зазначив В. Путін, під час розмови з білоруським президентом О. Лукашенком, який закликав підтримати нову українську владу (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30212825.html>).

Тим часом, як інформують ЗМІ, президенти Франції і Росії провели телефонну розмову, під час якої обговорили можливість проведення наступного саміту у «нормандському форматі». Повідомляється, що розмова відбулася з ініціативи французької сторони. Президент Росії «знову акцентував доцільність його (саміту) ретельної підготовки, що дозволило б виробити нові кроки в контексті повного виконання Мінських угод» (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/21/7102120>).

У президента РФ також заявили, що «від Києва вимагається безумовна реалізація всіх домовленостей, досягнутих в “нормандському форматі” і в контактній групі». Кремль заявляє, що це стосується розведення сил і засобів на двох узгоджених ділянках лінії зіткнення біля населених пунктів Золоте і Петровське, а також імплементації в українське законодавство «формули Штайнмаєра».

Багато російських політиків також негативно відреагували на пропозиції української сторони. Зокрема, російські сенатори відкидають вимогу України розпустити квазіутворення «ДНР» і «ЛНР». Член комітету Ради Федерації з міжнародних справ С. Цепков назвав таку заяву «дуже дивною» і вважає її «грубим порушенням». «Такі висловлювання свідчать про те, що Київ не бажає виконувати Мінські угоди і слідувати «формулі Штайнмаєра», на яку дав згоду», – заявив С. Цепков (URL: <https://tsn.ua/svit/u-rosiyi-nazvali-vkray-divnoyu-vimogu-ukrayini-rozpustiti-dnr-i-lnr-1427247.html>).

Інший сенатор, член комітету Ради Федерації з оборони та безпеки Ф. Клінцевич, вважає, що висування таких умов призведе до зриву домовленостей. «А це означає, що війна, в якій практично кожен день гинуть люди, буде тривати», – наголосив Ф. Клінцевич.

Натомість колишній міністр закордонних справ України П. Клімкін запевняє, що подібні пропозиції були і раніше. Російська сторона про це добре знає. «Адже вимога про розпуск квазідержавних терористичних

угруповань «ДНР» і «ЛНР» уже обговорювалася з Росією та не може бути сюрпризом для неї», – зазначив П. Клімкін (URL: <https://tsn.ua/ato/rozpusk-dnr-i-lnr-obgovoryuvavsya-z-rosiyeyu-ranishe-klimkin-1427820.html>).

За його словами, ця вимога обговорювалася в «нормандському форматі», включаючи міністерські зустрічі. «Теперішні здивування та заперечення Москви виглядають дивно. Наша вимога завжди була зробити це не пізніше початку підготовки виборів. Чому РФ заперечує розпуск, якщо сама їх не визнає?», – підкреслив П. Клімкін.

Українські експерти й спостерігачі, в цілому, підтримують пропозиції української влади. На їх переконання, хоч би скільки в Москві злилися й кидалися звинуваченнями, позиція України щодо розпуску «ЛНР» і «ДНР» абсолютно правильна.

Подібну точку зору висловив Д. Казанський, який запевнив, що в самих мінських угодах немає ніяких «ЛНР» і «ДНР». Є тільки окремі райони Донецької та Луганської областей – ОРДіЛО. «Отже, порушенням Мінських угод є якраз сам факт існування так званих «республік». Так, угоди в Мінську справді підписували лідери незаконних збройних формувань «ЛНР» і «ДНР» О. Захарченко та І. Плотницький. Ось тільки робили вони це як приватні особи без зазначення будь-яких посад», – наголосив Д. Казанський (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30223711.html>).

При цьому він зазначив, що один із них уже мертвий, а інший зник безвісти після перевороту в угрупованні «ЛНР». «Легко й швидко вороги здатні помиритися й пробачити один одного тільки в малобюджетних серіалах. А в реальності воєнні конфлікти можуть тривати десятиліттями й не мають простих рішень», – підкреслив Д. Казанський.

Тому тим, за його словами, хто чекав, що В. Зеленський, подібно до свого героя Голобородька, швидко помирить «ворогуючих українців», доведеться зіткнутися з жорстокою реальністю, яка полягає в тому, що конфлікт на Донбасі не є внутрішнім і Україна змушена протистояти зовнішній агресії. Адже мета Росії – ліквідація українського суверенітету. Тому просто обійнятися з агресором і вмовити його не стріляти, як у кіно, не вийде.

Багато хто задає питання, чому російська влада знову виступає з нападками на українського президента, адже недавно представники російської влади позитивно до нього ставились? Як зазначив В. Портников, журналіст і політичний коментатор, оглядач Радіо «Свобода», справа зовсім не у відповідальності В. Зеленського за розведення військ. Це розведення зриває сама Росія за допомогою своїх найманців на Донбасі. І коли, з одного боку, тривають обстріли і гинуть люди, а з іншого – стверджується, що це не привід не розводити війська, це і є неприкритий цинізм. «Росія звинувачує В. Зеленського тому, що перша частина її гри з українським президентом відбулася. В Україні почалися масові виступи проти політики нової влади – що, звичайно ж, відіб'ється на рейтингу Глави держави. При цьому дати зустрічі лідерів в “нормандському форматі” все ще немає, хоча сам

В. Зеленський продовжує розраховувати на її проведення», – зазначив експерт (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30212825.html>).

За його словами, тепер російська влада може ставити нові умови українському президенту. Зокрема, спочатку ввести «формулу Штайнмаєра» в українське законодавство, а потім вже в якості нагороди отримати можливість зустрітися з президентом Росії. Або відвести війська без гарантії продовження обстрілів. Або розігнати «націоналістів» на лінії розмежування. «Я не знаю, що придумає Путін. Але в фантазії господаря Кремля не сумніваюся. Він знайде, що запропонувати Президенту України», – зазначив В. Портников.

Він вважає, що наслідком виконання чергових вимог Кремля може бути посилення протестних настроїв в Україні і конфронтація влади з активною частиною суспільства. «А якщо Зеленський відмовиться? Що ж, у відповідь він отримає продовження війни і активізацію проросійської частини свого електорату. Тобто все те ж зниження рейтингу, але іншими засобами», – підкреслив експерт.

На його переконання, В. Путіну не потрібне припинення війни. А дестабілізація України – дуже потрібна. «Тому він буде міняти маски у міру потреби. Вчора – робити Зеленському компліменти. Сьогодні – оголошувати українського президента мало не представником “партії війни”. Завтра – запрошувати на “конструктивні переговори”. Потім знову висувати нові умови і звинувачувати Зеленського в невиконанні попередніх. Він змусить українського президента або погодитися з неприйнятними пропозиціями – або встати на шлях жорсткої конфронтації з Росією», – вважає В. Портников.

При цьому В. Портников робить песимістичний прогноз, що і той, і інший варіант Кремль цілком влаштовує. І той, і інший варіант означає дестабілізацію. Тільки в першому випадку це буде конфлікт влади і суспільства, а в другому – конфлікт, який організують ззовні. «Мінімізувати ризики можна тільки в тому випадку, якщо Зеленський і його команда зможуть реалістично оцінити цілі російського президента і зрозуміти, що домовитися з ним – принаймні, у найближчому майбутньому – не вдасться нікому», – наголосив політичний коментатор.

В. Чалий, український дипломат, також вважає, що Росії не потрібна стабільність і її керівництво намагається В. Зеленського «затиснути у лещата». «Формула Штайнмаєра» може цьому посприяти. На думку дипломата, має бути не формула, а український план. «Це головне. Насправді те, що називається “формулою Штайнмаєра” і записано в листах колишніх глав МЗС Франції та Німеччини, – це один з можливих елементів дорожньої карти з питання врегулювання на Донбасі», – вважає В. Чалий (URL: <https://republic.com.ua/article/chalij-zelenskij-zatisnutij-u-leshhata-do-2020-roku-agresor-bude-gotovij-do-nanesennya-nishhivnogo-udaru.html>).

Він переконаний, що спочатку має бути виконана безпекова частина Мінських домовленостей. Натомість політична складова висувається поперед безпекової, чого ніколи не було. «Такими завжди були спроби Росії –

поставити політичний елемент попереду і розписати його по пунктам», – зазначив дипломат.

За його словами, у Мінських угодах мало показана послідовність дій. Нам потрібна зараз більш конкретна дорожня карта. «Тому фраза нам слід було піти на погодження, ще й письмово підписати “формулу Штайнмаєра”, щоб зустрітися (з Путіним), не є для мене переконливою», – наголоси В. Чалий.

На його переконання, зустрічі потрібні не для зустрічей, вони потрібні для рішень. «І в мене є передбачення: якщо зустріч в “нормандському форматі” відбудеться, ми ще почуємо багато вимог з боку російської сторони. Вони завжди так робили, вони завжди підвищують ставки. Висновок такий: якщо ви займаєте слабку позицію, для Путіна це сигнал іти далі у наступ», – підкреслив В. Чалий.

Більш жорстко розкритикували дії влади представники опозиції. Зокрема, під час круглого столу на тему: «“Формула Штайнмаєра” та Мінський протокол: можливості врегулювання конфлікту на Донбасі» співголова фракції політичної партії «Європейська Солідарність» І. Геращенко заявила, що на переговорах на всіх рівнях від мінської групи, до «нормандського формату» українська сторона повинна завжди говорити з позиції захисту територіальної цілісності і суверенітету нашої держави. «Не треба ніколи підігрувати Путіну і думати, що йому можна сподобатись. Всі президенти, насправді, проходили кризу того, що – я найкращий переговорник, я зможу домовитись із Путіним. З Путіним домовитись неможливо», – запевнила І. Геращенко (URL: <https://prm.ua/ne-treba-nikoli-pidigrivati-putinu-z-nim-nemozhливо-domovitis-gerashhenko-pro-formulu-shtaynmayera>).

Вона наголосила, що Мінські угоди були підписані у критичні, важкі, надзвичайно трагічні для України дні, коли в день Україна втрачала 40–60 наших найкращих воїнів. «І очевидно, що перед “нормандським форматом”, якого сьогодні так прагне партія влади і президент, Путін завжди влаштовував такі кризи – Іловайськ, Дебальцеве – для того, щоб підняти ставки і щоб українська сторона опинилася разом з нашими європейськими партнерами в непростій ситуації для того, щоб Путін міг диктувати умови», – зазначила І. Геращенко.

Інші учасники круглого столу «“Формула Штайнмаєра” та Мінський протокол: можливості врегулювання конфлікту на Донбасі» також виступили проти поспішних рішень влади. Зокрема, експредставник України у контактній групі в Мінську Р. Безсмертний заявив, що саме оборона є надважливою у нинішній ситуації. «Нам треба перестати думати, що мир от-от наступить. На порядку денному розгортання конфліктів по всьому світі. Із застосуванням сучасної зброї. А це означає, що задача номер один – вибудувати оборонний комплекс. Я прошу нардепів забути фразу про великі видатки на оборону. Оборона – річ надважлива у нинішній ситуації», – наголосив політик.

В свою чергу А. Юсов, представник «Руху опору капітуляції» вважає, що рухи опору – природна реакція українського суспільства на слова та дії влади. Він зазначив, що відставка глави Офісу президента А. Богдана й нині є вимогою до влади. «З'явилося багато формулювань від Офісу президента, що треба припинити війну. Адже йдеться про необхідність припинити агресію Росії. Влада сама організовує протестні настрої своїми заявами» – вважає А. Юсов.

Натомість народний депутат від партії «Слуга народу» О. Качура закликав колег до обговорення проблем і спільного їх вирішення, а не лише критику дій влади. Він запевнив, що партія очікує пропозицій і критики від колег щодо «формули Штайнмайера». «На сьогоднішній день плануються переговори у “нормандському форматі”, там буде обговорюватися концепція врегулювання війни на сході. Нам треба подумати, що треба зробити, щоб Україна вийшла на ці переговори сильною», – зазначив політик.

Проте опоненти влади заявили, що вони будуть робити все можливе, щоб не допустити «капітуляції». В об'єднанні «Рух опору капітуляції» наголошують, що лише твердий і послідовний захист національних інтересів є запорукою справедливого миру, розвитку нашої держави і звільнення її від загарбників. Вони закликають українців у День Гідності та Свободи 21 листопада 2019 р. прийти на віче, яке відбудеться на Майдані Незалежності у м. Києві. «У чомусь наші погляди можуть різнитися, але нас об'єднує найважливіше: віра в незалежну Україну, яка є невід'ємною частиною вільного євроатлантичного простору. Ми одностайні у визнанні Росії агресором, який свідомо підриває безпеку сусідніх держав, зухвало розв'язав війну проти України, окупував Крим і Донбас та прагне руйнації нашої державності», – ідеться у зверненні «Руху опору капітуляції» ([URL: https://ustymenkooleh.patrioty.org.ua/blogs/ni-kapituljatsii-ukraintsiv-zaklykaiut-u-den-hidnosti-ta-svobody-vyity-na-masshtabne-viche-300479.html](https://ustymenkooleh.patrioty.org.ua/blogs/ni-kapituljatsii-ukraintsiv-zaklykaiut-u-den-hidnosti-ta-svobody-vyity-na-masshtabne-viche-300479.html)).

Лідери об'єднання вважають, що лише твердий і послідовний захист національних інтересів є запорукою справедливого миру, розвитку нашої держави і звільнення її від загарбників. «Сьогодні наш народ знову відчуває загрозу нашій державності, національній гідності, ідентичності та рідній мові. Відчуваємо загрозу втрати демократії, історичного шансу на вступ до НАТО і ЄС. Щодня бачимо, як порушуються “червоні лінії” наших спільних досягнень, як регулярно влада випробовує суспільство, переходячи за межі дозволеного. Ми, українські громадяни, не маємо права мовчки спостерігати за цим. Громадяни України мають продемонструвати владі, що рішуче налаштовані захистити гідність, незалежність та Конституцію України», – зазначається у зверненні.

Щоправда різні представники опозиції не вносять конкретних пропозицій. Що замість переговорного процесу – війна? Хто відповідь за величезну кількість можливих жертв? Керівництво ж країни ще не підписувало угод по Донбасу і обіцяє вирішити проблему з користю для України. Імовірно для цього знадобиться немало зусиль і часу.

Політичні аспекти судової реформи Президента України В. Зеленського очима експертів

Питання проведення судової реформи в Україні, яка б сприяла утвердженню справедливого суду та вдосконаленню вітчизняної судової системи, піднімається чи не кожним новообраним президентом країни. В. Зеленський не став виключенням з цього правила. 16 жовтня 2019 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 1008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування», який запроваджує судову реформу Президента В. Зеленського. На розгляд парламенту цей законопроект Президент України вніс наприкінці серпня. У пояснювальній записці до документа він наголошував, що судова реформа, яку проводили в Україні останні декілька років, залишила багато невирішених питань, зокрема щодо забезпечення доступу громадян до правосуддя, їхнього права на справедливий суд та реальної незалежності суддів. Водночас, як стверджує В. Зеленський, більшість проблем пов'язані з діяльністю органів суддівського врядування, а саме Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС) (URL: <https://zmina.info/news/u-radi-yevropry-rozkrytykuvaly-sudovu-reformu-zelenskogo-shho-vona-peredbachaye>).

З огляду на це, внесений Президентом законопроект передбачав повне перезавантаження комісії через новий порядок обрання її членів. Членів оновленої ВККС мала добирати на відкритому конкурсі спеціальна Конкурсна комісія, до якої увійшли б три члени Ради суддів і три міжнародні експерти, визначені зі спеціального переліку. Право ухвалювати остаточне рішення про призначення надавалося Вищій раді правосуддя (ВРП). Пропонувалося також при ВРП створити Комісію з питань доброчесності та етики (Етична комісія), яка могла б ініціювати звільнення членів ВРП та ВККС з підстав недоброчесності та участі в корупції. До складу Етичної комісії мали увійти три члени ВРП і три міжнародні експерти. Водночас право ухвалювати рішення про звільнення суддів надавалося виключно членам Вищої ради правосуддя. Також документом планувалося скоротити склад Верховного Суду з 200 до 100 суддів і розширити список посад, на які поширюється люстрація.

Протягом усього періоду, що передувало прийняттю законопроекту № 1008 у цілому, він зазнавав суттєвої критики з боку експертів у сфері судової реформи, провідних громадських організацій та міжнародних спостерігачів. Питання викликали як сама необхідність реформування наново створеного менше двох років тому Верховного Суду, так і окремі пункти запропонованої судової реформи. Вочевидь, сумніви щодо доцільності переобрання суддів Верховного Суду вселяв той факт, що новий його склад почав працювати лише у грудні 2017 р. Тоді кількість суддів, що працює в ньому вже скорочувалась з 400 до 200. Процес добору суддів до ВС проходив

у два етапи і завершився у квітні поточного року. Загалом нині працює 193 судді (200 – максимум). Першочерговим завданням реформованого ВС був розгляд усіх справ, які накопичились у вищих судах, і формування, у результаті, єдиної судової практики, аби надалі рішення судів були більш передбачуваними. З моменту коли ВС запрацював, у нього на розгляді було більше 200 тис. судових справ, а зараз – більше 60 тис. залишків справ, які в тому числі отримав від вищих спецсудів та Верховного Суду України. Крім того, за словами голови ВС В. Данішевської, щодня до суду надходить близько 360 нових справ (URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/10/16/7229239>).

Аргументом на користь необхідності скорочення удвічі кількості суддів ВС з боку авторів та прибічників законопроекту стало, переважно, порівняння українського ВС з Верховними судами інших країн. За словами представника Президента в Конституційному Суді Ф. Веніславського, який представляв проект у парламенті під час першого читання, найбільша кількість суддів касаційних судів у Франції – максимум 120. Голова парламентського комітету з питань правової політики І. Венедиктова посилається на досвід Польщі, де у Верховному суді працює лише 72 судді (URL: <https://glavcom.ua/digest/shcho-prinese-sudoviy-sistemi-reforma-zelenskogo-633471.html>).

З боку ВС на це відповідають, що у Франції та інших країнах судді Верховних судів не розглядають стільки справ як у нас. Водночас Президент В. Зеленський, зменшуючи кількість суддів ВС, не запропонував зменшити перелік випадків, коли сторони можуть звертатись до найвищого судового органу. Таким чином, просте скорочення кількості суддів без зміни правил підсудності, означатиме, що до ВС надходитиме та сама кількість справ, а розглядати їх буде вдвічі менше суддів. Це, вочевидь, тільки подовжуватиме строки розгляду кожної справи, а у деяких справах сторони вже зараз чекають на розгляд роками.

Інший аргумент – надмірне фінансове забезпечення нинішнього ВС. Заяви про надвисокі зарплати суддів популярні серед широких верств населення. Окрім того, що законопроект № 1008 пропонує урівняти зарплати суддів, які пройшли кваліфікаційне та тих, які не пройшли його, він ще й знижує зарплату навіть тих суддів ВС, які залишаться після скорочення. Утім, цей аргумент серед експертів викликає певні заперечення. Зокрема, лунають прогнози, що чимало суддів ВС можуть не чекати нового відбору та піти у відставку до його початку. Таким чином вони збережуть довічне утримання у розмірі 60 % від нинішнього розміру зарплатні. Вже після подання законопроекту В. Зеленського у відставку пішла суддя ВС А. Лесько, справу ще однієї претендентки на відставку І. Желтобрюх поки що відклала Вища рада правосуддя. Крім того, суддів ВС, які не пройдуть відбір, В. Зеленський пропонує перевести до апеляційних інстанцій, де вони, теоретично, будуть отримувати ту ж саму зарплату, що й раніше. Тож про зменшення фінансування судової системи навряд чи можна говорити.

З іншого боку, зменшення кількості суддівських посад потребує чіткого розуміння, як із 193 суддів, які зараз обіймають посади, обрати 100, які залишаться у своїх кріслах і визначити 93 тих, хто буде звільнений. У законопроекті № 1008 Президент чітко не визначив, за якою процедурою буде здійснюватись новий добір до скороченого ВС. Встановити її має Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС) – орган, який проводить конкурси на вакантні посади в судах. Оновлення складу ВККС, передбачене законопроектом № 1008, експерти з самого початку визнали головним плюсом документа. Однак при цьому вони звернули увагу, що проект нічого не говорив про оновлення Вищої ради правосуддя (ВРП) – органу суддівського врядування, який відповідальний за призначення та звільнення суддів і який затверджує рішення ВККС.

Ще під час президентських та парламентських виборів лунали заклики до усіх кандидатів та політичних сил підтримати необхідність оновлення складу і ВККС, і ВРП. Головним аргументом при цьому стало те, що проведене ВККС кваліфікаційне оцінювання під час конкурсу до Верховного Суду дало змогу потрапити до його складу 44-ом недоброчесним суддям, а ВРП, яка мала повноваження відхилити всіх одіозних кандидатів, замість цього всіх їх рекомендувала призначити на посади. Чинний Президент та його політична сила під час передвиборчої кампанії погодились із запропонованою ідеєю, однак президентський законопроект № 1008 ані словом не згадував про оновлення ВРП. Натомість відповідно до проекту закону, оновлена за результатами конкурсу ВККС мала стати повністю підконтрольною старій ВРП. Пропонувалося, щоб остання затверджувала регламент ВККС і вимоги до конкурсів на суддівські посади. Виправданням того, що у законопроекті № 1008 не було жодної згадки про оновлення ВРП, було пояснення, що для оновлення ВРП потрібні зміни до Конституції, а це довгий процес.

Під час обговорення законопроекту у парламентському комітеті з правової політики перед першим читанням громадські організації та міжнародні партнери, які уважно слідкують за проведенням судової реформи, висловили свої застереження щодо відсутності у законопроекті норм про оновлення ВРП.

Свої зауваження щодо запропонованих президентським законопроектом змін у судовій системі України висловили міжнародні партнери. Зокрема, послы Канади, Великобританії, Німеччини та ЄС заявили, що ухвалення Верховною Радою законопроекту № 1008 може містити загрози для судової реформи в Україні. У їхньому спільному зверненні до голови Верховної Ради України Д. Разумкова, копії якого були направлені також Прем'єру О. Гончаруку та голові Офісу Президента України А. Богдану, вони закликали українську владу переглянути положення закону.

«Ми схвалюємо і підтримуємо високий рівень амбіцій, який демонструє новий уряд України. Ми поділяємо Вашу думку, що судова реформа лежить в основі успішної трансформації України», – ідеться у заяві

послів, датованій 15 жовтня 2019 р. Водночас послі зазначають, що турбуються з приводу «відповідності деяких елементів законопроекту принципам незалежності суддів» (URL: <https://www.dw.com/uk/посли-країн-заходу-занепокоєні-через-судову-реформу-в-україні/a-50861660>).

Серед зауважень послів, зокрема, запланований повторний відбір суддів Верховного Суду та скорочення його кількості «без чіткої процедури та в незрозумілій термін», а також передбачуване підпорядкування нової Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) нереформованій Вищій раді правосуддя (ВРП). Також дипломати вважають, що вимоги щодо створення конкурсної комісії з відбору членів ВККС та Комісії з питань доброчесності та етики при ВРП, включаючи умови участі та залучення міжнародних експертів, повинні бути переглянуті.

Як зазначалося у зверненні, послі західних держав пропонують зустрітися з українською владою, «щоб з'ясувати, чому деякі з наших питань щодо цього законопроекту можуть мати великі ризики для реформи» та обговорити можливі альтернативні рішення.

«Ми також рекомендуємо вам співпрацювати з Венеціанською комісією для повного забезпечення відповідності закону нашим загальним цінностям», – йдеться у заяві.

Окрім того, заступниця голови посольства ЄС в Україні А. Вайдемманн і посол Канади в Україні Р. Ващук розкритикували низку положень законопроекту № 1008 щодо внесення змін до законів про діяльність органів суддівського управління у листі на ім'я керівників парламентських комітетів з питань правової політики І. Венедиктової та з питань правоохоронної діяльності Д. Монастирського. «Ми схвалюємо намір парламенту та уряду щодо швидкого просування реформ судової влади та прокуратури. Ми також вітаємо ваші плани стосовно розширення ролі міжнародних експертів у процесі добору суддів та контролю етики, що зарекомендувало себе як ефективний інструмент у відборі суддів до Вищого антикорупційного суду», – йдеться у зверненні послів (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/09/11/7100634>).

Відзначаючи недоліки законопроекту № 1008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського управління», внесеного до парламенту Президентом України В. Зеленським, дипломати вказали на безпідставність скорочення кількості суддів Верховного Суду й застосування люстрації до членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС).

«Будь-яке зменшення кількості суддів Верховного Суду має ґрунтуватися на ретельному аналізі його поточної структури, навантаження та юрисдикції. Розширення процесуальних фільтрів і оптимізація структури суду дали б можливість поступового зменшення його навантаження і, отже, дозволили б надалі скоротити кількість суддів, водночас дотримуючись міжнародних стандартів незалежності судової влади. Perezавантаження Вищої кваліфікаційної комісії суддів і створення нової комісії з етики та

добročесності залишатиметься неефективним, якщо не буде перезавантажено Вищу раду правосуддя», – вважають послі.

Вони звернули увагу також на те, що роль міжнародних експертів у процесі оцінювання суддів не повинна бути формальною, а обмеження вибору експертів тільки призначеними членами Громадської ради міжнародних експертів може бути неприйнятним для міжнародних організацій.

Законопроект № 1008 розглядати у парламенті два дні – 15 і 16 жовтня. До другого читання було внесено 330 поправок, переважну більшість яких було відхилено, у тому числі пропозицію зберегти склад ВС у кількості не більше 200 суддів, а не 100. Депутати вкотре не дослухалися до голови Верховного Суду України В. Данішевської, яка з трибуни ВРУ виступила проти прийняття законопроекту. За її словами, 19,5 тис. ув'язнених чекають на судові рішення, 4 млн громадян України щорічно звертаються до судів, 2 тис. суддів не вистачає у судовій системі, а перезавантаження Верховного Суду України вплине на стабільність судової системи.

Раніше, коментуючи перспективи судової реформи, В. Данішевська заявляла, що Верховний Суд – єдиний в Україні судовий орган, повністю реформований і набраний на відкритому конкурсі за президентства П. Порошенка. Вона розповіла, що за рік і десять місяців Верховний Суд отримав 230 тис. справ, і скорочення кількості суддів не дозволить розглядати ці справи «в адекватні терміни». В. Данішевська також негативно оцінила скорочення зарплати суддів. Голова ВСУ повідомила, що їй не вдалося домогтися зустрічі з Президентом В. Зеленським, щоб обговорити судову реформу, попри неодноразові її публічні заклики до цього. Її також не включили до складу комісії з питань правової реформи.

У день початку розгляду проекту закону, 15 жовтня 2019 р., В. Данішевську таки пустили на засідання парламенту, правда, виділили одну хвилину на виступ. Перед самим голосуванням (16 жовтня) їй також дали хвилину. Однак, ані її звернення до депутатів, ані апеляція до критики міжнародних експертів не були почуті.

У результаті, голосування за законопроект № 1008 стало відображенням поділу думок не лише серед громадськості, політиків та суддів, а й усередині самої команди Президента. У фінальному варіанті законопроект підтримали лише 219 «слуг народу». Він би лишився непроголосованим без підтримки 17 позафракційних, які також натисли кнопку «за». «Проти» голосували фракції «Голос», «Європейська солідарність» і «Опозиційна платформа – За життя».

У рішенні йдеться про внесення змін до законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про очищення влади» та «Про Вищу раду правосуддя». Документ скорочує склад Верховного Суду з 200 до 100 суддів, процедуру добору яких визначатиме Вища рада правосуддя.

Закон запроваджує новий порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) і скорочує її склад з 16 до 12 членів. ВККС формально

буде підпорядкована Вищій раді правосуддя (ВРП), водночас призначення її членів здійснюватиметься Конкурсною комісією, члени якої призначаються ВРП у складі трьох представників Ради суддів та трьох міжнародних експертів. Конкурсна комісія має сформувати новий склад ВККС за 90 днів.

При Вищій раді правосуддя буде створено Комісію з питань доброчесності та етики, що перевірятиме на доброчесність всіх членів та кандидатів в члени ВРП, ВККС, суддів Верховного Суду. Вона буде відповідати за призначення і звільнення суддів і покарання за дисциплінарні проступки. При цьому міжнародні експерти, які увійдуть до Комісії, будуть мати право вето, а члени ВРП – ні. Комісія з питань доброчесності та етики складатиметься з трьох представників ВРП і трьох міжнародних експертів.

Згідно із законом, Комісія з питань доброчесності та етики протягом 30 днів з дня її утворення має перевірити членів Вищої ради правосуддя (крім голови Верховного Суду), призначених (обраних) на посаду до набрання чинності цим законом, на відповідність критеріям доброчесності, етичних стандартів судді як складової професійної етики члена ВРП, за результатом чого може ухвалити рішення про звільнення члена Вищої ради правосуддя. Щоб скасувати рішення Комісії з питань доброчесності та етики, ВРП має зібрати спільне засідання і проголосувати більшістю голосів. Крім того, щонайменше двоє членів комісії мають також підтримати більшість ВРП. Крім того, усі рішення Етичної і Конкурсної комісії можна буде оскаржити до ОАСК.

Законом також зменшується оклад членів Верховного Суду з 75 до 55 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (зі 150 до 110 тис. грн), а зарплати суддів, котрі не пройшли кваліфікаційне оцінювання, зрівняють з зарплатами тих, хто його пройшов.

Отже, фактично реформа стосуватиметься лише Верховного Суду і безпосередньо не зачіпатиме суди нижчих інстанцій. Майже всі норми закону набирають чинності з наступного дня після офіційного опублікування. В день набрання чинності закону припиняються повноваження членів ВККС (URL: https://lb.ua/news/2019/10/16/439858_sudova_reforma_zelenskogo.html).

Прийняття закону України № 1008 викликало хвилю критики з боку опозиційних до президентської партії політичних сил. Так, колишній президент, лідер партії «Європейська солідарність» П. Порошенко назвав прийняття закону № 1008 «скасуванням судової реформи». Він також звернув увагу на те, що Верховна Рада України проголосувала за судову реформу наступного дня після того, як «ПриватБанк» виграв суд у колишніх власників у Лондоні (URL: <https://novynarnia.com/2019/10/17/rada-uhvalila-sudovu-reformu-zelenskogo-pro-shho-vona-i-chomu-opozitsiya-proti>).

Депутатка від «ЄС» І. Климпуш-Цинцадзе заявила, що новий закон не відповідає принципу незалежності судової влади, нормам Європейського Союзу та принципам Ради Європи.

Лідер фракції партії «Голос» С. Рахманін заявив, що не ризикнув би назвати цей закон «проривним і тим більше реформаторським». «Не можна

назвати реформаторським законопроект, у якому один пункт реформаторський, інший – ретроградний, а третій може бути репресивним залежно від того, хто ним буде користуватися», – сказав він, коментуючи судову реформу. С. Рахманін додав, що можливість відправити законопроект на повторне друге читання і досягти консенсусу була втрачена. Ще один депутат із «Голосу» О. Макаров підкреслив, що законопроект не збалансований і в ньому не врахували думку самих суддів.

Проти законопроекту № 1008 висловився і нардеп від «Батьківщини», юрист С. Власенко. Він наголосив, що не раз чув про історичні здобутки в судовій реформі, але «сене законопроектів залишається той самий». «Ніхто не ставить за мету створення чесного, неупередженого правосуддя, яке виносить чесні, справедливі і законні рішення. Зате кожен ставить за мету отримання контролю над судовою гілкою влади», – заявив нардеп.

Аналогічну заяву зробив нардеп від «Батьківщини» С. Соколов. «Ми фактично отримуємо ситуацію, коли громадяни взагалі не матимуть доступу до правосуддя. Тотальний контроль за Вищою кваліфікаційною комісією суддів, Вищою радою правосуддя, а це ті органи, які підбирають суддівський корпус, а потім притягують їх до дисциплінарної відповідальності. Ось заради чого внесений цей законопроект», – сказав він.

Вкрай неконкретною у фракції «Батьківщини» назвали норму, згідно з якою Комісія з питань доброчесності та етики впродовж першого місяця своєї роботи має перевірити чинних членів ВРП на доброчесність, а в подальшому «сприятиме врахуванню ними думки громадськості». «Тобто, виявляється, рішення будуть вноситися не на підставі закону, а на підставі врахування громадської думки. Як це буде відбуватися? Ніхто не знає. Якщо прийде 100 людей з однією думкою, 100 людей з другою думкою, то як робитиме Вища рада, ніхто не розуміє. Але я ніколи не чув, щоб судовий або квазісудовий орган, окрім закону, керувався громадською думкою», – обурювався під час засідання парламенту член фракції С. Власенко ([URL: https://glavcom.ua/digest/shcho-prinese-sudoviy-sistemi-reforma-zelenskogo-633471.html](https://glavcom.ua/digest/shcho-prinese-sudoviy-sistemi-reforma-zelenskogo-633471.html)).

Міжнародні партнери України теж критично поставилися до президентського проекту судової реформи. Так, генеральний секретар Ради Європи М. Пейчинович-Бурич скерувала текст законопроекту № 1008 до Венеціанської комісії і висловила жаль з приводу того, що Рада не дочекалася її висновків. У Раді Європи також вважають, що недавно реформований Верховний Суд демонструє непогані результати.

Європейський Союз наполегливо закликає Україну запитати думку Венеційської комісії перед тим, як вводити в дію проголосований напередодні закон про діяльність органів судового врядування, – йдеться в заяві тимчасово повіреної у справах представництва ЄС в Україні А. Вайдемана. «ЄС неодноразово висловлював свою позицію щодо судової реформи. Ми чітко та неодноразово комунікували наше занепокоєння з приводу законопроекту № 1008. Зокрема, положення, що стосуються

Верховного Суду, суперечать європейським стандартам і можуть підірвати незалежність судової системи», – заявила А. Вайдемманн (URL: <https://zmina.info/news/yes-poradyv-ukrayini-vidpravyty-zakon-pro-sudovu-reformu-zelenskogo-na-perevirku-do-venecziyky>).

Раніше Американська торговельна палата в Україні, Європейська бізнес-асоціація та Союз українських підприємців оприлюднили спільну заяву, в якій висловили стурбованість запропонованими змінами до відбору суддів і складу Верховного Суду. У листі зазначалося, що законопроект може підірвати довіру іноземних інвесторів. Асоціації, зокрема, розкритикували норму про скорочення кількості суддів Верховного Суду.

Натомість представники «Слуги народу» посилаються на те, що законопроект щодо судової реформи пройшов дискусію в професійних колах.

Зокрема, голова фракції партії «Слуга народу» Д. Арахамія запевнив, що парламентарії врахували критику експертів і міжнародних партнерів щодо законопроекту про судову реформу. «Ми врахували ті правки, які нам давали міжнародні експерти, і немає ніякої стурбованості. Багато людей, особливо ті активісти, які фактично були дуже проти, вони зараз пишуть хвалебні пости і кажуть: “Це нормальна реформа”», – прокоментував він.

Депутатка І. Венедиктова зі «Слуги народу» зауважила, що «коли йшлося про можливість подання альтернативних законопроектів, ми їх не побачили. Тому, дійсно, коли ми говоримо, що хочемо збалансовано працювати, давайте це робити насправді, а не тільки говорити про це. 2 жовтня 2019 р. відбулось засідання Комісії з правової реформи при Президенті, у якому брали участь представники Ради Європи, Представництва ЄС, USAID та інших донорських організацій. Вони підтримали реформи В. Зеленського. Крім того, виступав М. Оніщук, голова Національної школи суддів, який від імені суддів підтримав законопроект № 1008. Тому давайте працювати».

Експерт «Центру протидії корупції» Г. Чижик наголосила на важливості правки, згідно з якою міжнародні представники Етичної комісії матимуть право вето, а члени ВРП – ні. «Вирішальна роль міжнародних експертів у питанні про звільнення членів Вищої ради правосуддя була одним із двох ключових аспектів цього законопроекту. Без цього не можна говорити взагалі про якусь судову реформу Зеленського», – заявила вона.

Голова правління Фондації DEJURE, доктор юридичних наук М. Жернаков визнав закон недосконалим, але зазначив, що перспективи у судової реформи все ж є. «Так, закон не є ідеальним, є загрози. Так, це лише перший крок, і треба працювати над іншими. Але це дозволяє рухатися вперед», – сказав експерт.

На погляд М. Жернакова, у законі надто багато повноважень надається старій неререформованій ВРП. «Цей розсадник судової корупції потрібно якнайшвидше перезавантажити, причому тут значну роль повинні відіграти незалежні міжнародні експерти», – констатує юрист (URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2019/10/17/pogljad/pravo/sudova-reforma-zelenskoho-yaki-zminy-proponuyut-sluhy-narodu>).

У свою чергу, кандидат юридичних наук Г. Дубов критично оцінив норму щодо скорочення суддів та вбачає в цьому політичні мотиви. «Судді Верховного суду пройшли всі конкурси і були призначені, причому довічно. Незрозуміло, на якій підставі і за яким принципом зараз 100 суддів залишать і майже 100 – звільнять. Видимих підстав, крім політичних мотивів, для скорочення суддів немає. До того ж, новий механізм судової реформи – Велика Палата – розглядає справи, які представляють собою винятково правову проблему. Якщо є складність з правозастосування, збирається орган у складі двох десятків суддів, які разом ухвалюють рішення щодо справи, і вона має ознаки прецеденту. І суди нижчих інстанцій повинні цим рішенням керуватися. Практика цієї Палати загалом є професійною», – пояснив Г. Дубов.

Юрист підкреслив, що зважаючи на те, що сьогодні судді вже не встигають оперативно розглядати скарги, то якщо їх стане вдвічі менше, швидкості це точно не додасть. Окрім того, за його словами, на розгляд Верховного Суду потраплятиме не менше справ, хоча й зараз більшість з них відфільтровується.

«Скорочення кількості суддів ВС – це стрес для системи, яка, по суті, ще не сформована. Що стосується розмов про те, що у суддів ВС занадто великі зарплати (до 200 тисяч гривень), то з одного боку, це дійсно високі зарплати, але з іншого – і відповідальність серйозна. До того ж, маючи таку зарплату, суддя зайвий раз замислиться, а чи варто піддаватися ризику її втратити, якщо йому надійде якийсь сумнівна пропозиція», – вважає Г. Дубов (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/16/statija/pravo/sudova-reforma-zelenskoho-plyusy-ta-minusy-novoyi-systemy-pravosuddya>).

Навпаки, плюсом вважає урізання зарплат для членів Верховного Суду, Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів «до прийняттого рівня» заступник голови правління Центру політико-правових реформ Р. Куйбіда. Про це він написав на своїй сторінці у Facebook. З позитиву юрист також виділив формування нової ВККС конкурсною комісією з трьох представників Ради суддів і трьох міжнародників; створення Етичної комісії (три члени ВРП і три міжнародники з вирішальною роллю останніх), яка зможе звільнити чинних членів ВРП, а також перевіряти кандидатів у члени ВРП.

На думку Р. Куйбіди, Етична комісія також буде дисциплінарним органом для суддів Верховного Суду. Юрист вважає позитивом припинення повноважень чинної ВККС, яка залишала на посадах більшість недобросовісних суддів.

Серед мінусів судової реформи В. Зеленського, Р. Куйбіда, як і Г. Дубов, назвав скорочення кількості суддів Верховного Суду. «Люди, які мають справи у Верховному Суді, постраждають від цього найбільше», – зауважив юрист.

З негативу, на думку Р. Куйбіди, є й те, що коли повноваження чинної ВККС припиняться, вона не зможе закінчити конкурси, що вже розпочато. «Це означає, що кадровий голод в судах першої та апеляційної інстанцій триватиме довго і обіцянка Президента до кінця року заповнити 2000 суддівських посад залишиться невиконаною», – підкреслив експерт, додавши, що кадрова проблема поглибиться через те, що склад нової ВККС буде скорочено з 16 до 12 членів.

Не додає оптимізму й той факт, що формування нової ВККС і звільнення членів ВРП буде в заручниках сумнозвісного Окружного адміністративного суду м. Києва, оскарження результатів до цього суду і до всіх інстанцій може внести хаос в цей процес.

Журналістка В. Матола з інтернет-видання lb.ua висловлює припущення, що головною метою реформи, ймовірно, є отримання контролю над Верховним Судом. Оскільки саме до його компетенції належить розгляд справ, що стосуються виборів (ВС є судом першої і апеляційної інстанції, де оскаржують рішення Центральної виборчої комісії щодо виборів). У тому числі, і тих, що можливо відбудуться в окупованому Донбасі. І аби отримувати «потрібні» рішення, не достатньо «свого» складу ЦВК.

«Цінність» Верховного Суду полягає також у тому, що на його розгляді перебувають справи щодо «ПриватБанку». У тому числі, одну розглядає Велика Палата Верховного Суду. Від її рішення залежить, чи повернеться на новий розгляд ця скарга. Решта справ щодо «ПриватБанку», котрі розглядаються в судах нижчих інстанцій, можуть також дійти до Верховного Суду. «Чи не вигідно тут мати “своїх” суддів? Здатних домовлятися?», – розмірковує журналістка (URL: https://lb.ua/news/2019/10/16/439858_sudova_reforma_zelenskogo.html).

В. Матола припускає, що саме тому нова команда так поспішає з імплементацією своєї судової реформи, «не слухаючи ні професійної дискусії, ні закликів міжнародних експертів і не чекаючи висновку Венеціанської комісії, куди проект закону вже надійшов від моніторингової комісії Парламентської асамблеї Ради Європи». Ймовірно, варто очікувати рішення не раніше грудня, прогнозує вона.

Тим часом, Верховний Суд офіційно звернувся до Президента України В. Зеленського з проханням ветоувати його законопроект № 1008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». Таке рішення ухвалив пленум суду 25 жовтня 2019 р.

За повідомленням прес-служби ВСУ, голова Верховного Суду В. Данішевська нагадала, що в день голосування Верховної Ради України за цей документ Суд подавав свої зауваження щодо нього. «Ми не почули від міжнародних організацій іншої думки, крім тієї, що поспішне прийняття змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та окремих законів України щодо діяльності органів суддівського врядування, необговорення цих змін фактично ставить під сумнів надійність України як партнера

ключових європейських інституцій», – цитує пресслужба В. Данішевську (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-verhovnyi-sud-prosy-tvetuvaty-1008/30236298.html>).

Голова ВС застерегла від «ззіхань на незалежність судової системи», якими зокрема загрожує і набуття чинності новим законопроектом. В. Данішевська додала, що «відповідно до європейських стандартів незалежність суду – не привілей для суддів, а гарантія неупередженого суду для людей, гарантія для тих, хто шукає правду та справедливість у судах. Тобто боротьба суддів за незалежність – це не боротьба за самих себе, це боротьба за те, щоб судова система могла захистити права та свободи людей, забезпечити однакове застосування закону для кожної особи та отримання своєчасного і справедливого рішення».

«Я не вважала би те, що відбувається, судовою реформою, – наголосила В. Данішевська в інтерв'ю “Радіо Свобода”. – Тому що судовій реформі повинен передувати, як мінімум, аналіз того, що вже зроблено, які проблеми існують, побачити декілька альтернатив вирішення цих проблем, а потім у співпраці з судовою гілкою влади знайти найкращі шляхи, щоб подолати виклики, які існують, і покращити судочинство, а не навпаки – створити умови для того, щоб судова система не змогла надати суспільству очікувані послуги».

Голова ВС зауважила, що «руйнація судових органів зазвичай призводить до паузи. Попередня реформа теж розпочиналася з перезавантаження судових органів. Вища кваліфікаційна комісія при цьому не працювала 9 місяців. Вища рада правосуддя не працювала рік. За цей час практично нічого не відбувалося у судовій системі. Так само суди втратили майже третину суддівського корпусу.

Зараз у судах не вистачає дві тис. суддів, деє 15 судів закриті взагалі, більшість судів мають наповнення на третину – повинно бути 70 суддів, а працює 20. Отже, судова система і сьогодні ще хворіє на нестачу кадрів. А руйнація органів і зменшення суддівського корпусу призведе до того, що люди ще довше чекатимуть судових рішень», – підкреслила В. Данішевська (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30220044.html>).

Закон про діяльність органів суддівського управління – президентський, тому Глава держави навряд чи його ветоє, вважає народний депутат від «Голосу», перший заступник голови комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики Я. Юрчишин (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-jurchishin-pro-perezavantazhennja-verhovnogo-sudu-ne-vikljucheno-shcho-prosto-priberut-nezruchnih-suddiv-1375116.html>).

«Насправді ситуація доволі складна. Оскільки закон, який має гарантувати високий рівень якості, професіоналізму та незалежності судів, містить положення, що суперечать його завданням. Наприклад, змінюють процедуру добору у Вищу кваліфікаційну комісію суддів, але оскаржувати спори буде Окружний адміністративний суд Києва – один із

найкорумпованіших судів. Другий нюанс, який дуже турбує Верховний Суд, – це пропозиція скоротити його вдвічі. Але пояснення, чому саме так, і сама процедура – у законі відсутні. Це все створює ситуацію невизначеності. Не виключено і політичний аспект – що приберуть, скажімо так, незручних суддів. Через ці два моменти фракція “Голос” не підтримала цього законопроекту», – підкреслив Я. Юрчишин. Він вважає, що в разі реалізації положень закону першими Верховний Суд покинуть справжні професіонали.

«Ситуація з Верховним Судом та Окружним адмінсудом Києва турбує наших міжнародних партнерів. Зокрема, перед голосуванням у своєму листі посол Канади, посол Німеччини та представник ЄС чітко сказали, що в такому вигляді таку реформу ухвалювати не можна – тому що це не реформа. Після цього в Офісі Президента відбулася зустріч із представниками посольств “Великої сімки”, де їм пообіцяли, що найближчим часом буде імплементовано законопроект про нерозподіл справ у судочинстві. Як це відбуватиметься – незрозуміло. Головне, щоб із Верховного Суду не пішли найкращі судді. Адже завжди, коли є невизначеність, першими з роботи йдуть професіонали, яким є куди йти», – зазначив нардеп.

Він сумнівається, що В. Зеленський ветеує закон. «Чому так важлива думка міжнародників? Тому що президент запропонував внести в комісію з відбору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів іноземців. І є ймовірність, що ми звернемося, а нам просто не запропонують кандидатур. Це буде просто провал реформи в самому її початку. Тому точно будуть якісь кроки. Але Президент не погодиться на вето. Це його законопроект. Правильно було б ветувати його із внесенням пропозицій: мовляв, поправте ось ці дві норми! Так було б логічно. Але, найімовірніше, ухвалюватимуть ще один закон. А це нагадуватиме стару ковдру, яка розвалюється, котру намагаються зшити латками. До того ж суддів і провідні організації адвокатів – різні асоціації – не було залучено до процесу підготовки змін. По суті, учасникам судового процесу просто не пояснили самої судової реформи», – резюмував Я. Юрчишин (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-jurchishin-pro-perezavantazhennja-verhovnogo-sudu-ne-vikljucheno-shcho-prosto-priberut-nezruchnih-suddiv-1375116.html>).

Цікавим для розуміння ставлення міжнародних експертів до запропонованих змін у судовій системі України є документ щодо оцінки проекту Закону № 1008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» стосовно його відповідності стандартам та рекомендаціям Ради Європи, який потрапив у розпорядження «Судово-юридичної газети». Таку оцінку підготовлено професором, доктором Л. Бахмайєр-Вінтер на основі перекладу законопроекту англійською мовою, наданого РЄ в межах роботи Проекту РЄ «Підтримка впровадження судової реформи в Україні» (URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/152436-eksperti-radi-yevropi-otsinili-zakonoproekt-no1008-schodo-sudovoyi-reformi>).

Оцінка зосереджена на двох основних змінах: посилення ролі Вищої ради правосуддя та піддавання суддів Верховного Суду необхідності проходження ще одного конкурсного добору.

«У законопроекті слід відзначити два аспекти: по-перше, відсутність інформації стосовно того, що передувало запропонованим змінам до законів щодо діяльності органів судової влади; по-друге, як відбувався законотворчий процес», – зазначає експерт.

Стосовно першого аспекту слід нагадати, що до обох законів – «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя» нещодавно було внесено зміни. «Ці закони, хоча і підлягають вдосконаленню, отримали позитивну оцінку міжнародних організацій та в цілому схвально сприйняті, оскільки передбачають заходи стосовно підвищення професіоналізму та незалежності суддів», – підкреслює експерт.

«Чинні закони не є досконалими, але, як було зазначено, їх оцінено на відповідність європейським стандартам та не виявлено значних недоліків. Загалом, узгоджені зі стандартами РЄ реформи, запроваджені у 2016 та 2017 роках, все ще у процесі впровадження, а новий Верховний Суд почав працювати лише у грудні 2017 року. Таким чином, зарано говорити про вплив цих реформ на практиці. Відповідно до рекомендації 15 Четвертого раунду моніторингу прогресу України за 2019 рік щодо доброчесності у судовій владі ОЕСР слід забезпечити “щоб зміни, передбачені у межах судової реформи, ефективно впроваджувалися, а їх практичне застосування було проаналізоване з метою виявлення недоліків та їх усунення”. Наразі така оцінка та вплив нещодавно прийнятих реформ навряд проводилися. Без оцінки стану фактичного впровадження нещодавно проведених реформ та їх впливу на діяльність судових органів, можливо, зарано переходити до запровадження нових змін», – додає вона.

Зокрема, занепокоєння експерта викликає процедура звільнення членів Вищої ради правосуддя. «Керуючись запропонованою поправкою, намір забезпечити більш якісну роботу члена ВРП може призвести до неправомірної загрози звільнення тих членів, які виступають проти існуючої більшості. Крім того, якщо такий член буде остаточно звільнений, процедуру призначення відповідним органом слід розпочинати знову, і поки ця процедура триватиме, склад ВРП не відповідатиме конституційним положенням».

Стосовно функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, експерт зазначає, що «в Україні не було помітно значних збоїв у роботі. Дійсно, були рекомендації про те, щоб у майбутньому ці два органи самоврядування могли бути об'єднані, але нинішній склад Комісії та порядок формування складу членів ВККС відповідають стандартам Ради Європи».

Окремо експерт зупинилася на реструктуризації Верховного Суду. Вона підкреслила, що «запропоноване скорочення кількості суддів Верховного Суду з 200 до 100 не виправдано причинами зменшення навантаження чи реформою касаційних функцій Верховного Суду.

Насправді, обґрунтування такого зменшення кількості суддів є незрозумілим та не пояснюється зміною ролі Верховного Суду в межах судової системи, оскільки нещодавно Верховний Суд було реструктуризовано та оновлено».

Законопроект не тільки різко скорочує максимальну кількість суддів Верховного Суду, але й запроваджує процедуру відбору тих суддів, які мають залишитися на своїх посадах у Верховному Суді. Для цього чинні судді ВС проходять новий відбірковий процес вже в оновленій ВККС. «Це положення викликає ряд питань відносно стандартів РЄ, – констатує експерт. – По-перше, сам процес відбору, як такий, не визначено в законі. В заключних положеннях зазначається, що “порядок проведення відбору суддів до касаційних судів у складі Верховного Суду затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за погодженням із Вищою радою правосуддя”. Наслідком цього положення може виявитися ситуація, яка суперечить основному принципу незмінності суддів. У Рекомендації Комітету Міністрів РЄ CM/Rec (2010) 12 визначено, що: “суддя не може отримати нове призначення або бути переведеним на іншу судову посаду без його згоди на це” (п. 52 Рекомендації). Винятком для цього принципу є вжиття дисциплінарних санкцій або “реформування в організації судової системи”».

Запропоноване скорочення кількості суддів Верховного Суду означатиме переведення (пониження рівня) на іншу посаду без їхньої згоди. Іншими словами, судді, які будуть переведені в інший суд, нижчого рівня, і які не дадуть згоду на цей крок, фактично підлягають дисциплінарному стягненню, без відповідних процедур та гарантій, що пов'язані з цим процесом. Це суперечить рекомендаціям РЄ», – відзначає експерт.

Також в оцінці експерт висловлює заклопотаність введенням анонімних скарг на суддів. «Законопроект виключає необхідність ідентифікації осіб, які подають дисциплінарну скаргу або повідомляють про можливе дисциплінарне правопорушення, вчинене суддею. Це є позитивним і передбачено в більшості правових системах світу, але повинно бути поєднане з адекватною системою фільтрів. Анонімність подання скарги може відкрити двері для різного роду зловживань та необґрунтованих звинувачень. Таким чином, якщо така відкрита система скарг не супроводжується надійною та ефективною системою фільтрації, вся система приречена на руйнування. Це може закінчитися тим, що Вища рада правосуддя повинна буде розглядати більше 10 тис. скарг протягом 30 днів», – підкреслює експерт.

Отже, в загальному підсумку можна сказати, що президентський законопроект № 1008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» дав низку інструментів для того, аби реальна судова реформа почала впроваджуватись. Попри це, експерти у сфері судової реформи, представники суддівського корпусу та міжнародні спостерігачі не вважають цей закон досконалим і навіть доречним з огляду на нещодавнє реформування судової системи, яке досі не завершено, але

визнане таким, що відповідає європейським стандартам. У зв'язку з цим лунають пропозиції змінити закон та заклики до Президента накласти на нього вето. Втім, швидше за все, розраховувати на це не приходиться, зважаючи на ігнорування авторами закону зауважень, рекомендацій та правок як політичних опонентів, так і експертного середовища. Тож, у разі підписання Президентом, дієвість цього закону можна буде оцінити лише за результатами добору до нового Верховного Суду. Якщо туди потраплять тільки судді з незаплямованою репутацією, то судова реформа рухається у правильному напрямку. Якщо ж третій по рахунку ВС знову складатиметься з тих самих одіозних суддів, це означатиме, що справжнім наміром було не очищення, а взяття ВС під свій контроль новою владою.

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Внутрішньо переміщені особи: п'ять років втрат, поневірян і надій

У 2019 р. минуло п'ять років відтоді як у суспільний і науковий дискурс сучасної України увійшла аббревіатура ВПО і з'явилося саме явище – внутрішньо переміщені особи. З метою законодавчого закріплення статусу було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який набрав чинності з 22 листопада 2014 р. Законом визначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Починаючи із 2014 р., коли чимало громадян були змушені виїхати зі Сходу України і Криму, Україна посіла четверте місце у загальному списку країн з найбільшою кількістю внутрішніх переселенців. За даними міжнародних організацій, протягом 2015 р. через конфлікт на Донбасі статус внутрішньо переміщених осіб отримали 942 тис. особи (URL: <http://cxid.info/ukraina-stala-chetvertoy-v-mire-po-chislu-bejencev-n129196>).

Проте, ці показники не відображали реальної картини, оскільки процес реєстрації відбувався доволі повільно. Так, за інформацією Міністерства соціальної політики, в Україні станом на 4 травня 2016 р. на обліку перебувало вже 1 783 361 внутрішній переселенець з Донбасу та Криму. Зауважимо, що державні установи згідно з визначеними правилами оперують виключно документально підтвердженими даними щодо кількості переселенців і природно не враховують тих переселенців, які з різних причин не зареєструвалися установленими державними органами у нових місцях проживання або не зверталися за допомогою.

Протягом наступних років відбувалися незначні коливання чисельності переселенців, зумовлені як природним зменшенням, так і соціально-економічними чинниками. Зокрема, серед переселенців, які нині живуть у Київській обл., 95 % орендують житло. Левова частка переселенців – це вихідці з промислових міст регіону, з відповідною фаховою підготовкою, досвідом роботи та життєвими орієнтирами. Тому значна їхня частина навіть за наявності житла навряд чи погодиться оселятися у сільській місцевості або невеличких містах і містечках, де, до речі, зазвичай важче знайти будь-яку роботу, не кажучи уже про суто міський характер професій переважної більшості переселенців. У таких умовах обмежена можливість знайти достатньо високооплачувану роботу, що дозволить винаймати житло у великих містах, змушує частину переселенців повертатися додому незважаючи на попереднє рішення жити на вільній Україні.

У результаті дії зазначених чинників, за даними порталу «Слово і Діло», в Україні фіксується негативна динаміка чисельності зареєстрованих переселенців. Так, кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні у березні 2018 р. склала 1 492 500 осіб. Щодо розподілення переселенців по країні в цілому географія залишилася незмінною. Найбільше ВПО проживало у Донецькій обл. – 543 131 осіб, Луганській обл. – 290,5 тис. осіб і у Києві – 161 558 осіб. Як і раніше, меншість переселенців обирають західний регіон країни: в Чернівецькій обл. живуть лише 2498 ВПО, а у Львівській – 12,3 тис. (URL: <https://www.slovoidilo.ua>). Разом з тим, спостерігачі відмічають коливання чисельності внутрішньо переміщених осіб по регіонах які здебільшого відображають загальноукраїнські тенденції міграції. Зокрема, поступове зростання кількості переселенців у Київській обл. цілком корелюється із загальним рухом населення в межах країни.

Слід зауважити, що негативна динаміка чисельності переселенців зберігається і надалі. Так, станом на 21 жовтня 2019 р., за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 413 649 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської обл. та АР Крим (URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17733.html>).

Разом з тим, експерти звертають увагу на той факт, що дані офіційної статистики не відображають реального стану речей. По-перше, і до сьогодні не всі переселенці пройшли реєстрацію, або регулярно підтверджують свій статус у відповідних органах соціального захисту. По-друге, певні проблеми у підрахунках реальної чисельності ВПО створюються у зв'язку із особливостями нарахування соціальних виплат і в першу чергу пенсій мешканцям окупованих територій.

Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України № 637 від 5 листопада 2014 р. «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» зі змінами, що були внесені постановами у період з 2014 по 2019 р. було встановлено, що: призначення та продовження виплати довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг,

субсидій та пільг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування внутрішньо переміщеним особам здійснюються за місцем перебування таких осіб на обліку, що підтверджується довідкою, виданою згідно з Порядком оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509. Отже, чимала частина внутрішньо переміщених осіб взятих на облік є такими лише формально, а фактично продовжують жити на невідконтрольних територіях, оскільки розміри всіх цих видів соціальних виплат і пенсій більшості пенсіонерів не дозволяють їм винаймати житло.

Разом з тим вони змушені постійно перетинати лінію розмежування оскільки виплата пенсій та соціальної допомоги відбувається «тільки на території населених пунктів, де органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі». Крім того, для отримання виплат людина має проходити фізичну ідентифікацію. «У разі непроходження фізичної ідентифікації одержувачем соціальних виплат акціонерне товариство “Державний ощадний банк України” зупиняє видаткові операції за поточним рахунком».

Таким чином, за влучним визначенням дописувачки сайту Центру журналістських досліджень Е. Стрий, держава запровадила для пенсіонерів-переселенців своєрідний квест, який треба пройти для отримання пенсії. Прив'язка пенсії до довідки внутрішньо переміщеної особи, раз на два місяці перевірка місця проживання (ідентифікація), верифікація в Ощадбанку раз на півроку (URL: <https://investigator.org.ua/ua/publication/219956>).

Слід зазначити, що з метою контролю за фактичним місцем перебування пенсіонерів Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 598-р від 23 серпня 2016 р. Пенсійний фонд України було додано до суб'єктів системи «Аркан» – інтегрованої міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон створеної Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 3 квітня 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75.

Відтоді для контролюючих органів життя суттєво спростилося, а пенсіонери були змушені під загрозою припинення виплат кожні 59 днів перетинати лінію розмежування. «Зараз органи захисту вже не ходять пенсіонерів перевіряти, але все одно органи пенсійного фонду можуть запитувати інформацію з “Аркана” – бази про те, чи перетинав пенсіонер лінію розмежування, чи перевищив він 60 днів», – зазначає О. Глушко, юристка ГО «Донбасс SOS» (URL: <https://investigator.org.ua/ua/publication/219956>).

Слід зауважити, що мова іде здебільшого про людей поважного і дуже поважного віку, для яких такі подорожі становлять не аби яке випробування. Особливо, це стосується Луганська де є лише один пішохідний КПВВ який щоденно пересікають більше 10 тис. людей. Як наслідок, за даними, що наводить згадувана Е. Стрий, за 5 років кількість пенсіонерів-переселенців скоротилась на 60 %. У 2014 р. пенсіонерів з пропискою на непідконтрольних територіях було зареєстровано в Пенсійному фонді України 1 млн 278 тис., а в грудні 2018 р. – лише 562 тис. Багато переселенців до повернення боргу зі своєї пенсії так і не доживають (URL: <https://investigator.org.ua/ua/publication/219956>).

Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Л. Денисова за підсумками виїзного розширеного засідання профільного парламентського комітету у місті Краматорськ щодо моніторингу дотримання прав громадян України, які проживають в районі проведення ООС та на тимчасово окупованих територіях у Донецькій, Луганській обл. у своєму дописі на Facebook 23 жовтня 2019 р. наголосила, що найбільш кричуща ситуація склалася з виплатою пенсій громадянам з числа ВПО, а також мешканцям непідконтрольних Уряду України територій. «На 01.09.2019 року 259,6 тис. пенсіонерам ВПО не виплачено пенсію за минулий період на суму 8 096 623,4 тис. грн що пов'язано з припиненням їх виплати та відсутністю відповідного порядку, який до цього часу не затверджено Кабінетом Міністрів України. В середньому заборгованість складає по 31 тис. грн. на особу, а загальна сума не виплачених пенсій пенсіонерам, які перебували на обліку в органах Фонду на територіях, що на сьогодні тимчасово окуповані, у період з червня 2016 р. по квітень 2018 р. складає 33,6 млрд грн» – підкреслила Л. Денисова у своєму повідомленні.

Поряд із проблемами соціальних виплат і пенсійного забезпечення, важливим чинником коливання кількості переселенців і якості їхнього життя на вільній Україні є недостатній рівень доступу до якісного житла, що на думку експертів має безпосередній вплив на тенденції до переміщення та випадки повернення на тимчасово окуповані території або в зону ведення бойових дій. Держава зробила певні кроки у напрямку вирішення цієї проблеми. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р було схвалено стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 р. У документі було передбачено спрощення процедури реалізації та захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. Чималі зусилля були зроблені неурядовими організаціями і самими ВПО. (Докладніше дивись у попередніх матеріалах: М. Закіров. Штрихи до портрету українського переселенця. *Україна: події факти коментарі*. 2016. № 9. С. 32–37; М. Закіров. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб. *Україна: події факти коментарі*. 2016. № 11. С. 15–22). Однак, проаналізувавши механізми забезпечення житлом ВПО, експертне середовище робить одностайний висновок, що лише

невелика кількість ВПО були забезпечені житлом, решта перебуває в очікуванні (URL: <https://helsinki.org.ua/articles/zhytlovi-prohramy-ta-derzhavni-initsiatyvy-shchodo-zabezpechennia-zhytlo-vpo-yurydychnyy-komentar-vid-uhspl>).

Згадана Програма доступного житла щодо переселенців працює з 2017 р. Саме по цій програмі внутрішньо переміщені особи можуть отримати житло у власність. Та розрахована вона на платоспроможних людей. Адже, за умовами, 50 % вартості помешкання оплачуються без розстрочки. Проте, навіть за таких умов у державний бюджет не закладаються необхідні суми для виконання зазначеної програми. Нині охочих зареєстровано 8225 сімей. Але кількість тих, хто таки отримав заповітні квадратні метри, не велика. У 2017 р. – це 68 сімей, у 2018 р. – 171 сім'я, у 2019 р. – поки що 28 сімей (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49971687>). Крапля у морі яка лише підкреслює, що такими темпами вирішити проблему вдасться через століття.

Н. Кожина, координатор громадської приймальні УГСПЛ при ГО «Правозахисна Група “СІЧ”» зазначає, що можливість отримати й самостійно сплатити кредит на придбання власного житла за програмою «Доступне житло» є у досить малої частини ВПО. Рішення в цій ситуації стала б виплата від держави компенсації ВПО за зруйноване чи залишене на непідконтрольній українській владі території, яку можна було б спрямувати на сплату решти вартості нового житла. До того ж це, в свою чергу, позитивно позначилося б і на пожвавленні будівельної та інших галузей виробництва, торгівлі, принесло б додаткові надходження до державного та місцевих бюджетів (URL: <https://helsinki.org.ua/articles/zhytlovi-prohramy-ta-derzhavni-initsiatyvy-shchodo-zabezpechennia-zhytlo-vpo-yurydychnyy-komentar-vid-uhspl>).

Проблема забезпечення житлом тісно пов'язується з проблемою працевлаштування ВПО. За результатами щоквартального дослідження «Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні» як проводить Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб (МТТОТ) у 24 областях України та місті Києві дві третини респондентів працювали до переміщення, тому зайнятість для них – основний аспект інтеграції.

Частка економічно активного населення серед опитаних – 53 %. Частка безробітних, які активно шукають роботу, – 7 %, але 56 % з них не можуть працевлаштуватися протягом 13 місяців і довше.

Середньомісячний дохід на члена домогосподарства ВПО збільшився з 2667 грн у березні до 3039 грн – у червні. Проте дохід ВПО досі менший за середній дохід українських домогосподарств (4895 грн) і фактичний прожитковий мінімум, розрахований Мінсоцполітики (3761 грн).

Враховуючи зазначений рівень доходів цілком очікувано лише 12 % ВПО мають власне житло, а решта мешкає у орендованому, або у родичів,

або у центрах колективного проживання (URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/sho-bolit-vimushenim-pereselencyam>).

Проте, незважаючи на важкі умови життя, на проблеми зі працевлаштуванням і недостатній рівень матеріального забезпечення, 36 % переселенців не планують повертатися на місце проживання до переселення навіть після закінчення конфлікту. Причому за даними дослідження МТОТ, з березня поточного року частка тих, хто не планує повертатися, збільшилася на 7 %. Натомість поменшало тих, хто планує це після завершення конфлікту (з 32 до 22 %). Ці цифри наочно свідчать, що з плином часу настрої переселенців змінюватимуться.

Все ж таки п'ять років – це доволі великий проміжок часу. Люди не можуть безстроково жити на валізах, тимчасово влаштовуватися, безкінечно очікувати повернення. З кожним роком біль від втрат відходить у глиб душі, поневір'яння загартовують, приходить розуміння, що двічі в одну і ту ж річку увійти неможливо, і замість надії на повернення приходять інші надії...

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Політичний контекст бюджетного процесу: голосування за бюджет-2020 у першому читанні

Верховна Рада України у першому читанні ухвалила законопроект про бюджет на 2020 р.

Зазначимо, що за процедурою законопроект про державний бюджет на наступний рік складає Міністерство фінансів, потім його виносять на розгляд уряду, який має підтвердити цей документ та внести до Верховної Ради України у вигляді законопроект.

У ВРУ бюджет, на відміну від інших законопроектів, розглядають трьома читаннями: між першим і другим до нього можуть вносити поправки. Бюджет стає законним після того, як за нього проголосують депутати після третього читання, а законопроект підпишуть спікер та Президент і опублікують в офіційній пресі уряду (URL: <https://hromadske.ua/posts/rada-uhvalila-byudzh-et-na-2020-rik-u-pershomu-chitanni>).

18 жовтня 2019 р. за відповідний законопроект № 2000 про Держбюджет України на 2020 р. проголосувало 255 депутатів. Майже усі вони належать до фракції «Слуга народу».

Слід зазначити що жодного голосу за бюджет в першому читанні не віддали фракції: «Європейська солідарність», «Голос» та «Опозиційна платформа – за життя».

Під час голосування бюджету на 2020 р. депутати розкритикували поданий проект бюджету до першого читання за низькі соціальні стандарти та темпи економічного зростання.

У фракції «Голос» обурені, що в документі не врахували їхні побажання в галузі освіти, зокрема, ідеться про підвищення зарплат вчителям. «Європейська солідарність» незадоволена відсутністю сільськогосподарських проєктів, а в «Опозиційній платформі» кажуть про низькі пенсії та соціальні виплати. Попри це монобільшість бюджет ухвалила.

Водночас в уряді запевнили, що проголосований депутатами бюджет розрахували на макроекономічному прогнозі, який склали ще весною 2019 р. Після затвердження нового макроекономічного прогнозу показники у бюджеті переглянуть.

«Від імені Верховної Ради я хотів би звернутися до уряду з проханням врахувати всі ті пропозиції, які надійшли від народних депутатів і були опрацьовані в комітеті. Я сподіваюсь на збалансовану, коректну позицію наших колег і що в бюджеті на 2020 рік будуть враховані інтереси народу України», – зазначив голова ВРУ Д. Разумков за підсумками голосування. (URL: <https://dyvys.info/2019/10/18/rada-uhvalyla-u-pershomu-chytanni-proekt-derzhbyudzhetu-2020>).

У той же час в уряді наголосили, що проєкт бюджету, який внесли до Ради, складено на економічному прогнозі попереднього уряду. Також бюджет не враховує всіх запланованих реформ, які Кабмін планує провести, зокрема земельної. Тому остаточні цифри щодо доходів, курсу валют, дефіциту та іншого будуть відомі до розгляду документу депутатами в другому читанні, яке має відбутися до 2 листопада.

Згідно з документом, доходи держбюджету передбачено у сумі 1079,5 млрд грн, в тому числі загального фонду – 962,7 млрд грн. Витрати – в сумі 1170 млрд грн.

Видатки – у сумі 1170 млрд грн.

Видатки на національну безпеку і оборону становлять 245,8 млрд гривень, що на 33,8 млрд більше, ніж у 2019 р.

На розвиток дорожньої інфраструктури законопроектом планують спрямувати 74,4 млрд грн, у тому числі Державний дорожній фонд – 69,7 млрд грн, які планується спрямувати на розвиток мережі, утримання доріг державного значення, будівництво, реконструкцію і т. д.

Для підтримки енергетичної незалежності планується виділити 2 млрд грн.

Мета боргової політики – забезпечити зменшення відношення обсягу державного боргу до ВВП до рівня 46,7 % на кінець 2020 р. «Одним із шляхів реалізації такої амбітної задачі є поступове зменшення дефіциту державного бюджету (до 2,09 % ВВП в 2020)», – заявили у Мінфіні.

Платежі за державним боргом у 2020 р. становитимуть близько 438,1 млрд грн, з яких обслуговування державного боргу – 145,2 млрд грн; погашення державного боргу – 292,9 млрд гривень.

Прогноз фінансування державного бюджету 2020 року через надходження від приватизації державного майна приведений до реально можливих 5 млрд грн виходячи з підготовки об'єктів.

На освіту планується направити 136,4 млрд грн, що на 7,7 млрд грн більше, ніж в 2019 р. Проект вперше передбачає витрати на розвиток закладів вищої освіти в розмірі близько 300 млн грн.

Загальні видатки на охорону здоров'я становлять 108 млрд грн – це на 9,8 млрд більше, ніж в 2019 р.

Витрати на розвиток культури та інформаційну сферу становлять 8,6 млрд грн.

Відповідно до законопроекту, зростання економіки України в наступному році має прискоритися до 3,3 % ВВП з одночасним уповільненням інфляції до 6 %. У бюджеті передбачено зростання мінімальної зарплати до 4723 грн на місяць,.

У самому бюджеті середній курс долару не закладений, але у макропрогнозі уряду він встановлений на рівні 28,2 грн за дол ([URL: https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/18/652716](https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/18/652716)).

Експерти які теж приєдналися до опису бюджету зробили декілька цікавих оцінок бюджету-2020.

Так, економіст Є. Олейніков говорячи про бюджет-2020 зазначив, що принципово в новому бюджеті фактично нічого не змінилося у порівнянні з бюджетами попередніх років. Тобто бюджет на думку експерта так само дефіцитний. Зокрема в параметрах, по видатках споживання»

«Фактично нам не вистачає коштів навіть на поточне утримання державного апарату, виконання державних функцій. Він так само передбачає невеличке підвищення соціальних стандартів – маю на увазі мінімальну пенсію і прожитковий мінімум... Таким же великим залишається дефіцит пенсійного фонду, який треба покривати дотацією», – додав експерт.

Економіст зазначив, що він більше уваги буде звертати вже на бюджет наступного, 2021 р., це буде показовіше щодо роботи нового уряду.

Наміри прем'єра О. Гончарука в майбутньому скласти план бюджету не на рік, а на три, Є. Олейніков схвалює.

«Ідея мати програму економічного розвитку, з якої складається бюджет – от цю ідею я цілковито підтримую. Бо ідея цілковито правильна. Треба спочатку розуміти, на що ти витрачаєш кошти, а потім вже їх витратити», – вважає експерт.

«Але є в мене велике питання: три роки фінансовий план, три роки програма – це дуже добре. А звідки прем'єр збирається взяти на три роки достовірний макроекономічний прогноз? Бо саме макроекономічний прогноз – це основа для розрахунків доходів держбюджету. В нас навіть на рік поки що прогноз, скажімо так, точністю не відрізняється», – додав Є. Олейніков ([URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=90460](http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=90460)).

Деяко різку оцінку проекту бюджету надав політолог К. Молчанов. Політолог висловив здивування чому бюджет-2020 не відповідає тій

програмі, яку подав Прем'єр-міністр України О. Гончарук в парламент. У програмі там яскраво написано про 5–7 % зростання економіки і про 40 % на 5 років, а міністр економіки Милованов говорить на наступний рік – 3,6 %, а оптимістично – там, здається, 4,8 %. Просто, знаєте, якість постійне неспівпадань матеріалів», – зазначив він.

К. Молчанов вважає, що увагу прем'єр-міністра необхідно звертати на експертні думки, профільні комітети, інші фракції, якщо уряд не може самостійно зробити кроки з досягнення поставлених цілей.

«Тому що законопроекти уряду, які вони подають, вони дуже сирі і взагалі невиважені. Той же законопроект про ринок землі – він був на цілих 3,5 сторінки. В принципі, це абсолютно непрофесійно», – упевнений експерт.

Політолог К. Молчанов прокоментував також виділення субвенцій на розвиток регіонів депутатам-мажоритарникам. «Гроші невеликі. Там, я так розумію, вони вирішили ділити по справедливості, щоб кожному незалежно від його фракції надали ці кошти, це близько 10–20 млн грн. Але це насправді крапля в морі порівняно з тим, як будуть інші витрати розподілятися», – каже К. Молчанов.

Експерт пояснив, що в проекті бюджету, який прийняли у першому читанні, не закладено ніяких надходжень від ринку землі, ні від легалізації грального бізнесу, ні від легалізації ринку бурштину.

«Незрозуміло, що хоче заробити уряд, відкриваючи ці напрямки економіки. Тому я сподіваюся, що в другому читанні це вже буде більш якісний, вивірений і виважено написаний документ, який буде відповідати всім тим амбітним планам, які прописані в програмі уряду Гончарука», – підсумував експерт К. Молчанов (URL: <https://ua.112.ua/ekonomika/biudzheth-2020-ne-zbihaietsia-z-prohramoiu-uriadu-zaiavlenoiu-honcharukom-politoloh-512277.html>).

Свій вклад у формування державного кошторису пропонує і Президент України. 25 жовтня 2019 р. з'явилась заява В. Зеленського в якій він розпорядився скоротити витрати державного бюджету на наступний рік на утримання чиновників на 10 %. Дану заяву Президент В. Зеленський оприлюднив у Facebook після наради щодо підготовки держбюджету-2020 до другого читання.

За словами президента, це дозволить заощадити кошти і направити їх на соціально важливі статті бюджету. «Це скорочення не повинне торкнутися вчителів і лікарів – тих, від кого залежить майбутнє України», – додав В. Зеленський (URL: <https://www.facebook.com/zelenskiy95>).

Слід зазначити порівняно з 2016 р. витрати держави на зарплати чиновників зросли в 2,3 рази.

Водночас, бюджетний комітет Верховної Ради України відхилив пропозиції освітнього комітету щодо збільшення на 5,1 млрд грн видатків на оплату праці освітян. Коштів на підвищення зарплат – немає.

Зазначимо, що відповідно до затвердженої влітку Кабінетом міністрів реформою оплати праці вчителів передбачалося збільшення оплати праці для

всіх педагогів від 20 до 70 % вже в наступному році, а також поетапне продовження підвищення зарплати для них до 2023 р. Тоді мінімальний посадовий оклад педагога має сягнути рівня чотирьох прожиткових мінімумів (URL: <http://www.ednist.info/news/94185>).

Отже, бюджет-2020 був проголосований у першому читанні (всього їх як відомо три) Верховною Радою України 18 жовтня. Слід зазначити, що фактично бюджет підтримали лише представники фракції «Слуга народу». Представники інших фракцій розкритикували проект бюджету за невраховані інтереси окремих соціальних груп населення. Деякі експерти розкритикували Бюджет за те що він не відповідає задекларованій програмі Уряду. В той же час в самому уряді наголосили, на тому що проект бюджету, який внесли до Ради, складено на економічному прогнозі попереднього уряду. Також бюджет не враховує всіх запланованих реформ, які Кабмін планує провести, зокрема земельної. Тобто спостерігачі висловлюють сподівання, що до наступного читання до бюджету будуть внесені відповідні правки і у Верховній Раді України знайдуться голоси «за» і в інших фракціях.

Ю. Якименко, мл. научн. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Проблемы получения Украиной зарубежной военной помощи в оценках СМИ

21 октября в Одессу прибыли два патрульных катера класса Island, бесплатно переданные США Военно-морским силам Украины по программе «избыточного оборонного оборудования» (Excess Defense Articles). Это событие, состоявшееся в преддверии анонсированного на 30–31 октября визита в Украину делегации Североатлантического совета во главе с генеральным секретарем НАТО. Столтенбергом, стало очередным поводом для обсуждения в украинских СМИ проблемы предоставления Украине зарубежной военной помощи.

Как сообщают СМИ, планируется, что делегация НАТО посетит Киев и Одессу. По словам вице премьер-министра по вопросам европейской и евроатлантической интеграции Украины Д. Кулебы «визит в Одессу будет не случайным. Это политический сигнал поддержки Военно-морских сил Украины и также это сигнал о том большом внимании, которое уделяет Альянс ситуации в Черном море» (URL: <https://prm.ua/ru/v-ukrainu-30-31-oktyabrya-posetit-gensek-nato-stoltenberg/>).

Накануне визита Й. Столтенберг заявил, что НАТО выступает за расширение военной помощи Украине, и этот вопрос станет одной из важных тем запланированных переговоров.

Наблюдатели напоминают, что по данным Министерства обороны США, объем военной помощи, оказанной США Украине с 2014 г., составил 1,5 млрд долл. Как сообщило недавно посольство Украины в США, 92 %

всей военно-технической помощи, которую Украина получила из-за рубежа с 2014 г., поступило именно из Соединенных Штатов. В посольстве подчеркнули, что это является «важным свидетельством доверия от наших американских партнеров к военно-техническому сотрудничеству с Украиной, а также знак результатов реформ и наработок, которые происходят и будут осуществляться в украинской военной и оборонной сферах» (URL: https://censor.net.ua/photo_news/3142764/92_vseyi_voennotehnicheskoyi_pomoschi_poluchennoyi_ukrainoyi_s_2014_goda_postupilo_iz_ssha_posolstvo).

Всего, по данным СМИ, за последние пять лет США передали Украине военного оборудования на сумму 376 млн долл. Среди них – средства связи и кибербезопасности, РЛС контрбатареистой борьбы, позволяющие обнаруживать цели на расстоянии до 24 км, медицинское оборудование, приборы ночного видения, противотанковые ракетные комплексы (ПТРК) Javelin, бронированные автомобили HMMWV (Hummer), два корабля типа Island, быстроходные лодки и различные запчасти.

Недавно стало известно, что Украина получит от США очередную партию противотанковых ракетных комплексов Javelin не в качестве военной помощи, а в рамках первой иностранной военной закупки.

«На следующий год Конгрессом США утвержден план на наибольший за все годы бюджет помощи Украине. Он составляет более семисот миллионов долларов. Процедура такая: сейчас 250 миллионов долларов идет по линии Пентагона. Это – прямая помощь Украине, и она не включает закупку. Вы помните, что первая партия ПТРК Javelin поступила нам как помощь. Она оформлялась через финансовые механизмы, однако это все же была прямая помощь. Она не требовала возврата денежных средств», – говорит бывший посол Украины в США В. Чалый (URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/ukraine-to-purchase-javelins-directly/5124912.html>).

«Процесс приобретения оружия в Соединенных Штатах – процесс очень сложный. В США качественная и дорогостоящая продукция. То, что мы получаем в рамках оборонной помощи, и получили возможность приобретать – это положительно сказывается на имидже страны. Украина понятна для американских компаний, как страна, с которой можно торговать, страна, которая не только получает оружие в рамках помощи», – считает главный редактор журнала Ukrainian Defense Review А. Михненко (URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/ukraine-to-purchase-javelins-directly/5124912.html>).

«Если мы хотим поднять боеспособность ВСУ, то нужно полностью на 100 % менять технику и вооружение, которое находится в рядах ВСУ. Снятие США ограничений на закупки оружия сейчас для нас своего рода “пряник”, которым нужно воспользоваться», – подчеркнул военный эксперт О. Жданов. По его мнению, Украина получает выгоду не только от суммы военно-технической помощи, заложенной в бюджет США, но и от политических дивидендов. «США, играя в свою любимую демократию, поддерживают движение Украины в сторону суверенитета, независимости и

территориальной целостности», – считает эксперт (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/10/18/mnenie/bezopasnost/ssha-snyali-barery-zakupki-vooruzheniya.-kak-eto-pomozhet-vsu>).

Помимо США Украине в военной сфере оказывали помощь также Великобритания, Франция, Канада, Италия, Словакия, Литва, Латвия, Польша, Норвегия, Нидерланды, Испания, Дания, Швейцария, Швеция, Албания, Чехия, Австралия, Турция, Япония и Китай. Они присылали в Украину радиостанции, средства ночного видения, автомобили, униформу, средства индивидуальной защиты, медицинское оборудование и сухие пайки. Но, констатируют наблюдатели, объемы этой помощи были несопоставимы с объемами помощи со стороны США.

Отметим, в конце августа американская издание Politico сообщало, что президент США Д. Трамп отдал распоряжение провести пересмотр военной помощи Украине и убедиться в ее максимально эффективном с точки зрения интересов США использовании.

Вице-президент М. Пенс заявлял, что выделение Украине военной помощи зависит от ее успехов в борьбе с коррупцией. На время ревизии средства, предусмотренные для передачи Украине, были заморожены.

«Приказ Трампа отказать Украине в помощи за неделю до его звонка Владимиру Зеленскому, вероятно, вызовет вопросы о мотивации его решения и подпитает подозрений, Трамп стремился использовать для воздействия на политического соперника», – отметило по этому поводу издание The Washington Post (URL: <https://tsn.ua/ru/politika/the-washington-post-rasskazala-novye-podrobnosti-skandala-s-telefonnym-razgovorom-trampa-i-zelenskogo-1415940.html>).

Позднее СМИ информировали, что Пентагон по итогам проведенного обзора пакета военной помощи Украине выступил за его сохранение. Речь шла как минимум о 250 млн долл. по линии Пентагона, которые ранее были заморожены на время ревизии соответствующих фондов. Кроме того, как сообщил помощник госсекретаря США по военно-политическим делам К. Купер, еще более 140 млн долл. будет ассигновано по линии внешнеполитического ведомства.

Таким образом, вся военная помощь Украине, как по линии Госдепартамента, так и по линии Пентагона, была восстановлена.

«Скандал с военной помощью, вызвавший требования об импичменте президента Дональда Трампа, имеет совсем другое значение для Украины, где благодаря устойчивому военному содействию США разношерстная армия стала превращаться в неплохо вооруженный и профессиональный механизм противодействия российской агрессии. Согласно обновленным аналитическим данным исследовательской службы Конгресса, США в период с 2014-го по июнь текущего года предоставили Киеву военную помощь на полтора миллиарда долларов. А решение Трампа временно прекратить предоставление этой помощи стало серьезной проблемой для этой страны», – подчеркивалось в статье Politico.

«Неудачная попытка Трампа прекратить эту помощь (об этом первой в конце августа сообщила Politico) переросла в титаническую политическую борьбу, в центре которой оказались утверждения о том, что президент использует военное содействие в качестве рычага давления, принуждая правительство Украины расследовать деятельность бывшего вице-президента Джо Байдена и его сына Хантера», – утверждало издание.

«Пентагон, выступивший этим летом против прекращения помощи, заявил в мае конгрессу, что усилия, направленные на реформирование украинской армии и оборонной промышленности, которая издавна известна своей коррупцией, приносят большие дивиденды.

«Благодаря такому сотрудничеству Соединенные Штаты оказали Украине эффективную помощь в продвижении основополагающих реформ, проведя существенную работу по приведению украинских оборонных предприятий в соответствие со стандартами и принципами НАТО», – заявил членам Конгресса заместитель министра обороны по политическим вопросам Д. Руд.

Он подтвердил, что «армия Украины “осуществляет важные действия” в рамках борьбы с коррупцией, совершенствования подотчетности и контроля, а также “повышает боеспособность при содействии США”», – резюмировало издание (URL: <https://www.politico.com/news/2019/09/30/ukraine-united-states-military-aid-013792>, <https://112.ua/mnenie/voennaya-pomoshh-ssha-ukraine-spasla-ee-i-sdelala-silnee-509636.html>).

По мнению главного редактора ресурса «Информационное сопротивление» Ю. Карина, решение США разблокировать помощь для Украины представляется логичным. «США являются одним из гарантов территориальной целостности Украины. Американская военная помощь касается всех направлений – от поставок летального оборонительного вооружения, тренинговой миссии до реабилитации украинских военнослужащих, получивших ранения в ходе российско-украинской войны», – отметил эксперт (URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/voennaya-pomoshch-na-chto-ukraina-potratit-amerikanskije-milliony-1332208.html>).

Министр обороны Украины А. Загороднюк, комментируя ситуацию, подчеркивал: «Помощь пересмотрена, помощь повышена. И мы этому, конечно, рады. Но я хочу сказать, что, во-первых, она не была заблокирована. Был вопрос ее назначения и продолжения. Потому что политика не изменилась». «Конечно, на протяжении этого периода мы имели много коммуникаций с правительством США, с Департаментом обороны, и с посольством, и с другими департаментами. И мы от всех слышали и видели, что политика совершенно не изменилась. Наоборот, они приветствуют политику нового правительства, и они абсолютно настроены на улучшение сотрудничества», – отметил министр (URL: <https://www.unian.net/politics/10693749-ssha-ne-blokirovali-predostavlenie-ukraine-voennoy-pomoshchi-ministr-oborony.html>). «К концу года объем

помощи от США будет оставаться высоким, а в следующем году планируется ее рост», – сообщил также А. Загороднюк (URL: <https://news.liga.net/politics/news/glava-minoborony-v-2020-godu-ssha-uvlichat-voennuyu-pomosch-ukraine>).

«Государственный департамент и Министерство обороны продолжают выполнение обязательств по финансированию всей военной помощи и помощи в области безопасности Украине. Американская администрация поддерживает усилия Украины по реформированию и обеспечению самообороны, и эти средства позволят Украине приблизиться к выполнению данных целей», – цитировали СМИ слова одного из высокопоставленных американских чиновников (URL: <https://www.segodnya.ua/world/usa/gosdep-i-pentagon-vosstanovili-vsyu-voennuyu-pomoshch-ukraine-podrobnosti-1330270.html>).

По данным американского издания Defense News, 141,5 млн долл. из бюджета Госдепартамента США будут распределены таким образом: около 10 млн долл. пойдут на оплату работы советников, закупку оборудования, запасных частей и обучение персонала; 16,5 млн долл. планируется потратить на повышение уровня безопасности в Черноморском регионе (в частности, будет сделан акцент на выявление, идентификацию и отслеживание российских военных надводных кораблей и самолетов дальнего действия; еще 115 млн долл. могут быть направлены на обучение военнослужащих английскому языку, закупку медицинского оборудования, различных тренажеров и систем для имитации городских операций. Кроме того, сообщает издание, будет профинансировано «повышение контрснайперских возможностей» украинской армии путем «модернизации стрелкового оружия, включая снайперские винтовки и гранатометы» (URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/voennaya-pomoshch-na-chto-ukraina-potrati-amerikanskie-milliony-1332208.html>).

В конце сентября Д. Трамп заявил, что готов к тому, чтобы снова заблокировать финансовую помощь Украине в будущем, если страны Европы не начнут делать свой вклад в ее развитие. «Мое недовольство сохраняется. И я бы вновь заморозил, и я буду замораживать (средства) до тех пор, пока Европа и другие страны не станут выделять средства Украине, потому что они этого не делают», – подчеркнул президент США в ходе заседания Генассамблеи ООН в Нью-Йорке. (URL: https://lb.ua/news/2019/09/24/438133_tramp_gotov_snova_zamorozit_pomoshch.html).

«Я поддерживал Украину с самого начала, но я очень разочарован тем, что другие страны не делают того же. Германия должна тратить гораздо больше, Франция, все в Европейском Союзе должны тратить деньги. Почему мы тратим деньги, а они нет?», – отметил Д. Трамп (URL: https://lb.ua/world/2019/09/22/437974_tramp_zayavil_strani_es_videlyayut.html).

Комментируя проблему предоставления военной помощи Украине, госсекретарь США М. Помпео, отметил, что администрация нынешнего

президента США сделала для Украины больше, чем администрация его предшественника. «Предыдущая администрация отказывалась предоставлять народу Украины оборонительные военные системы, оставляя его незащищенным перед российскими силами, захватившими Крым и Донбасс. Нынешняя администрация это изменила. Мы предоставили оборонительную помощь», – подчеркнул он. По словам М. Помпео, Госдепартамент США выделил в этом году Украине 140 млн долл. помощи «для восстановления после случившегося во времена Обамы». «Россияне зашли на Донбасс во времена президентства Обамы. Эта администрация США это изменила и оказывает поддержку Украине и Зеленскому в преодолении коррупции», – добавил он (URL: <https://gordonua.com/news/worldnews/tramp-sdelal-dlya-ukrainy-bolshe-chem-obama-pompeo-1375640.html>).

Американский аналитик Д. Саттер, комментируя проблему предоставления Украине военной помощи со стороны США, подчеркивает: «Люди в Украине должны понимать, что то, что происходит сейчас в Америке, по сути, представляет собой “разборки” между демократами и республиканцами. Это не свидетельствует о том, что американские политики проявляют какой-то глубокий интерес к Украине. Скорее Украина выступает как средство в американское внутренней политике». При этом, по его мнению, использование темы Украины во внутриамериканском политическом дискурсе не скажется на дальнейшем сотрудничестве стран.

«Между обеими партиями сейчас существует консенсус относительно необходимости защиты и помощи Украине. Тот факт, что Россия оккупировала часть украинской территории, автоматически означает, что Украина имеет статус жертвы агрессии. Также все видят, что Украина является искренним союзником Запада и предпринимает определенные усилия, чтобы улучшить ситуацию внутри страны. Все это вызывает безусловную поддержку в Америке», – отмечает Д. Саттер.

«Несмотря на критику действий Меркель и Евросоюза в разговоре Трампа с Зеленским, важно понимать, что отношения между странами не определяются вопросами личных симпатий. Они строятся исходя из стратегических, а не персональных соображений. Возвращаясь к Америке, мы можем вспомнить, как Трамп угрожал, что США могут пересмотреть 5-ю статью Устава НАТО. Тем не менее, на практике ничего подобного не произошло. Таким образом, между личными чувствами и высказываниями и реальными политическими решениями существует большая разница», – заключает эксперт, подчеркивая, в том числе, что партнерство Украины и НАТО будет продолжаться и в акваториях Черного и Азовского морей, поскольку оно отвечает интересам США в обеспечении региональной безопасности (URL: <https://ru.krymr.com/a/politicheskaya-situatsiya-v-amerike-ne-povliyaet-na-pomosh-ukraine/30191991.html>).

Таким образом, анализ публикаций СМИ свидетельствует, что возникающие время от времени сложности носят ситуативный характер и не влияют на стратегический характер партнерства Украины со странами НАТО.

Теплу взимку – бути!

Тепле, сонячне «бабине літо» вже майже скінчилося й, відповідно, актуалізувалася тема опалювального сезону, який офіційно мав стартувати ще 15 жовтня 2019 р. Однак у зв'язку з тривалою теплою погодою й досить високими температурними показниками, до опалення почали підключати тільки об'єкти соціальної сфери. Так, у лікарнях Івано-Франківська тепло пустили ще 4 жовтня, після почали опалювати майже всі навчальні заклади. З 7 жовтня тепло у лікарнях, садочках та школах пустили у Тернополі, Луцьку, Ковелі та Черкасах. Найгірша ситуація поки зберігається у Львівській, Чернівецькій та Херсонській обл., там, станом на 25 жовтня тепло не дали навіть в лікарнях (URL: <https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm><https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm>).

Невтішними є показники по Волинській і Одеській обл., там поки вдалося підключити дуже малу кількість об'єктів соціальної сфери.

Слід нагадати, що рішення про початок опалювального сезону в окремому населеному пункті має прийматися місцевою владою. Якщо протягом трьох днів поспіль середньодобова температура опускається нижче +8 градусів, то опалення має включатися. За словами прем'єр-міністра О. Гончарука, «може бути таке, що десь опалення включили, а десь ні, тому що десь температура вище, а десь – нижче. Може десь бути лаг у день–два через те, що органам для прийняття рішення необхідно певний незначний час» (URL: <https://prm.ua/goncharuk-rozповiv-koli-v-ukrayini-pochnetsya-opalyvalniy-sezon>).

За інформацією обласних і Київської міської державних адміністрацій станом на 25 жовтня 2019 р. опалювальний період розпочато у 23 областях та м. Київ. Житлові будинки опалюються у 13 областях.

У столиці за 10 днів «Київтеплоенерго» обіцяє включити батареї у всіх будинках. Школи і дитячі садки до опалення почали підключати ще 30 вересня і 90 % таких об'єктів вже підключені. Як інформують ЗМІ, за словами заступника голови Київської міської держадміністрації П. Пантелєєва, це найпізніший пуск тепла у Києві за останні роки. «За цей час кияни заощадили 130 млн грн, якщо порівнювати з запуском тепла 15 жовтня, як в минулому році», – підкреслив він (URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/start-opalyvalnogo-sezonu-u-kijevi-do-tepla-pidklyuchayut-zhitlovi-budinki-635207.html>).

У свою чергу, головний інженер СП «Київські теплові мережі» Ю. Паливода підкреслив: «З сьогоднішнього дня (25 жовтня – прим. авт.) ми починаємо опалювальний сезон. Згідно з графіком, який узгоджений з районними адміністраціями, плануємо підключити опалення у будинках

протягом 10 днів. Адже включити тепло відразу у всіх будинках неможливо технічно – через інертність системи тепlopостачання Києва, яка є найбільшою в Європі. Теплові мережі – це дуже складний комплекс теплотехнічного обладнання. При цьому, щоб забезпечити стабільний запуск опалювального сезону в цілодобовому режимі, будуть працювати 29 постійних аварійних бригад «Київтеплоенерго» і 14 залучених бригад» ([URL: https://kyivcity.gov.ua/news/pid_chas_zapusku_opalyvalnogo_sezonu_v_kiyevi_tsilodobovo_pratsyuvatime_43avariyni_brigadi_kivteploenergo__golovniy_inzhen_er_pidpriyemstva](https://kyivcity.gov.ua/news/pid_chas_zapusku_opalyvalnogo_sezonu_v_kiyevi_tsilodobovo_pratsyuvatime_43avariyni_brigadi_kivteploenergo__golovniy_inzhen_er_pidpriyemstva)).

У той же час Ю. Паливода запевнив, що теплоенергетичний комплекс столиці повністю готовий до опалювального сезону, оскільки фахівці заздалегідь провели ефективну підготовку теплового господарства до зими. «Було відремонтовано 569 котлів на джерелах тепlopостачання, 2256 центральних й індивідуальних теплових пунктів, 19 насосних станцій. В повному обсязі проведені гідравлічні випробування, а також усунуто понад 8000 пошкоджень. Крім того, у цьому році ми почали масштабну програму ремонту та реконструкції теплових мереж. зараз уже замінено близько 100 км зношених трубопроводів, а це в п'ять разів більше, ніж за останні два роки. Роботи ще тривають», – підкреслив він ([URL: https://www.segodnya.ua/kiev/kommunalka/v-kieve-startoval-otopitelnyy-sezon-1350516.html](https://www.segodnya.ua/kiev/kommunalka/v-kieve-startoval-otopitelnyy-sezon-1350516.html)).

Вице-мер Одеси А. Орловський повідомив, що опалювальний сезон в місті розпочнеться з 1 листопада. У Запоріжжі опалювальний сезон стартує 28 жовтня, повідомила прес-служба мерії. У Харкові опалювальний сезон почався ще 15 жовтня.

Найбільш тепло зараз у Івано-Франківській та Вінницькій обл., там підключено вже більше половини житлових будинків.

При цьому, існують проблемні ситуації у трьох міст – це Новий Розділ, Новояровськ у Львівській обл., та Сміла на Черкащині.

У перших двох містах причиною запізнення з подачею тепла називають незадовільну роботу керуючої компанії, яка не може запуснути місцеві ТЕЦ. Через затримку зарплат тепловикам котельні можуть і не запуснути.

Раніше глава обласної адміністрації М. Мальський розповів, що ситуацію контролюють і планують виділити додаткові кошти на запуск ТЕЦ. Але поки ситуація залишається без змін.

Більш того, 25 жовтня 2019 р., стало відомо, що мер Нового Роздолу подав у відставку. Разом з ним пішов і його перший заступник.

Депутат Львівської обласної ради В. Гірняк вважає, що все це пов'язано з проблемами на Новороздільській ТЕЦ. «Через критичну ситуацію на Новороздільській ТЕЦ сьогодні мер Нового Роздолу та його заступник подали у відставку. Місто, яке і так на межі теплового колапсу, залишився без керма. Особисто тільки спілкувався з паном А. Мелешко, який підтвердив цю інформацію. Ситуація вимагає негайної реакції. Ми повинні правовим методом забезпечити виділення коштів і запуснути тепло. Не

можна допустити доведення атмосфери в місті до критичної поділки», – підкреслив В. Гірняк.

Слід зазначити, що 18 жовтня у Верховній Раді України ситуацію в Новому Роздолі визнали надзвичайною.

Що стосується Сміли, то у 70-тисячному місті вже третій рік поспіль зривається початок опалювального сезону. У минулому році опалення подали лише 17 листопада.

Проблеми з теплопостачанням виникли через багатомільйонні борги газопостачальникам. Ці гроші досі не повернуті, коштів на погашення боргу в бюджеті міста немає (URL: <https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitel'nogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm>).

При цьому, Україна заходить у зиму з рекордними за останні 10 років запасами газу – 21,6 млрд кубів й влада запевняє, що ми готові до опалювального сезону. Так, прем'єр-міністр О. Гончарук заявив, що опалювальний сезон 2019-2020 років почнеться без проблем у всіх містах країни, окрім Сміли та Нового Роздолу (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/teplye-perspektivy-ekspert-nazval-riski-otopitel'nogo-sezona-1348400.html>). За його словами, це пов'язано з тим, що опалення у цих містах здійснювали приватні компанії, які своїми діями створили критичні ситуації, на вирішення яких потрібен час.

Міністр розвитку територій повідомив, що ситуацію з відсутністю опалення в м. Новий Розділ розглядають як можливу техногенну катастрофу регіонального рівня. Також О. Гончарук допускає, що аварійні і позаштатні ситуації на інфраструктурних об'єктах протягом опалювального сезону будуть повторюватися через їх сильну зношеність. «В Україні традиційно дуже зношена інфраструктура, тому ми очікуємо, що ситуації з аваріями, позаштатні ситуації в різних містах будуть повторюватися. Кожен місто готове до опалювального сезону по-своєму. Тобто ситуації в різних містах різні, і роль місцевого самоврядування дуже висока», – сказав він.

Слід підкреслити, що на думку енергетичних експертів, існуючого нині обсягу запасів газу цілком може вистачити до закінчення опалювального сезону.

Але одних запасів газу – недостатньо для того, щоб опалювальний сезон пройшов без ексцесів. Про це у коментарі повідомив директор енергетичних програм Центру Разумкова В. Омельченко. За його словами, є ряд причин, які можуть створити проблеми з подачею тепла в оселі українців. «Проблем дуже багато, насамперед це стосується низьких запасів вугілля. По-друге, низький тариф для атомної генерації. Протягом багатьох років це призводить до того, що є високі ризики технічних неполадок, і того, що блоки можуть бути виведені з ладу в зимовий період», – сказав він.

Наступна проблема, яку бачить В. Омельченко – це припинення транзиту російського газу з 1 січня 2020 р. Енергетичний експерт зазначає,

що тоді українська газотранспортна система буде працювати у позапроектному режимі, що може привести до серйозних ризиків в окремих містах і районах (URL: <https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm><https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm>).

Схожої точки зору дотримується і аналітик П. Олещук. На його думку, в разі зупинки контракту на транзит російського газу через територію України, ймовірно повторення ситуація, коли влада звернулася до споживачів із закликом «прикрутити». «Але одна справа прикручувати у березні й зовсім інша справа у грудні. Чи не перетворитися в цій ситуації Україна у велику Смілу», – підкреслив він (URL: <https://glavred.info/economics/10110260-vsya-ukraina-prevratitsya-v-smelu-ekspert-predupredil-o-riskah-nakanune-otopitelnogo-sezona.html>).

«Ще один серйозний ризик – це величезні борги, які зараз складають більше 30 млрд гривень. Державні шахти також знаходяться у жахливому стані. Є неясність з “Укренерго”, його керівництво не є достатньо прозорим, знову задіють неринкові схеми. І НКРЕ у нас висить у повітрі, оскільки там звільнилося два представника, і склад регулятора по суті нелегітимний», – пояснив він (URL: <https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm><https://www.obozrevatel.com/society/start-otopitelnogo-sezona-v-ukraine-kakie-problemyi-mogut-vozniknut-s-teplom-v-domah.htm>).

При всьому цьому, слід підкреслити, що ризик замерзнути цієї зими нам не загрожує. Запаси природного газу в українських підземних сховищах перевищують цільовий показник у 21 млрд куб. м, а температурні режими дозволяють відстрочити старт опалювального сезону. Крім того, обґрунтовано можна говорити про здатність чинного уряду справлятися з вищезгаданими і поки ще існуючими проблемами, а це значить, що ситуація буде поліпшуватися.

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Джерело миру по-турецьки

Теперішні дії Анкари в Сирії практично нікого не залишають байдужими. І партнери Туреччини по НАТО і по обговоренню можливого вступу в Євросоюз енергійно критикують військово-політичний курс президента Р. Ердогана. У той же час операція «Джерело миру» отримала широке схвалення серед населення Туреччини. Кремль, як завжди, намагається витягти дивіденди з бойових дій. Негативна реакція Тегерана поки істотно не впливає на ситуацію в регіоні. Однак, безсумнівний інтерес

представляє не тільки питання «Що ж далі буде?», але й «Як танки Ердогана докотилися до самого Рас-аль-Айна?»

Спочатку, про танки. Нинішня критика дій Анкари багато в чому викликана подивом. Точніше – стереотипами сприйняття зовнішньої політики цієї країни, що склалися понад півстоліття (з початку холодної війни до середини 2000-х). У цей період зовнішня політика Турецької Республіки (далі ТР) носила переважно підлеглий характер. З одного боку Туреччина практично ніколи не перетинала «червоної межі», позначеної для неї Білим домом у зовнішній політиці. Винятком стала лише кіпрська криза 1974 р., коли ТР використовувала свою військову міць проти ще одного члена Північноатлантичного Альянсу – Греції. З іншого боку до 2005 р., коли почалися переговори про вступ Туреччини в ЄС, відносини між двома суб'єктами договірному процесу розвивалися по висхідній. Однак уже через 10 років очікування частка турків виступаючих за вступ до Євросоюзу скоротилася з 75 до 20 % (URL: <https://www.trend.az/world/turkey/2356772.html>).

Судячи по авторитету всередині Туреччини правлячої в ці роки Партії справедливості та розвитку (ПСР/АКР) правомірним було би припустити, що за певних зусиль партії влади відсоток євросимпатиків міг би бути значно вище заявленого. Звідси висновок про те, що для ПСР та її лідерів з певного моменту цілі вступу до Євросоюзу і подальшого поглиблення північноатлантичної інтеграції перестали бути пріоритетними. Очевидно, не варто вважати простим збігом обставин і успішний кар'єрний ріст А. Давутоглу, що припав саме на ті часи. Працюючи в момент приходу ПСР до влади в Туреччині в 2002 р. викладачем з місцевих університетів, у 2003 р. отримав ранг надзвичайного і повноважного посла, в 2009 р. зайняв пост міністра закордонних справ Туреччини, а в 2014 р. став лідером ПСР і прем'єр-міністром. Ряд місцевих експертів пов'язує блискучу кар'єру доктора політології та міжнародних відносин із тим, що в 2001 р. їм була написана книга «Стратегічна глибина. Міжнародне становище Туреччини». У ній А. Давутоглу пропонує концепцію відродження впливу Туреччини в світових справах в сучасних умовах. Сьогодні цю працю зазвичай розглядають як теоретичну базу неоосманізму, що стає одним із наріжних каменів сучасної зовнішньої політики Анкари (URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-vneshney-politiki-turtsii-ahmeta-davutoglu>).

Сутність концепції складається з 5 основних принципів. Перший – це баланс між свободою і безпекою. Легітимність будь-якого політичного режиму виходить із його здатності забезпечити безпеку і свободу власних громадян; ця безпека не повинна досягатися ціною свобод і прав людини в державі. Другий – базується на проведенні політики «нульових проблем з сусідами». Для відносин Туреччини з її сусідами сьогодні здебільшого характерним є шлях співпраці. Між ТР і сусідніми країнами розвивається економічна взаємозалежність. Третій принцип дії – це попереджувальна

мирна дипломатія, метою якої є вжиття заходів до виникнення кризової ситуації та досягнення критичного рівня. Четвертий принцип – це прихильність багатовекторної зовнішньої політики. Відносини Туреччини з іншими світовими акторами націлені на те, щоб доповнювати один одного, а не конкурувати. П'ятий принцип ґрунтується на ритмічній дипломатії, яка прагне забезпечити Туреччині активнішу роль в міжнародних відносинах. Туреччина тут виступає як активний учасник глобального порядку в культурному, економічному, політичному сенсі. Дотримання вищезгаданих принципів відбувається на сучасній політиці Анкари в напрямку підвищеної зовнішньополітичної активності на постоттоманському просторі. Про це, зокрема, свідчить статус ТР в міжнародних організаціях, яких вона створювала або до яких входила, починаючи з 1990-х років (URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsepsiya-vneshney-politiki-turtsii-ahmeta-davutoglu>).

Бажання турецьких еліт відродити вплив на території колишньої Оттоманської імперії цілком зрозуміло. Також зрозуміло небажання нинішніх західних «великих держав» допустити Анкару до рівноправної участі в рішенні найважливіших світових проблем, і, як наслідок, отриманні відповідних політичних і/або фінансово-економічних дивідендів. Раніше подібний шлях пройшли США і післявоєнна Федеративна республіка Німеччина, але їх військово-економічний в першому випадку і на початковому етапі фінансово-економічний потенціал другого претендента непорівнянні з турецьким. Сучасна Росія, що балансує на порозі клубу «господарів світу», зобов'язана своїм становищем колосальній природно-ресурсній базі на тлі наявності досить великого військового (і перш за все ядерної) потенціалу.

Очевидно, осмислення другого фактора сприяло тому, що правлячий клас ТР із середини 2000-х років звернув пильну увагу на розвиток власного оборонно-промислового комплексу. В рамках декількох програм був створений один із найбільш потужних військово-морських флотів у Середземноморському регіоні. На сьогоднішній день Туреччина посідає четверте місце в світі, експортуючи ударні вертольоти власного виробництва. Відзначаються серйозні успіхи у галузі бойових безпілотних літальних апаратів. З Білим домом ведуться переговори про придбання винищувачів 5 покоління «Раптор». Проходить випробування перспективний основний бойовий танк «Алтай». Після виведення з території Туреччини натовських комплексів ППО «Петріот», яким керувало датське командування в рамках НАТО, керівництво ТР вирішило самостійно вирішити проблему захисту свого повітряного простору. З цією метою Анкара звернулася до США з проханням про продаж «Петріотів». Зустрівши відмову, Туреччина вийшла на укладення контракту з КНР, підписання якого було провалено за допомогою Білого дому. В результаті були замовлені С-400 в РФ, які вже поставляються в ТР і стали причиною чергових ускладнень у відносинах зі

Сполученими Штатами (URL: <https://russian.rt.com/world/article/638251-s-400-turciya-vashington-postavki>).

На перший погляд нинішня військово-політична активність Туреччини в Сирії ставить під сумнів принцип «нульових проблем» з сусідами. Однак крім звичайної для сусідських відносин проекції сили, до якої Анкару в певній мірі підштовхують наявні потужні військові ресурси, слід звернути увагу ще на два принципи концепції. Перший, відповідно до якого легітимність будь-якого політичного режиму виникає з його здатності забезпечити безпеку і свободу своїх громадян. Ердоган та інші турецькі лідери неодноразово висловлювали думку про те, що режим Башара Асада є злочинним. Оскільки влада Сирії знищують своїх співгромадян, вона повинна бути поваленою. Крім того, між двома країнами з моменту їх виникнення існують претензії один до одного. Так, у 1938 р. Туреччина зуміла поширити свою юрисдикцію на провінцію Хатай (Александретту), яка за результатами Першої світової війни була оголошена частиною Сирії. У свою чергу політики САР, особливо батько нинішнього президента Хафез Асад, досить активно використовували сирійських курдів для дестабілізації ситуації в Туреччині.

Ще більш важливим, на наш погляд, є четвертий принцип. У відповідно до якого відносини Туреччини з іншими світовими акторами націлені на те, щоб доповнювати один одного, а не конкурувати. Така політика простежується в турецьких стратегічних відносинах зі США через двосторонні стратегічні зв'язки двох країн і через НАТО. Це включає в себе процес інтеграції в ЄС, проведення скоординованої політики в Євразії, політику добросусідства з Росією та іншими країнами регіону як невід'ємні частини послідовної зовнішньої політики Туреччини, які служать доповненням один до одного. Це означає, що хороші відносини з сусідніми країнами не є альтернативою відносинам з ЄС, а партнерство зі США не суперечить партнерству з Росією.

В результаті реалізації операції «Джерело миру» Анкара пережила чергову, на цей раз короткострокову, кризу у відносинах з Білим Домом. Цей інцидент несподівано завершився після згоди Туреччини зупинити наступальні дії в Сирії, але навряд чи, позитивним чином відіб'ється на відносинах двох країн. У відповідь на очікувану з боку Євросоюзу критику Анкара активно використовує тему переселення сирійських біженців, що скупчилися на півдні ТР, як одну з основних цілей операції. Крім того, Реджеп Ердоган заявив, що в разі якщо Європа не підтримає його проект з повернення частини сирійських біженців, які живуть в Туреччині, то він відкриє їм шлях до європейських країн (URL: https://news.rambler.ru/world/43060595/?utm_content=rnews&utm_medium=read_more&utm_source=copylink). Почавши бойові дії в Сирії, турецький президент крім усього іншого зміг розколоти політичну опозицію всередині власної країни. Найбільша опозиційна Народно-республіканська партія оголосила про свою підтримку турецької армії. Прокурдська Партія

демократії народів цілком прогнозовано виступила проти бойових дій. Наслідком стали також негативні настрої по відношенню до курдів і сирійських біженців у Туреччині. Тепер Р. Ердоган може розраховувати на виборах уже не тільки на мусульмансько-консервативну частину населення, але й на частину світських виборців, готових на все заради територіальної цілісності своєї країни (URL: <https://www.dw.com/ru/коментарий-трамп-и-путин-дали-ердогану-добро-на-операцию-в-сирии/a-50949503>).

У свою чергу частина політичної еліти Ірану виступила різко проти турецьких дій в Сирії, що викликало у відповідь гнівну реакцію президента Р. Ердогана. Підсумком такого розвитку подій може стати серйозне охолодження у відносинах двох країн, з негативними наслідками як для Тегерана, так і для Анкари. Крім виникнення непорозумінь між двома членами троїстої коаліції, що, безсумнівно, негативно позначиться на міцності цього ситуативного союзу, Москва посилить свій вплив у регіоні. Справа в тому, що на сьогоднішній день Анкарі не вдалося створити безперервну підконтрольну зону уздовж всього сирійсько-турецького кордону. На деяких ділянках закріпилися підтримувані РФ підрозділи режиму Б. Асада. Надалі Р. Ердоган буде змушений користуватися посередництвом В. Путіна для оптимізації кордонів територій, контрольованих турками та їх союзниками. В результаті президент Туреччини змушений буде йти на певні поступки Кремлю.

На жаль, мова може піти й про поступки стосовно України. Що виявиться для Р. Ердогана важливіше: проект створення зони безпеки на всьому протязі сирійсько-турецького кордону (і вирішення в значній мірі проблеми курдського радикалізму), на реалізацію якого витрачені останні роки, або жорстке відстоювання територіальної цілісності України і прав кримських татар на однойменному півострові? Вичерпну відповідь на це питання може дати лише час. Тому залишається сподіватися на заяву посла Туреччини в Україні Я. Гульдера про те, що інцидент за участю депутатів Держдуми РФ від Криму Н. Поклонської і Р. Бельбека під час зустрічі з резидентом Туреччини є прикрим непорозумінням (URL: <https://www.unian.net/politics/10720395-posol-turcii-opravdalsya-za-vstrechu-erdogana-s-krymskimi-deputatami.html>).

Вугільна промисловість України: стан і проблеми розвитку в контексті національної безпеки

Наближення зими й опалювального сезону загостило інтерес українського суспільства, загалом, і ЗМІ, зокрема, до проблем вітчизняного паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), включаючи його базову галузь – вугільну промисловість. Утім, нині ця промисловість в Україні, яку можна віднести до, так би мовити, «старих» видобувних галузей, розвивається у доволі специфічних умовах гібридної агресії з боку Росії. У результаті типові проблеми «старої» видобувної галузі у перехідному суспільстві поєдналися з форс-мажорними обставинами її розвитку, обумовленими тривалим широкомасштабним збройним конфліктом, спровокованим і підтримуваним Росією на Донбасі, де до російської агресії знаходилась більшість працюючих вітчизняних вугільних підприємств. За інформацією ЗМІ, 85 українських вугільних шахт, що складає 57 % від їх сукупного числа, знаходяться на окупованій території. У результаті виробництво товарного вугілля в Україні (за виключенням окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО), за даними Державної служби статистики (Держстату) України, скоротився з 64,4 млн т у 2013 р. до 26,3 млн т – у 2018 р., тобто у 2,4 рази. Ці дані відображають обсяги вуглевидобутку лише на території нашої держави підконтрольній українській владі.

Тому, якщо до початку російської агресії Україна в основному могла забезпечити себе вугіллям власного видобутку, то нині для нашої держави життєво необхідним став його імпорт. Звичайно певні обсяги вугілля видобуваються в ОРДЛО на експропрійованих російсько-терористичними бойовиками українських приватних і державних шахтах. Але ці вугільні підприємства знаходяться поза українською юрисдикцією і їх вуглевидобуток не обліковується Держстатом України через відсутність відповідної звітності. Хоча, за інформацією В. Черниша, міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України з уряду В. Гройсмана, в ОРДЛО було видобуто «за останній рік приблизно 4 мільйони тон вугілля», тобто «фактично було викрадено з українських надр». Причому в ОРДЛО споживається лише частина цього вугілля, а решта експортується через Росію (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2019-03-01/rossiya-sozdaet-koalitsiyu-nepriznannyih-respublik-i-razvorovyivaet-ukrainskie-nedra---ministr/24084>).

Водночас слід враховувати, що більш, ніж столітній видобуток вугілля на Донбасі поступово призвів до вичерпання найзручніших для видобутку його покладів. Наслідком цього стало значне зростання собівартості

видобутку вугілля на працюючих шахтах, оскільки їх глибина зростала, а умови видобутку вугілля ускладнювалися. До того ж приватизація вугільних підприємств в Україні призвела до того, що збиткові шахти сконцентрувались у власності держави.

І російська агресія проти України значно ускладнила умови розв'язання проблем збитковості української вугільної промисловості. Адже для вирішення такої проблеми вугільної промисловості, як збитковість багатьох державних підприємств цієї галузі, висока аварійність вугільної промисловості, затримки з виплатою заробітної плати шахтарям тощо, які перекочували у сьогоднішній день з минулого, потрібні відповідні фінансові ресурси. А протидія російській гібридній агресії, зі свого боку, також додатково вимагає з українського державного бюджету дуже великих коштів. У результаті вибір шляхів розвитку вітчизняної вугільної промисловості перетворюється на розв'язання низки суперечностей, насамперед фінансово-економічного характеру.

Зокрема, після втрати Україною контролю над шахтами, розташованими в ОРДЛО, постала гостра проблема пошуку джерел заміщення дефіциту вугілля у вітчизняній енергетиці. Як наслідок, навесні 2016 р. Національна комісія регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) України запровадила скандально відому нині формулу «Роттердам+». Ця формула враховувала у тарифі відпускної ціни електроенергії для теплових електростанцій (ТЕС) закупівлю вугілля на біржі в Роттердамі (Нідерланди) і витрати на його доставку в Україну. Причому формула «Роттердам+» призначалась для визначення ціни електроенергії, що продавалась її промисловим споживачам.

Запровадження формули «Роттердам+» створювало економічні передумови для закупівлі вугілля для постачання в Україні теоретично в будь-якому географічному пункті світового ринку, а також потенційно збільшувало можливість підвищувати ціну закупівлі вугілля, що видобувалось на підконтрольних українській владі територіях нашої держави. Утім, впровадження формули «Роттердам+» не супроводжувалось вимогою до енергетиків обов'язково купляти вугілля вітчизняного видобутку. Тому, як наголошують оглядачі деяких ЗМІ, фактично тривають поставки на ТЕС вугілля з Російської Федерації і з непідконтрольних українській владі територій Донбасу. Адже це вугілля обходиться власникам електростанцій набагато дешевше, ніж вугілля, придбаного в Роттердамі. А «різниця між ціною на голландській біржі і реальною вартістю російського/українського вугілля – це чистий прибуток власників ТЕС», зазначають оглядачі ЗМІ (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/577361>).

А оскільки 2/3 українських ТЕС входять до Донбаської паливно-енергетичної компанії (ДТЕК) власника групи SCM Р. Ахметова, то цілком закономірно, що саме в цих комерційних структурах накопичувались прибутки від функціонування на українському ринку формули «Роттердам+». Як саме розподілялись ці прибутки – то вже інше питання. Загалом,

Р. Ахметов якусь їх частину цілком міг спрямувати на нарощування вуглевидобутку на шахтах, що належать йому в Україні. Інша справа, що інвестиції у вугільну промисловість через техніко-економічну специфіку цієї галузі починають давати віддачу, як правило, з лагом (запізнення) у кілька років.

Що ж стосується державних шахт, то саме по собі впровадження формули «Роттердам+» ще не стало для них гарантією збуту видобутого вугілля. Адже у державній власності знаходяться лише Зміївська, Трипільська та Вуглегірська ТЕС. При цьому вони не завжди юридично зобов'язані купувати вугілля виключно українських державних шахт. До того ж, за інформацією ЗМІ, великі державні підприємства доволі часто так чи так знаходяться під впливом комерційних структур близьких до державної влади, чинної у відповідний період часу, що позначається на ділових стосунках цих державних підприємств. Зокрема, як наголошує оглядач інтернет-видання «Остров», «що стосується ПАТ “Центрэнерго”, то формально ця компанія є державною. Але в нинішніх реаліях її фактичними бенефіціарами (вигодонабувачами) є провладні бізнес-структури...». При цьому стверджується, що нині вигодонабувачі від діяльності цієї енергетичної компанії змінилися. Так, за часів В. Януковича неформальний контроль над фінансовими потоками «Центрэнерго» був у групі ДФРЦ О. Януковича. При П. Порошенку вважалось, що ця роль перейшла до «Укрдонінвесту» бізнесмена з Торезу В. Кропачева, якого насамперед вважали представником інтересів І. Кононенка, бізнес-партнера П. Порошенка. А тепер неформальний контроль над фінансовими потоками «Центрэнерго», «за даними ЗМІ», здійснюється групою «Приват» І. Коломойського (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/577361>).

Зокрема, як повідомляє «Економічна правда», після переходу на продаж електроенергії за так званим прямими договорами, ПАТ «Центрэнерго» почало працювати у збиток. Зокрема, за липень–серпень (з моменту початку роботи ринку прямих договорів), чистий збиток цієї енергетичної компанії становив 1,3 млрд грн. Припускають, що негативні фінансові результати можуть бути наслідком продажів електроенергії за ціною нижче собівартості, що становить близько 2,1 грн/МВт-год. За словами бенефіціара ТОВ «Баланс груп» Д. Крючкова, який інформував про це журналіста «Економічної правди», висока собівартість виробництва електроенергії станціями «Центрэнерго» обумовлена високими цінами на вугілля, що купується, передбаченими в контрактах цієї енергокомпанії, і яка, як правило, становить 3165 грн/т з урахуванням податку на додану вартість (ПДВ) (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/5/651308>).

Водночас кореспондент інтернет-видання «Донецкие вести» нагадує, що ціна цього ж вугілля, придбаного для «Центрэнерго», за формулою «Роттердам+», яку до останнього часу так активно ляли, повинна була становити 1741 грн./т (URL: <https://donetskie.com/news/economics/tsentrenerg-i-skhemy/74463/>).

При цьому основними контрагентами «Центренерго» після переходу на продаж електроенергії за прямими договорами стали компанії групи «Приват». Йдеться про Нікопольський, Запорізький завод феросплаву і «Дніпроазот». Повідомляється, що тарифи, за якими підприємства І. Коломойського отримують електроенергію відповідають порядку цифр середньоринкової ціни продажу електроенергії і становлять близько 1,63 грн/МВт-год. Зазначене впливає з аналізу контрактів, якими володіє «Економічна правда» (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/5/651308>).

Як зазначають ЗМІ, неформальний приватний контроль над фінансовими потоками державної «Центренерго», поряд з існуючою правовою базою діяльності державних підприємств загалом, створює проблеми також і для українських державних вугільних шахт. Наприклад, як пояснив 30 травня депутат ВРУ М. Бондар із Львівської області, «відмова державної компанії ПАТ “Центренерго” купувати продукцію також державного об’єднання “Львіввугілля” робить місцеві шахти збитковими. Раніше “Центренерго” працювало на поставках від об’єднання “ДТЕК Павлоградвугілля”. Проте “ДТЕК Західенерго” отримувало паливо для своїх електростанцій у ДП “Львіввугілля” та “Волиньвугілля”. З 2016 р. нове керівництво “Центренерго” відмовилося від такого варіанту і перейшло на закупівлі у ТОВ “Краснолиманська”, створеного на базі однойменної державної шахти» вже згадуваним вище бізнесменом В. Кропачовим. Після цього «Західенерго» довелося перейти на продукцію «Павлоградвугілля» – оскільки обидві компанії входять в ДТЕК. Таким чином, «зайвою ланкою» стали державні шахти західноукраїнського регіону.

Тому, за словами А. Геруса, виникли і затримки по зарплаті шахтарям: станом на другу половину червня вони не отримали зарплату лише за лютий. Після приїзду Президента України В. Зеленського на шахту «Лісову» в зв’язку з аварією питання з виплатами зрушило з «мертвої» точки. Також поновилося відвантаження вугілля, що дало змогу державним шахтам отримати кошти для розрахунку зі своїми працівниками. Але, очевидно, що подібні заходи є косметичними та нічого не змінюють по суті. Та й прийняті вони, як наголошували деякі ЗМІ, були не відразу після президентського візиту, а лише коли шахтарі «Львіввугілля» 10 червня перекрили автотрасу «Львів–Рава Руська».

Також ЗМІ підкреслюють, що багато в галузі залежить від діяльності голови Міністерства енергетики та вугільної промисловості (нині Міністерства енергетики та захисту довкілля) і його профільного заступника. Адже саме чиновники цього міністерства проводять тендери на закупівлю для державних шахт необхідної продукції за завищеними цінами у «потрібних» підприємств. Наприклад, тодішній міністр енергетики та вугільної промисловості «І. Насалик 21 червня звільнив директора держшахти ім. Сургая С. Сивцова через кілька годин після того, як той уклав договір на поставку вугілля безпосереднього споживача. До цього шахта

ім. Сургая поставляла вугілля через “прокладку” – приватну фірму-посередника ТОВ “Шахтарськтранс”. Замість директора, який вирішив відмовитися від “прокладки”, І. Насалик поставив О. Райчева, який до 2018 р. керував державною шахтою “Краснолиманська” і де видобувається вугілля для ТОВ “Краснолиманська” В. Кропачева», – повідомляє Інтернет-видання «Острів» (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/572344>).

Але подальші повідомлення ЗМІ щодо протестів гірників через борги із виплатами зарплати свідчать, що ця проблема й надалі лишається «ахіллесовою п'ятою» в роботі державних вугільних шахт в Україні. Уряд фактично визнав це, ухваливши 12 жовтня рішення про виділення 1 млрд грн на вирішення першочергових завдань в роботі державних вугледобувних підприємств. Після цього у Верховній Раді України було прийнято за основу проект закону України «Про внесення змін до Закону України Про Державний бюджет України на 2019 рік». Згідно з цим законопроектом передбачається спрямувати на «збалансування фінансового стану державних вугледобувних підприємств та забезпечення фінансовими джерелами для виплати заробітної плати шахтарям, а також недопущення відключення шахт від електропостачання – 1000 млн грн». Тобто не всі ці кошти мають використовуватись на виплату зарплат шахтарям. При цьому, яка сума коштів буде спрямована саме на виплату заборгованості із зарплат шахтарям – не повідомляється.

Достеменно зауважимо, що у серпні Кабінет Міністрів України вже виділяв 250 млн грн на часткову виплату заборгованості по зарплаті шахтарям. А на початку жовтня високопосадовець профільного міністерства повідомив з парламентської трибуни, що поточна заборгованість по зарплаті шахтарям складає 470 млн грн. Утім, ще 19 липня цього року, коли Незалежна профспілка гірників України (НПГУ) зажадала від Прем'єр-міністра України О. Гончарука негайно вирішити питання з виплатою шахтарям боргів по заробітній платі за період з червня по вересень 2019 р., її голова НПГУ, народний депутат України (фракція «Батьківщина») М. Волинець заявляв, що заборгованість по зарплатах шахтарів може перевищити 1 млрд грн.

Аналіз цієї заяви М. Волинця, повідомлень ЗМІ про протести шахтарів через борги з виплатою зарплат у поєднанні з обрахунком наведених вище сум боргів із виплати зарплат і коштів, які вже були спрямовані на погашення заборгованості з виплати зарплат шахтарям дає підстави для деяких висновків.

Можна вважати, що нині сума заборгованості по зарплатам шахтарям суттєво менше 1 (одного) млрд грн, хоча б тому, що за першу половину жовтня вона не могла так швидко зрости із згаданої вище позначки у 470 млн грн. Найвірогідніше, заборгованість ця була б меншою навіть, якщо врахувати 250 млн грн, які у серпні Кабінет Міністрів України вже виділяв на часткову виплату заборгованості по зарплаті шахтарям. Тоді, як голова НПГУ, народний депутат України від фракції «Батьківщина» М. Волинець

заявляв, що заборгованість по зарплатах шахтарів може перевищити 1 млрд грн. По-друге, складається враження, що нині в уряді не дуже добре володіють інформацією щодо реальних та потенційних боргів із зарплати шахтарям. До такого припущення підштовхує відсутність у відкритому доступі насамперед у ЗМІ відповідних розрахунків з цього питання. По-третє, можна говорити не лише про лобіювання НПГУ інтересів шахтарів (що власне і є функцією профспілок), а й про ймовірне намагання певних представників парламентської фракції від «Батьківщини» використати проблему заборгованості по зарплаті шахтарям у політичних цілях.

Слід також підкреслити, що заходи з виплати заборгованості по зарплаті шахтарям, аналогічні тим, що застосовуються нині, вживались і попередніми українськими урядами. А це свідчить, як про тимчасову ефективність подібних заходів, так і про те, що проблема ефективної роботи державного сегменту вугільної промисловості України кардинально не вирішена і донині.

До того ж питання своєчасної виплати зарплати шахтарям об'єктивно так чи так пов'язане з організацією збуту видобутого вугілля. А отже, зі згадуваною вище проблемою посередництва при збуті вугілля. Тому видається, що критерієм доцільності існування посередників при збуті вугілля повинні бути фінансово-економічні результати діяльності державних вугільних шахт: динаміка доходів від реалізації вугілля, рентабельність виробництва, рівень і своєчасність оплати праці шахтарів та інших працівників цих підприємств тощо. Якщо держава може поліпшити свої фінансово-економічні показники без залучення посередників для збуту вугілля, то в цьому випадку й посередники зайві. І навпаки. Цілком вірогідно, що для вирішення цих питань потрібно буде не лише вдосконалювати менеджмент державних вугільних шахт, а й правову базу їх господарсько-комерційної діяльності.

Водночас не можна стверджувати, що впровадження свого часу формули «Роттердам+» не мало ніякого позитивного впливу на розвиток вітчизняної вугільної промисловості. Адже, наприклад, за інформацією Держстату України, у 2018 р. виробництво кам'яного вугілля в Україні, що є сировиною для ТЕС, зросло порівняно з 2017 р. на 8,7 %, тоді як у 2016–2017 рр. ще продовжувався спад обсягів його видобутку. Позитивні тенденції в українській вугільній промисловості спостерігаються і нинішнього року. Зокрема, обсяги видобутку кам'яного вугілля в Україні за січень – серпень 2019 р. були на 2,6 % більшими, ніж за аналогічний період 2018 р. А обсяги видобутку коксівного вугілля у цей же період зросли на 29,2 %. Зросло виробництво вугілля і у провідному регіоні його видобутку – Донецькій області. Так, згідно з даними офіційної державної статистики, оприлюдненими в ЗМІ, вугледобувні підприємства Донецької області виробили 6,3 млн т вугілля за I півріччя поточного року, що на 7,3 % більше в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Тому можна вважати, що використання формули «Роттердам+» створювало більш сприятливі, ніж до її впровадження, умови для збільшення обсягів вітчизняного вуглевидобутку, але при цьому воно не скасовує дію законів ринкової конкуренції як таких. І якщо на український ринок надходить більш дешеве імпордне вугілля, то у ТЕС існуватимуть доволі потужні економічні стимули для його придбання замість українського. А оскільки власного вуглевидобутку на підконтрольній українській владі території нашої держави недостатньо для задоволення потреб вітчизняної економіки, то значні обсяги імпортного вугілля все-таки надходять в Україну. І дія законів ринкової конкуренції призводить до того, що якась частина вже видобутого вітчизняного вугілля не знаходить збуту, з усіма негативними соціальними наслідками, які з цього випливають. На цих наслідках, а також на проблемах імпорту вугілля в Україні ми детальніше зупинимось далі.

А поки зазначимо, що використання формули «Роттердам+» сприяло зростанню ціни реалізації електроенергії та було не вигідне її промисловим споживачам в Україні. Причому у випадку початку роботи нової моделі ринку електроенергії витрати промислових споживачів електроенергії могли зрости ще більше. Особливо тим, що використовують енергоємні технології виробництва. А зі зміною законодавчої та виконавчої влади в Україні публічна критика формули «Роттердам+» була доповнена конкретними діями. У результаті проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зниження вартості електричної енергії», позначений Президентом В. Зеленським як невідкладний, 26 червня зареєстрований на сайті Верховної Ради України. Як повідомляла «Українська правда», Президент В. Зеленський домовився з власником ДТЕК Р. Ахметовим заміну формули «Роттердам+» на нову формулу «Роттердам-». За цією формулою буде розраховуватися вартість вугілля, який використовують теплоелектростанції для виробництва електроенергії. За цією формулою планується прибрати вартість доставки вугілля з порту Роттердама в Україну, яка була передбачена в формулі «Роттердам+». У цьому законопроекті передбачене також відтермінування запровадження ринку електроенергії до 1 липня 2020 р. Саме до цього часу буде діяти формула «Роттердам-». Згідно з формулою «Роттердам-» передбачена можливість зниження вартості вугілля, що поставляється на українські ТЕС, залежно від його якості – в середньому до 10 % (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/26/7219299>).

Проведений вище аналіз свідчить, що нинішні проблеми української вугільної промисловості мають глибоке соціально-економічне коріння і дуже великий стаж. Причому на сьогодні найбільше вугільних шахт із найгіршими умовами видобутку вугілля саме у власності держави. ЗМІ нагадують, що, попри певні успіхи, державні вугледобувні підприємства і шахти, що нині знаходяться в управлінні Міністерства енергетики та захисту довкілля, за підсумками 2018 р. показали сумарний чистий збиток у розмірі 2,69 млрд грн, що на 16,5 % нижче за показник 2017 р. (3,222 млрд грн). При

цьому державні шахти в 2018 р. скоротили видобуток вугілля на 14,5 % (на 700 тис. т) – до 4,1 млн т, в тому числі видобуток коксівного вугілля знизився на 39,9 % (на 372 тис. т) – до 560,1 тис. т, енергетичного – на 8,4 % (на 327,9 тис. т), до 3,6 млн т. Тому навряд чи зазначені проблеми можна буде легко розв'язати самою лише приватизацією державних шахт. Тим більш за умов, коли паливно-енергетична сфера останніми роками так чи так перетворилась на поле гібридної війни з Росією.

Своє бачення шляхів розв'язання деяких з цих проблем у своєму ексклюзивному інтерв'ю інформаційному агентству «Інтерфакс-Україна» висловив голова комітету Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг А. Герус. Зокрема, на його думку доцільно приватизувати державну енергогенеруючу компанію «Центренерго» «разом з певною сировинною базою. Взяти перспективні державні шахти, у яких є запас вугілля і які можуть працювати, об'єднати їх і продати... Є шахта “Краснолиманська”, є деякі інші шахти, які можуть бути цікаві».

Свою позицію він аргументував тим, що лише у такому випадку новий власник «Центренерго» зможе конкурувати з такою великою вертикально інтегрованою компанією як ДТЕК, яка в Україні «виробляє 80 % вугілля та має частку понад 70 % у тепловій вугільній генерації, повну ринкову владу і задає всі тренди на ринку». При цьому А. Герус зазначає, що виставляти «Центренерго» на приватизацію доцільно у прив'язці, в основному, з шахтами Донецького регіону. І водночас він висловлюється за повернення у державну власність Калуської ТЕЦ з тим, щоб у подальшому виставляти її на продаж разом з якимись шахтами «Волиньвугілля» та/або «Львіввугілля» (URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/620239.html>).

Правда, поза увагою в інтерв'ю А. Геруса залишилось питання доцільності як такої, доцільно приватизації державної енергогенеруючої компанії «Центренерго» в умовах нинішньої гібридної війни з Росією, коли питання енергетичної і загалом національної безпеки постали перед Україною особливо гостро. А вірогідну соціально-економічну проблему, якщо у разі приватизації «Центренерго» її новий власник відмовиться від використання вугілля Львівсько-Волинського басейну, на думку А. Геруса, можна буде вирішити через «обмін, коли ДТЕК бере вугілля для “Західенерго” з державного “Львіввугілля” та віддає свій на “Центренерго”». (Там само).

Утім, слід наголосити, що з правової точки зору ДТЕК зовсім не зобов'язаний іти на такий обмін у поставках вугілля на ТЕС зі своїм конкурентом. І, у разі виникнення якихось загроз, енергетичній безпеці України, що цілком вірогідно за умов значних обсягів поставок енергоносіїв з Росії, оперативно вирішувати проблеми вітчизняної теплової генерації у разі приватизації енергогенеруючої компанії «Центроенерго» може бути значно складніше, ніж зараз. На підтвердження цієї тези можна згадати проблеми із забезпеченням паливом Луганської ТЕС, які виникли порівняно нещодавно через розбіжності в інтересах різних власників і бюрократичні

перепони в умовах ескалації гібридної агресії Росії проти нашої держави у сфері паливно-енергетичного комплексу.

Зокрема, свого часу Луганська облдержадміністрація та державна «Укрзалізниця» не змогли узгодити будівництво ділянки залізниці, яка б дала можливість доставляти вугілля на Луганську ТЕС з контрольованою владою території України, оскільки існує відповідна залізнична колія, що підходить до цієї ТЕС з території Росії (URL: <https://www.ostro.org/lugansk/society/news/577133/>). У результаті, коли Росія зі своєї території заблокувала постачання вугілля залізницею на Луганську ТЕС, Кабінет Міністрів України ухвалив рішення зобов'язати державну компанію «Нафтогаз України» продавати газ для Луганської ТЕС, що належить компанії «ДТЕК Східенерго», яка оперує електростанцією, за 2895 грн/тис. м3 без урахування ПДВ і вартості транспортування, що на 40 % менше, ніж ціна газу, за якою його купує населення. Метою цього рішення було запобігти надзвичайній ситуації в Луганській області. При цьому «згідно з розрахунками “Нафтогазу”, озвученими прес-службою компанії у відповідь на запит DW, йдеться про щомісячні збитки у розмірі понад 100 млн грн» (<https://www.dw.com>). До збитків «Нафтогазу України» від продажу газу за зниженою ціною ще треба додати збитки державного бюджету від недоотриманих податків через продаж газу на Луганську ТЕС за цією ж зниженою ціною.

Тому цілком закономірно виникають питання щодо вірогідних втрат нашої держави у разі виникнення чергових форс-мажорних обставин в енергетиці України через гібридну війну з Росією, якщо вертикально інтегрована компанія «Центренерго» на цей момент буде знаходитись вже у приватній власності. Але через величину такої компанії для розв'язання проблеми поставок палива може знадобитись більше часу, не говорячи вже про ресурси. Тоді, як в умовах гібридної війни такого часу для подолання форс-мажорних обставин може гостро не вистачати.

Адже в умовах гібридної війни державі необхідно мати у своєму розпорядженні не лише відповідні запаси енергоресурсів, а й певні енергогенеруючі потужності для оперативного подолання вірогідних негативних впливів противника на енергетику України. Саме з таких позицій варто розглядати доцільність приватизації енергогенеруючої компанії «Центренерго». Як, до речі, й ідею створення на її основі вертикально інтегрованої енергетичної компанії взагалі. Не виключено, що ефективна організація такої компанії могла б позитивно вплинути на розвиток вітчизняної вугільної промисловості та сприяти зменшенню обсягів імпорту в Україну енергетичного вугілля.

Причому А. Герус вважає, що в Україні є «державні шахти, досить перспективні, якщо в них вкласти гроші. Це міф, що всі державні шахти апріорі збиткові. Тому що, по-перше, ними так керували, роздмухували собівартість і на цьому “заробляли”. По-друге, коли у тебе все збиткове, ти можеш йти в бюджет і просити побільше дотацій. Дуже часто це і було

мотивацією». На його думку, для подолання збитковості державних вугільних шахт, краще робити це не через встановлення високих цін на вугілля, а через цільові дотації з державного бюджету, оскільки на державні шахти припадає менше 10 % від сукупного обсягу видобутку вугілля в Україні. «Або ми можемо працювати з нормальними цінами, а тим шахтам, які є збитковими і, по суті, є соціальним навантаженням, даємо дотації, наприклад, до 5 млрд на рік. Якщо ці гроші грамотно інвестувати в розробку нових лав, то багато шахт можна зробити прибутковими... У вугільній галузі дуже важливий ефект масштабу. Якщо шахта видобуває мало, то вона і буде збитковою, оскільки зарплати все одно потрібно платити і електроенергію купувати для відкачування води. У нас багато шахт може стати прибутковими. Якщо в них ефективно вкладати гроші, то вони почнуть видобувати значно більше і стануть прибутковими. За рахунок інвестицій половина державних шахт можуть стати прибутковими», – зазначив А. Герус ([URL: https://interfax.com.ua/news/interview/620239.html](https://interfax.com.ua/news/interview/620239.html)).

Таким чином, голова комітету Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг А. Герус, по суті, визнав пріоритетність саме згаданої вище проблеми вдосконалення менеджменту державних шахт, як головного напряму подолання або ж суттєвого зменшення їх збитковості.

І, мабуть, ще важливішою проблемою є вдосконалення системи імпорту вугілля в Україну в умовах гібридної війни з Росією. Тим більш, що ця проблема є не вузько галузевою, а має загальнодержавний характер, пов'язана з питаннями національної безпеки. Адже після окупації частини Донбасу російсько-терористичними військами Україна перетворилась на нетто-імпортера вугілля.

Водночас аналіз даних державної статистики та повідомлень ЗМІ свідчить не лише про загальне зростання обсягів імпорту вугілля в Україну, а й про зростання обсягів імпорту вугілля саме з Росії. Так, у 2018 р. обсяги імпорту вугілля в Україну (у натуральному обчисленні) зросли порівняно з 2013 р. у 1,5 рази. Причому обсяги імпорту вугілля в Україну з Росії у цей же період зросли майже теж у 1,5 рази. У результаті частка Росії у сукупних обсягах імпорту вугілля в Україну змінилась дуже мало: у 2013 р. вона складала 72,5 %, а у 2018 р. – 70,2 %. Хоча ще у 2016–2017 рр. частка російського вугілля знаходилась на рівні 67 % від сукупного обсягу його імпорту в Україну.

Щоправда, аналіз поставок російського вугілля в Україну свідчить, що Росія використовує цей процес як інструмент своєї гібридної агресії проти України. Зокрема, у період, коли протистояння між Збройними Силами України та російсько-терористичними військами було особливо масштабним поставки вугілля з Росії в Україну зменшувались не лише в абсолютному, а й у відносному вимірі. Так, у 2015 р. частка Росії у сукупних обсягах імпорту вугілля в Україну становила 54 %. Це – найнижчий показник за 2013–

2019 рр. Не виключено, що таким чином Росія прагнула підштовхнути українську владу до прямих переговорів із сепаратистами. Але згодом російська влада ніяк не обмежувала поставки вугілля з Росії в Україну аж до середини нинішнього року. Наслідком цього стало згадуване вище посилення залежності української економіки від поставок вугілля з Росії.

І лише після обрання В. Зеленського Президентом України російський уряд з червня запровадив порядок, згідно з яким вугілля може поставлятися в Україну тільки за спеціальними дозволами. Про це повідомило російське видання «Коммерсантъ». «Аналітики кажуть, що зниження поставок російського вугілля впливає на українську металургію, яка скоротила виробництво коксу і внаслідок цього виплавку сталі і чавуну», – повідомляло це видання. Причому співрозмовники «Коммерсанту» серед вугільних компаній РФ відмовлялися говорити про те, як працює механізм узгодження заявок на поставки вугілля в Україну. «Причини політичні, є завдання скоротити обсяги. Економічних причин шукати не варто», – заявив один зі співрозмовників. А у Міністерстві економіки РФ питання експорту вугілля в Україну не коментують. Хоча повідомлялось, що такі «заходи стали відповіддю на обмеження Києва до імпорту російських товарів, запроваджені в квітні» (URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4052446>).

Одночасно, за інформацією ЗМІ, з боку РФ обмежувалися поставки в Україну вугілля з Казахстану. Так, на початку вересня представник палати підприємців Казахстану «Атамекен» заявив, що Міністерства економіки РФ не погоджує обсяги вугілля, що йдуть транзитом через Росію в Україну. Представник Міністерства економіки Росії визнав, що з липня не всі заявки Казахстану узгоджуються повністю, але не пояснив причин. Так, у серпні при заявці в 254 тис. т було погоджено заявку лише на 87 тис. т, на вересень – знову 87 тис. т при заявці 120 тис. т. На думку оглядачів деяких ЗМІ, таким чином у Кремлі намагаються домогтися збільшення Україною закупівель вугілля з ОРДЛО напередодні чергового опалювального сезону.

І саме те, що такі обмеження на поставки вугілля в Україну були запроваджені російським урядом у період кадрових змін у вищих органах державної влади України і при цьому зазначені обмеження на постачання вугілля в Україну негативно позначились на економічних показниках російських підприємств, свідчить саме про політичні цілі Росії в гібридній війні проти України.

Хоча ставлення серед українців до імпорту вугілля саме з Росії теж різне. Як зазначає оглядач інтернет-видання «Остров», «власники українських теплових електростанцій і електроцентралей фактично забезпечують роботою і зарплатою російських шахтарів. А федеральний бюджет РФ – податковими надходженнями. Які згодом витрачаються в т. ч. і на фінансування збройної агресії на Донбасі». (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/577361>).

Водночас, як витікає з проведених журналістами розслідувань, під виглядом російського в Україну надходить вугілля видобуте в ОРДЛО.

Основним постачальником вугілля з ОРДЛО виступають компанії, пов'язані з колишнім українським бізнесменом С. Курченко. Це – «Газ-Альянс» і «Внешторгсервіс», а також автономна некомерційна організація «Центр ефективних логістичних рішень» (ЦЛР). За даними ЗМІ, зараз одним з його одержувачів є зареєстроване в російському Новочеркаську ТОВ «Рускон». Для легалізації вугілля влітку 2019 р. використовувалися зареєстровані в Україні фірми ТОВ «Рускон Україна» і ТОВ «Рускон-Україна» засновниками яких є В. Пивоварник і Б. Герман. У РФ «Рускон» пов'язує з экс-депутатом Державної думи Росії С. Шишкар'євим і бізнесменом С. Березкіним. Вугілля з ОРДЛО надходить в Україну під виглядом російського як безпосередньо з території Росії, так і через Білорусь. Причому до збуту такого вугілля в Україні причетні українські фірми (Там само).

Утім, російські можновладці, вочевидь, нині доволі добре усвідомлюють де і як в Україні реагують на поставки вугілля з Росії в нашу державу. Як відомо, на початку вересні ветерани АТО і шахтарі заблокували рух 113 вагонів «Російських залізниць», що доставили російське вугілля на збагачувальну фабрику в м. Червоноград Львівської області. Про це йшло в повідомленні на сторінці штабу блокади торгівлі з окупантами в «Фейсбуці». Повідомлялось також, що «всі вагони містять російську аббревіатуру і прописані в Московській області». Обурення ветеранів АТО і шахтарів цілком зрозуміле, тим більш, як зазначалось вище, цього року були значні затримки в оплаті праці шахтарів у Волинській і Львівській областях через проблеми зі збутом вугілля, видобутого на місцевих шахтах. Причому, як повідомили ЗМІ, «підприємство, яке продовжує завозити вугілля з РФ, тобто, з країни-агресора, належить компанії народного депутата “Опозиційна платформа – За життя” Н. Королевській».

Також ЗМІ повідомляють, що видобуте в ОРДЛО вугілля постачається не лише в Росію та Україну, а через Росію йде на експорт в інші країни світу. Зокрема, свідчить дослідження однієї з великих українських енергетичних компаній, що є в розпорядженні порталу LIGA.net, «видобутий на окупованій території Донбасу антрацит Росія поставляє до 19 країн світу. Крім Польщі та Туреччини, які вже ставали фігурантами журналістських розслідувань, поставки йдуть до Грузії, Єгипту та Канади. Європа і Туреччина – основні споживача антрациту, що походить з ОРДЛО. Згідно з документом, Туреччина з березня 2017 р. до грудня 2018 р. купила майже 3 млн т вугілля цієї марки. Другою за обсягами закупок стала Румунія – 1,02 млн т, третьою – Бельгія – 877 тис. т. За ними йдуть Польща (333,1 тис. т) і Болгарія (129,1 тис. т). Загальний обсяг поставок вугілля з ОРДЛО за звітний період оцінюється в 5,96 млн т. За підрахунками Міністерства з питань тимчасово окупованих територій, з ОРДЛО щорічно вивозять 2,8 млн т вугілля на 288 млн дол. За даними “Російських залізниць” і Федеральної митниці Росії, за 2015 р. з ОРДЛО в Росію вивезли близько 1,3 млн т антрациту, у 2016 р. – 940 тис. т. За 9 місяців 2017 р. обсяг вугільної контрабанди склав 890 тис. т. І це тільки ті обсяги, які офіційно потрапили в статистику російських

залізничних

перевезень»

(URL:

<https://biz.liga.net/ekonomika/tek/novosti/rossiya-prodaet-ugol-iz-okkupirovannogo-donbassa-19-stanam-mira>).

Загалом, проблеми розвитку української вугільної промисловості нині особливо тісно пов'язані з питаннями національної безпеки. А перспективи розвитку цієї галузі промисловості України слід розглядати у контексті захисту від гібридної агресії Росії проти нашої держави (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний портал Верховної Ради України (<https://rada.gov.ua>); веб-сайт Міністерства енергетики та захисту довкілля України (<http://mre.kmi.gov.ua>); веб-сайт Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>); веб-сайт «Апостроф» (<http://apostrophe.com.ua>); веб-сайт «Економічна правда» (<https://www.epravda.com.ua>); веб-сайт «Донецкие вести» (<http://donetskie.com>); веб-сайт «Интерфакс-Україна» (<https://interfax.com.ua>); веб-сайт «Коммерсантъ» (<https://www.kommersant.ru>); веб-сайт «Ліга. Бизнес» (<https://biz.liga.net>); веб-сайт «Новое время» (<http://nv.ua>); веб-сайт «Остров» (<http://www.ostro.org>); веб-сайт «РБК-Україна» (<https://www.rbc.ua>); веб-сайт города Донецка 62 UA (<http://www.62.ua>); веб-сайт «Сегодня» (<https://www.segodnya.ua>); веб-сайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua>); веб-сайт Deutsche Welle (<http://m.dw.com>); веб-сайт Informator.media (<http://informator.media>).*

А. Рябокони, мл. научн. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Очередной раунд трехсторонних переговоров по газу в Брюсселе освещает политическую плоскость

28 октября в Брюсселе состоялся очередной раунд трехсторонних переговоров между делегациями Украины, РФ и Европейской Комиссии об условиях транзита российского газа по территории Украины после завершения действующего контракта между НАК «Нафтогаз Украины» и ПАО «Газпром» с 1 января 2020 г. Во встрече участвовали министр энергетики России А. Новак, глава «Газпрома» А. Миллер, заместитель председателя ЕК по делам Энергосоюза М. Шефчович, министр энергетики и окружающей среды Украины А. Оржель и глава «Нафтогаза» А. Коболев. Продолжительность консультаций России, ЕС и Украины по транзиту газа составила 80 мин, что в 2 раза дольше предыдущей встречи. Впрочем, в отличие от предыдущих консультаций, на этот раз итоги переговоров не вызвали оптимизма у всех сторон.

Кроме того, отметим, что во время проведения переговоров, Федеральный канцлер Германии А. Меркель и президент РФ В. Путин по телефону обсудили транзит газа через украинскую газотранспортную

систему (ГТС Украины). Как уточнил спикер немецкого правительства Ш. Зайберт: «В центре беседы находилась ситуация на северо-востоке Сирии и текущие переговоры по газовому транзиту через Украину».

О подробностях переговоров сообщила пресс-служба «Нафтогаза». В частности, обсуждались предложения Еврокомиссии о заключении нового долгосрочного контракта на транзит российского газа по территории Украины после 2019 г., которые поддержала украинская сторона.

«Среди ключевых положений совместной позиции заключение нового контракта на значительный срок и фиксация объемов транзита, которые обеспечат надежную работу украинской ГТС. Контракт должен быть заключен с новым оператором украинской ГТС, который с 1 января 2020 года будет выведен из группы “Нафтогаз”. При этом отношения между Оператором ГТС Украины и “Газпромом” должны строиться на основе требований европейского энергетического законодательства, которые Украина внедряет как член Энергетического сообщества», – говорится в сообщении. Следует отметить, именно на таких условиях со своими контрагентами в Европе работает российский «Газпром».

Украинская сторона также предложила Газпрому принять участие в общественных слушаниях, проводимых НКРЭКУ относительно обсуждения новой методологии установления тарифов, основанной на сетевом кодексе ЕС, которая будет действовать в течение следующего пятилетнего периода.

В ходе переговоров российская сторона подняла вопрос об урегулировании открытых вопросов между «Нафтогазом» и «Газпромом» в части арбитражей. «Нафтогаз», в свою очередь, предложил «Газпрому» официально передать свое видение вариантов погашения задолженности почти в 3 млрд долл., которая возникла по результатам Стокгольмского арбитража, и решения других открытых вопросов.

На трехсторонних переговорах по транзиту российского газа в ЕС через газотранспортную систему Украины Еврокомиссия предложила Украине и РФ заключить два договора. «Европейские партнеры предложили схемы, по которым может быть подписано два договора: договор об интерконнекторе и договор о транспортировке», – заявил министр энергетики и энергетики и защиты окружающей среды А. Оржель.

Он подчеркнул, что Украина поддерживает предложение европейских коллег, занимая при этом четкую позицию относительно «обеспечения безопасности поставок в регионе, обеспечение стабильного снабжения на европейские рынки, а также стабильных объемов, которые необходимы для работы газотранспортной системы».

А. Оржель также заверил, что Киев готов в сжатые сроки внедрить европейское энергетическое законодательство и провести анбандлинг, что является условиями подписания договоров. По словам министра, их будет подписывать новый оператор ГТС, независимый от НАК «Нафтогаз Украины».

«Я хочу подтвердить, что вопрос транзитного договора не напрямую связан с другими пакетными договоренностями. Если мы будем говорить о других пакетных договоренностях, они должны быть построены на двусторонних интересах», – пояснил А. Оржель переговорную позицию Украины в контексте тяжб «Нафтогаза» с «Газпромом» в международных арбитражах.

Украинская делегация также предложила провести следующий раунд трехсторонних переговоров по транзиту российского газа в Евросоюз через газотранспортную систему Украины после 11 ноября. «Украинская сторона занимает позицию в отношении интенсификации переговоров. Мы готовы в любое время заниматься техническими вопросами переговоров, политическими вопросами переговоров. Мы предлагали провести следующий раунд как можно скорее», – отметил украинский министр.

Российская сторона итоги переговоров пока оценила кратко и преимущественно в том смысле, что компания «Газпром» готова обсудить техническое соглашение по транзиту газа с новым оператором газотранспортной системы Украины (ГТС). По словам министра энергетики Российской Федерации А. Новака, Россия готова работать по европейскому законодательству для транзита газа через Украину. Также он отметил, что трехсторонняя встреча по газу прошла конструктивно, при этом отметив, что очередные трехсторонние консультации по газу состоятся в конце ноября.

Сторона Еврокомиссии же однозначно осталась разочарована исходом консультаций в Брюсселе 28 октября. Как следует из высказываний вице-председателя Еврокомиссии М. Шефчовича, сторонам не удалось продвинуться вперед: в частности, не была одобрена методика определения тарифа на транспортировку газа, опубликованная 25 октября украинским регулятором НКРЭКУ, а также не достигнута договоренность о подписании технического соглашения между операторами газотранспортных систем России («Газпром») и Украины.

«Я разочарован сегодняшним исходом и я говорю это открыто. Я подготовил встречу так, что при наличии политической воли мог бы быть позитивный прогресс», – заявил еврокомиссар.

Он добавил, что Киев готов к дискуссии по «пакетному» решению по газу, включая прямые закупки российского газа и мировое соглашение по судебному спору. По мнению замглавы Еврокомиссии по Энергосоюзу, новый оператор ГТС Украины, вероятно, будет создан до конца года.

«Мы только что завершили четвертый раунд трехсторонних переговоров на политическом уровне по транзиту российского газа через Украину в Европу на следующий год, и мое сообщение сегодня на всех наших встречах было такое, что время испаряется и, учитывая дату, должно быть ощущение срочности», – отметил М. Шефчович.

Еврокомиссия также призвала Россию и Украину к скорейшему подписанию соглашения по транзиту газа и к скорейшей организации новой трехсторонней встречи РФ, Украины и ЕС.

Из слов М. Шефчовича следовало, что основным препятствием стала более жесткая позиция российской стороны по так называемой пакетной сделке. Во-первых, РФ призывает Украину урегулировать судебные споры между «Газпромом» и «Нафтогазом» по «нулевому варианту», а, во-вторых, отменить штраф украинского антимонопольного комитета к «Газпрому» на 6 млрд долл., а, в-третьих, вернуться к прямым закупкам газа в России, а не по реверсу из Европы. «Нужны обсуждения этих вопросов на высшем политическом уровне в Москве и Киеве», – заявил М. Шефчович.

Центральным моментом судебных споров между «Газпромом» и «Нафтогазом» являются вердикты Стокгольмского арбитража по контрактам от 2009 г. на поставку и транзит газа, по совокупности которых «Газпром» должен заплатить 2,6 млрд долл. «Газпром» сейчас оспаривает решения арбитража в апелляционном суде Швеции, решение ожидается в конце ноября. Если «Газпрому» удастся оспорить хотя бы одно из решений арбитража, то, вполне возможно, что уже «Нафтогазу» придется платить российской компании.

Отметим, что на прошлых консультациях, состоявшихся в конце сентября, позиция российской стороны была гораздо мягче: вопрос «пакетной сделки» поднимался, но не увязывался жестко с договоренностями по транзиту. Однако, как показывает практика, само обсуждение условий транзита российского газа через Украину (основная цель консультаций) продвигается скорее в направлении большего учета интересов «Газпрома». Для «Газпрома» с коммерческой точки зрения ключевыми условиями были размер тарифа (не выше, чем по «Северному потоку-2»), минимальный обязательный объем транзита (чем меньше, тем лучше, но не более 30 млрд м³ в год), а также срок контракта (в идеале не более 1 года).

В опубликованной ранее НКРЭКУ методике указано, что «установление тарифов на услуги транспортировки для точек входа и выхода из газотранспортной системы для межгосударственных соединений ниже уровня, отражающего экономические затраты, возможно лишь с целью приведения этих тарифов в конкурентный уровень с учетом тарифов альтернативных маршрутов транспортировки газа». Тем самым созданы условия для установления тарифов через Украину на уровне, сопоставимом с «Северным потоком-2».

Что касается объема транзита, то Еврокомиссия при поддержке украинской стороны предложила установить минимальный уровень в 60 млрд м³ в год плюс еще 30 млрд м³ в виде «гибкого объема». Однако М. Шефчович 28 октября допустил снижение этих показателей до 40–60 млрд м³ и 20–30 млрд м³ соответственно. Более того, он допустил, что «Газпром» поначалу может забронировать мощности украинской системы только с 1 января по 1 июля 2020 г., имея в виду, что затем будет заключен более долгосрочный контракт. Для «Газпрома» это принципиально, поскольку к лету, скорее всего, будет достроен «Северный поток-2» и потребности компании в украинской системе резко снизятся.

Учитывая то количество нерешенных вопросов о будущем транзита по украинской ГТС, весьма неприятный осадок вызывает развернувшаяся после консультаций пиар-деятельность руководителей «Нафтогаза».

Глава «Нафтогаза Украины» А. Коболев в своём посте в Facebook (который перепечатали СМИ) написал якобы о дошедших до него слухах, что представители РФ поднимали вопрос разрешений на строительство «Северного потока-2» и обещали европейской стороне часть доходов от газопровода: «Этот вопрос поднимался в двустороннем формате, где украинская сторона не присутствовала. Но, как мне сообщили источники из Еврокомиссии, среди аргументов “Газпрома” был один интересный тезис: “Наш проект (то есть “СП2”), не только сугубо коммерческий, но и вполне проевропейский, поскольку в нем есть европейские компании-партнеры. Мы готовы делиться доходами от транспортировки газа с вами”. Именно поэтому очень важно понимать перед голосованием за проект закона 2239-1: сохраненные окна для привлечения партнера в капитал оператора ГТС – наш весомый аргумент против “СП2”. Мы не можем проиграть конкурентную борьбу за европейских партнеров с “Газпромом”. Даже на уровне деклараций. Очень надеюсь, нас услышат», – написал А. Коболев.

Что такого нового и секретного в постоянно публично озвучиваемой позиции «Газпрома» относительно газопровода «Северный поток-2» понять трудно, однако тезис о «сохраненных окнах» в капитале нового оператора ГТС для иностранных партнеров следовало бы подробнее объяснить.

Исполнительный директор украинской нефтегазовой компании Ю. Витренко также ничем новым не порадовал, в который раз объявив в соцсетях о том, что: «Договоренностей нет. Но я время не терял, поскольку работал над исковыми требованиями к “Газпрому” в новом арбитражном процессе».

Оценивая сказанное выше, отметим, что во время очередных трехсторонних переговоров, как минимум, две стороны оказались не готовыми к компромиссным решениям по ряду причин. Вследствие этого, все более вероятным становится вариант «нулевого транзита» через украинскую ГТС после 1 января 2020 г. Причем, наименее подготовленной к обсуждению важных и сложных вопросов подошла именно украинская сторона. Во-первых, сам процесс организации нового оператора ГТС начался слишком поздно, а сертификации его в структурах Секретариата Энергосообщества будет отнюдь не легким вопросом. За всем этим процессом внимательно и сосредоточенно наблюдает «Газпром» – ему спешить особо некуда. А, во-вторых, актуализировавшийся с подачи российской стороны вопрос «пакетного решения», безусловно, требует повышения представительства в переговорах до президентского уровня, о чем и заявил М. Шефчович. Таким образом, «газовый вопрос» может стать частью гораздо более широких политических договоренностей, например, в «нормандском формате». О чем частично могут свидетельствовать и состоявшиеся в телефонном режиме консультации президента РФ В. Путина

и канцлера ФРГ А. Меркель по вопросу переговоров о транзите газа через украинскую ГТС (*Статья подготовлена с использованием информации следующих источников: веб-сайт Министерства энергетики и окружающей среды Украины (<http://mre.kmi.gov.ua>); веб-сайт «Нафтогаз Украины» (<http://www.naftogaz.com>); веб-сайт «Українські новини» (<https://ukranews.com>); веб-сайт «РБК-Украина» (<https://www.rbc.ua>); веб-сайт «Лига.net» (<http://www.liga.net>); веб-сайт «Бизнес-Цензор» (<https://biz.censor.net.ua/>); веб-сайт UBR (<http://ubr.ua/>); веб-сайт «Сегодня.UA» (<https://www.segodaya.ua/>).*)

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

23 жовтня 2019 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України під головуванням президента Національної академії наук України, академіка Б. Патона.

Із теми «Статистична фізика складних систем – новий напрям міждисциплінарних досліджень» виступив завідувач відділу Інституту фізики конденсованих систем НАН України, член-кореспондент НАН України Ю. Головач...

Інститут фізики конденсованих систем НАН України є визнаним у світі центром досліджень з фізики складних систем. За цією тематикою протягом останніх років тут виконано проекти 7-ї Рамкової програми ЄС та численні міжнародні проекти двостороннього співробітництва...

Важливий результат отримано спільно з науковцями Університету Ковентрі та Інституту біологічної хімії ім. Ф. Д. Овчаренка НАН України, а саме: досліджено топологічні та просторові особливості мереж громадського транспорту у містах Великобританії і вперше проведено аналіз їхньої стійкості та динаміки навантаження. Обчислено характеристики, що дозволяють оцінити ділянки обслуговування окремих станцій. Результати досліджень можуть використовуватися як ключові індикатори продуктивності й допомогти у плануванні ефективних і стійких мереж громадського транспорту.

В обговоренні доповіді завідувача відділу Інституту фізики конденсованих систем НАН України, члена-кореспондента НАН України Ю. Головача виступили декан радіофізичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор фізико-математичних наук І. Анісімов, завідувач відділу Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, член-кореспондент НАН України Т. Гундорова, академік-секретар відділення фізики і астрономії НАН України, академік В. Локтев.

Із теми «Сейсмостійкість будівель і споруд та віброзахист важких гірничих машин» виступив завідувач відділу Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України, доктор технічних наук В. Дирда.

Доповідач відзначив важливість та актуальність досліджень систем віброейсмозахисту будівель, споруд та важких гірничих машин для зниження природних і техногенних навантажень...

Під час виконання теоретичних і експериментальних досліджень у галузі механіки деформування та руйнування еластомерних матеріалів як пружно-спадкових середовищ на основі симулятивних моделей деформування й руйнування таких середовищ розроблено критеріальні рівняння, що враховують ефекти нелінійності, а також вплив на матеріал ядерного випромінювання. Створені методи комплексних розрахунків еластомерних елементів віброейсмозахисних систем будівель, споруд та важких гірничих машин, що працюють в екстремальних умовах, з метою підвищення їх довговічності, надійності та якості.

Розроблено теорію та оригінальні симулятивні моделі деформування віброейсмоблоків при тривалих статичних навантаженнях, здійснено фрактальний аналіз поверхні руйнування еластомерних матеріалів при тривалому старінні в умовах циклічного навантаження. Створено алгоритми розрахунків довговічності систем з урахуванням нестійкості їх структурних параметрів у часі за рахунок процесів старіння. Розроблено методи розрахунків віброізоляторів важких гірничих людино-машинних систем (критерії оцінки віброзахисту машин і операторів, критерії відмови віброізоляторів, моделі руйнування, методи розрахунків ресурсу віброізоляторів).

Ці наукові досягнення дозволили сформувати новий науковий напрям – прикладну механіку пружно-спадкових середовищ.

За результатами наукових досліджень розроблено інженерні методи розрахунку важких гірничих машин із системою віброізоляції, державні стандарти, опубліковано узагальнюючі монографії «Прикладная механика упруго-наследственных сред» в 4-х томах і «Эластомеры в горном деле». Створено і впроваджено у вітчизняне виробництво нові конструкції гірничих і гірничо-збагачувальних машин з еластомерними елементами, нові ресурсозберігаючі технології видобутку, переробки та збагачення мінеральної сировини, нові технології віброейсмозахисту будівель і споруд. Всі розробки захищені патентами України та відповідають найкращим зразкам світового рівня...

Створені науково-технічні розробки забезпечують суттєве зниження сейсмічної реакції будівель і захист їх від землетрусів. Вони також можуть застосовуватися при захисті будівельних об'єктів від промислових вібрацій і ударних хвиль: хвилі від вибухів на кар'єрах, вібрацій і шуму метрополітену, автомобільного і залізничного транспорту.

Практична реалізація науково-технічних розробок здійснюється в інтересах будівельної та гірничої промисловості України. Уже споруджено

16 будівель із системою вібростійкості від землетрусів та вібрацій від поїздів наземної залізниці (13 багатоповерхових житлових будинків у Києві і 3 – у Львові), розроблено та впроваджено понад 60 типорозмірів вібраційних машин (живильників, віброконвейєрів, млинів, грануляторів, сушарок тощо – всього понад 24 000 машин різного технологічного призначення) з еластомерними пружними ланками та віброізоляторами...

Насамкінець учасники засідання розглянули низку **кадрових і поточних питань (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.10).**

25 вересня 2019 р. у Київському будинку вчених НАН України відбулося перше засідання дискусійного клубу «Елітарна світлиця» з циклу «Наука України: зупинити деградацію». Організатором заходу традиційно виступив Український міжнародний комітет з питань науки і культури при НАН України.

Для обговорення було запропоновано тему «НАН України: спектр думок про її статус головної наукової установи держави та спроба передбачити майбутнє».

Ведучий засідання – директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, член Президії НАН України, академік Я. Яцків, розпочинаючи захід, поділився власними міркуваннями з теми.

«Це питання має значення не тільки для самих науковців і владних структур, а й для всієї спільноти, – сказав він. – Суспільство повинно розуміти важливість освіти й науки. Проте, слід визнати, у нашій державі цього розуміння поки не достатньо. За таких умов зростає роль громадських об'єднань: потрібно, щоб ми дискутували про сьогодення та майбутнє вітчизняної наукової сфери і кроки, які потрібно зробити, щоб ефективно її реформувати, виробляли певну позицію та доносили її як до свого найближчого оточення, так і до засобів масової інформації та інших кіл. Тільки це дозволить нам просуватися далі.

Далі слово було надано заступникові директора з наукової роботи Інституту математики НАН України, докторові фізико-математичних наук О. Антонюк. «Суспільна дискусія про науку та про майбутнє Академії потрібна, причому дискусія на державному рівні. Можливо, вона буде непростюю, проте зміни вже на часі, і це цілком очевидно. Але в будь-якому разі всі глобальні зміни повинні мати консенсусний характер, а не нав'язуватися силоміць, без урахування точки зору самих науковців, – підкреслила вчена. – Беручи участь у написанні нової редакції Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, ми з колегами аналізували досвід зарубіжних країн і побачили, що подібні зміни ніде у світі не відбуваються швидко. Якщо вони надто стрімкі – суспільству не залишають можливості їх осмислити. Зараз ми, на жаль, не бачимо представників влади, які були б готові спілкуватися з нами про це. Саме тому

важливо почати дискусію».

На думку, академіка-секретаря відділення фізики і астрономії НАН України, члена Президії НАН України, академіка В. Локтева, у будь-якій країні, де працює велика наукова організація, подібна до Національної академії наук України, держава активно долучається до її становлення та розвитку, надає підтримку у діяльності. Проте українська держава від виконання свого обов'язку самоусунулась, а економіка, котра мала б дещо компенсувати негативні наслідки, що з цього самоусунення випливають, теж не розвивається як слід...

«Наше відчуття безвиході та безперспективності зрозуміле, – продовжив обговорення виконувач обов'язків головного наукового співробітника відділу теорії та методології всесвітньої історії Інституту всесвітньої історії НАН України, доктор історичних наук, професор В. Ткаченко. – Ми можемо критикувати владу та висувати до неї претензії, проте варто збагнути й інше: сьогодні у світовій економіці та розподілі праці тон задають великі міжнародні корпорації, а національні уряди не завжди можуть протистояти їхньому тискові, тим більше, такі країни, як Україна. Тобто ми повинні не лише дивитись у бік нашого уряду, а й спостерігати за тим, що відбувається у світі. Бо світ глобалізується і перетворюється на одне велике господарство».

Завідувач відділу позагалактичної астрономії та астроінформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України, кандидат фізико-математичних наук, доцент І. Вавилова розповіла про відмінності у виконанні наукових досліджень в Україні та світі: «На мою думку, існує разюча різниця між академічною (не кажучи вже про університетську) наукою (а також світоглядом ученого) в нашій країні та у країнах Заходу. Українська наука тяжіє до наукових шкіл, у межах яких певні напрями досліджень розвиваються десятиліттями. На Заході ж більше уваги приділяється ідеї (котра конкурує з іншими ідеями), а важливе значення для професійного зростання вченого має високий рівень мобільності. Відповідно й фінансування надається на розроблення конкретної ідеї, і для здійснення таких досліджень її автор (або автори) набирає команду фахівців, часто – інтернаціональну за складом. Таким чином виконується дослідницьке завдання й утверджуються та розвиваються нові напрями. Наука при цьому тільки виграє. І тут ми маємо, над чим поміркувати...».

Завершила дискусію доктор фізико-математичних наук О. Антонюк. «Постдокторальні дослідження корисні не тільки у випадку, коли ми запрошуємо закордонних учених, але й для наших наукової молоді, адже це їхній перший досвід роботи, – зауважила вона. – Подібних конструктивних пропозицій ми можемо висловити чимало. Будь-яка велика організація – чи академія наук, чи промислова корпорація – не може реформуватися миттєво. Тут теж потрібна своєрідна матриця перетворення. Все слід робити покроково, але кроки мають бути виважені й послідовні. Визначити й розпланувати їх – непросте завдання. Отже, дискусію слід продовжувати,

піднімаючи її на ширший і професійніший рівень» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.10).

8 жовтня 2019 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху» відбулося засідання секції академічних бібліотек «90-річчя Інформаційно-бібліотечної ради НАН України».

У заході взяли участь понад 30 представників бібліотек наукових установ НАН України, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Національної наукової медичної бібліотеки України, Державної науково-технічної бібліотеки України, Інституту програмних систем НАН України.

Програма роботи Секції передбачала виступи про роботу інформаційно-бібліотечних рад та методичних відділів галузевих академій наук України. Присутні прослухали доповіді: голови Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, академіка НАН України О. Онищенко про роботу Інформаційно-бібліотечних рад як інтеграторів інформаційних ресурсів; відповідального секретаря Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, кандидата історичних наук Г. Солоіденко про роль Інформаційно-бібліотечної ради у становленні і розвитку бібліотек наукових установ НАН України; завідувачки бібліотеки Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України В. Редіної про сторінки історії та діяльність Інформаційно-бібліотечної ради Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України; заступника завідувача відділу Інституту програмних систем НАН України, кандидата фізико-математичних наук В. Резніченка про статистику використання наукової електронної бібліотеки періодичних видань НАН України та ін.

В обговоренні активну участь взяли бібліотекарі наукових установ НАН України. У ході дискусій порушувалися й інші актуальні питання сучасної роботи бібліотек (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. –18.10).

24–26 вересня 2019 р. відбулася Київська Боголюбовська конференція «Проблеми теоретичної та математичної фізики», присвячена 110-річчю від дня народження видатного фізика-теоретика та математика академіка М. М. Боголюбова (21.08.1909 – 13.02.1992). Організаторами заходу виступили Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України й Інститут математики НАН України. Організаційний комітет конференції очолили академіки А. Загородній і А. Самойленко.

На відкритті зібрання в Інституті теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України вітального листа від президента Національної академії наук України, академіка Б. Патона оголосив перший віцепрезидент НАН України, голова секції фізико-технічних і математичних наук НАН України, академік А. Наумовець, а в Президії конференції були присутні та виступили з доповідями два Герої України – академіки В. Бар'яхтар та І. Юхновський.

Співголова Оргкомітету конференції, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України, віцепрезидент НАН України академік А. Загородній у своїй доповіді висвітлив головні віхи життя та діяльності академіка М. М. Боголюбова, які були тісно пов'язані з Україною, зокрема, із заснованим ним Інститутом теоретичної фізики АН УРСР, який він очолював до 1983 р. Від 1993 р. ця академічна наукова установа носить ім'я видатного вченого.

Конференція присвячувалась основним напрямам наукової діяльності М. М. Боголюбова (а саме – теорії поля й елементарних частинок, статистичній фізиці та кінетиці, теорії ядра, фізиці конденсованого стану і математичній фізиці) та проходила паралельно на двох майданчиках – в Інституті теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України й Інституті математики НАН України. У ній узяли участь 114 провідних фахівців (77 фізиків і 37 математиків) із Австрії, Ізраїлю, Ірландії, Італії, Казахстану, Нідерландів, Німеччини, Сінгапуру, США, Туреччини, Швеції, України й ін. Під час цього наукового зібрання в Інституті теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України.

Робота конференції транслювалась у режимі он-лайн, тож аудиторія, котра слідувала за її перебігом завдяки Інтернету, була значно більшою за кількість безпосередніх учасників заходу...

Із матеріалами конференції (в тому числі анотаціями представлених доповідей) можна ознайомитися на веб-сторінці заходу (<https://bogolyubov2019.bitp.kiev.ua/>), творча атмосфера якого відкрила нові можливості для міждисциплінарної та міжнародної наукової співпраці (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.10*).

10–11 жовтня 2019 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Діалектний часoprостір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей».

На конференції зібралось багато мовознавців – передусім діалектологів та істориків мови (загалом 68 учасників) – з усієї України та із-за кордону (Польща, Німеччина, Угорщина, Росія, Хорватія) у рамках семінарів відділу української мови «Актуальні проблеми діалектології» (засідання 17) та «Тимченківські читання» (засідання 6).

Вітальне слово виголосили директор Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, доктор історичних наук І. Соляр, заступник директора з наукової роботи Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, кандидат філологічних наук Т. Ястремська та директор Інституту української мови НАН України, доктор філологічних наук П. Гриценко, який і розпочав роботу конференції з доповіді про синтаксичні риси українських діалектів, їх відображення на лінгвогеографічних картах.

Пленарне засідання продовжили Я. Сятковський, один із членів редколегії «Загальнослов'янського діалектологічного атласу», та Д. Кристіна Рембішевська (Варшава, Польща), акцентувавши на польсько-східнослов'янських контактах у синхронійному та в діахронійному аспектах. Темам, що стосуються історії мови, присвятили свої розвідки А. Золтан (Будапешт, Угорщина) «Українське дієслово старатися на слов'янському фоні: проблеми праслов'янської реконструкції» та В. Мойсієнко (Житомир) «Реймське Євангеліє – пам'ятка київської писемної школи XI ст.»...

На завершальному пленарному засіданні доповідачі акцентували на проблемах діалектної лексикографії та лексикології (Л. Рябець [Київ], Г. Мартинова [Черкаси], К. Задоя [Дюсельдорф, Німеччина]), фонетичної адаптації запозичень (О. Тер-Аванесова [Москва, Росія]), мовної свідомості носіїв говорів (С. Циган [Кельце, Польща]) та добору джерел діалектологічних досліджень (Л. Фроляк [Люблін, Польща]).

Однак найважливішою подією першого дня конференції став Вечір спогадів про Н. Хобзей (1964–2018 рр.) – багатолітнього завідувача відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голови Мовознавчої комісії та члена Президії Наукового товариства імені Шевченка, члена етнолінгвістичної та діалектологічної комісій Міжнародного комітету славістів, авторки низки словників-лексиконів та численних наукових праць. Своїми спогадами, добрими словами та щирими емоціями поділились колеги-науковці, друзі та рідні Н. Хобзей.

Кульмінаційним моментом Вечора спогадів стала презентація книжки Н. Хобзей «Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія», у якій зібрано найважливіші праці дослідниці. Родина Хобзей подарувала видання кожному учаснику конференції (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 24.10).

3–4 жовтня 2019 р. у Запоріжжі на базі Національного університету «Запорізька політехніка» відбулася конференція, ініціаторами й організаторами якої стали Міністерство освіти і науки України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Департамент культури, туризму, національностей Запорізької облдержадміністрації, Національний університет «Запорізька політехніка», Запорізький обласний краєзнавчий музей. Традиційно учасниками конференції були також представники

національно-культурних товариств Запорізької області.

Інтегральною темою дискусії стали глобальні, загальноукраїнські та регіональні виклики етнокультурній, етнорелігійній та етнополітичній ситуації у країні у зв'язку з впливом цих викликів на динаміку феномена національно-громадянської ідентичності в українському соціумі...

На підсумковому пленарному засіданні учасники схвалили резолюцію, в якій означено низку етнополітичних проблем, розв'язання яких потребує ініціативних дій з боку державних органів та інституцій місцевого самоврядування і громадянського суспільства, сформульовано пропозиції щодо змісту таких дій, окреслено питання, пошук відповідей на які потребує поглиблених наукових досліджень з наступним обговоренням їх результатів на наукових зібраннях за участю представників влади і громадянського суспільства (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. –17.10*).

10 жовтня 2019 р. в Інституті історії України НАН України відбулося засідання круглого столу, присвячене 100-річчю української історикині та громадської діячки, «людини повної посвяти науці» О. М. Апанович (1919–2000).

Завдяки своїй невтомній дослідницькій роботі та популяризації історії українського козацтва О. Апанович часто називають першою жінкою, яка проникла в Запорозьку Січ. Співорганізатором заходу стала Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Її директор член-кореспондент НАН України Л. Дубровіна презентувала видання, підготовлене Інститутом рукопису НБУВ до ювілею дослідниці. У ньому представлено архівну спадщину О. М. Апанович, що зберігається в Інституті рукопису НБУВ і нараховує 3101 од. зб.

Наголос доповідачів на віхах інтелектуальної біографії О. М. Апанович став доброю нагодою, щоби загалом говорити про її соціокультурне середовище і окреслити виклики, які стояли перед істориками «залізного віку». Спогадами про непересічну постать О. М. Апанович поділилися її колеги та знайомі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. –18.10*).

8–10 жовтня 2019 р. в АТ «Турбоатом» та Інституті проблем машинобудування імені А. М. Підгорного (ІПМаш) НАН України (м. Харків) відбулася XVII Міжнародна науково-технічна конференція «Удосконалювання енергоустановок методами математичного і фізичного моделювання» (УЕ-2019). Захід присвячувався 85-річчю АТ «Турбоатом».

Організаторами конференції виступили Національна академія наук України, відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України,

Інститут проблем машинобудування імені А. М. Підгорного НАН України, АТ «Турбоатом».

Метою заходу було узагальнення досягнень та досвіду в галузі застосування математичного і фізичного моделювання при створенні, модернізації та експлуатації енергетичних установок, обмін новими ідеями та останніми науковими досягненнями, встановлення нових та підтримка існуючих наукових і науково-промислових контактів. Учасниками також розглядалися питання вдосконалювання парових, газових, парогазових і гідравлічних турбоустановок та їх обладнання, модернізації і технічного переоснащення ТЕС, АЕС, ГЕС, ГАЕС, впровадження нових нетрадиційних енерготехнологій та зменшення негативного впливу об'єктів енергетики на навколишнє середовище.

У роботі конференції взяли участь 159 фахівців (у тому числі, чотири представника закордонних установ), серед яких один академік НАН України, чотири члени-кореспонденти НАН України, 43 доктора наук і 61 кандидат наук. У цілому було представлено більше 30 провідних наукових організацій, промислових підприємств та закладів вищої освіти з України, Польщі й Литви (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.10*).

15–16 жовтня 2019 р. в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Микола Лукаш: спадщина, рецепція, пам'ять», присвячена 100-річчю з дня народження корифея української школи художнього перекладу, поліглот й науковця.

М. Лукаш перекладав з 18 мов, продемонструвавши віртуозне володіння виражальними засобами української мови. Це дало підстави поетично назвати М. Лукаша Моцартом українського перекладу. Завдяки Лукашевій праці українською мовою відтворено верховинні здобутки світової літератури: твори Й.-В. Гете, М. Сервантеса, Дж. Боккаччо, Г. Флобера, Г. Гейне, Лопе де Веги, Ю. Тувіма, І. Мадача, Ф. Шиллера, П. Верлена, Ф. Гарсія Лорки, В. Шекспіра та інших класиків. Перекладами та оригінальними творами М. Лукаш істотно вплинув на українську літературну мову другої пол. ХХ ст., а вплив його ідей на розвиток української мови можна виявити й у наш час.

У рамках конференції за підтримки Посольства Французької Республіки та Французького інституту в Україні відбулася книжкова виставка «Французька література в українських перекладах».

Конференція відбулася під егідою Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національної асоціації українців (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.10*).

5 листопада 2019 р. об 11:00 в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, вул. М. Грушевського, 4; зал засідань, 7-й поверх) відбудеться круглий стіл «Українська національна ідентичність: минуле, сучасне, майбутнє»... (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.10).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Цьогоріч виповнилося 590 років від часу проведення Луцького з'їзду монархів (січень 1429 р.). Проте чим особлива ця подія і як вона вплинула на подальшу українську, європейську та світову історію, в ефірі вечірньої програми «На часі. Гість» телерадіокомпанії «Аверс» (м. Луцьк) розповіли провідний науковий співробітник відділу історії України Середніх віків та раннього Нового часу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук Б. Черкас і старший науковий співробітник цього ж відділу, кандидат історичних наук Д. Ващук. Нижче пропонуємо вашій увазі головні тези цієї розмови.

«У цій події цікаве все. Передусім – сам факт проведення заходу такого рівня, а також склад і статус персон, а саме монархів – голів держав, котрі прибули для участі у ньому. Фактично, це вияв давніх європейських політичних традицій, які у XV столітті дійшли й до українських земель», – підкреслює Б. Черкас.

«Слід зазначити, що на той час проведення з'їздів монархів, подібних до Луцького, в Європі вже давно увійшло в політичну практику: ці заходи відбувалися періодично, європейські монархи брали участь у них незалежно від того, чи конфліктували між собою їхні країни (в такому випадку посередником виступав Папа Римський, імператор Священної Римської імперії або будь-який інший правитель). І, власне, самі з'їзди переважно не мали жодних істотних геополітичних наслідків і не завжди впливали на вирішення цих конфліктів: той, хто цікавиться історією, знає про це з прикладів Польського королівства, Великого князівства Литовського, Тевтонського Ордену, Священної Римської імперії, Французького королівства й інших країн.

З іншого боку, такі з'їзди були, по суті, паростками сучасної європейської політичної системи насамперед Європейського Союзу. І заслуга Вітовта, відповідно, полягає в тому, що він посунув межі цієї традиції на схід, поширивши їх на українські, білоруські та литовські землі. Адже Луцьк не випадково обрали місцем чергової зустрічі монархів – це було місто неподалік кордону з Великим Степом».

«В Україні існує так звана “проблема ХХ століття”: ми обговорюємо дуже багато подій і проблем саме цього періоду. Але забуваємо про не менш важливі питання, які сягають корінням нашої середньовічної і навіть античної історії, – констатує Д. Ващук. – Проблема Волинської трагедії, звичайно, дуже серйозна, її потрібно обговорювати й вирішувати. Водночас мусимо продовжувати дослідження Луцького з їзду монархів, Зборівського договору (1649 р.), Люблінської унії (1569 р.) тощо. На жаль, тематичні конференції збирають не більше 20–30 фахівців. Українські ж медіа (і, перш за все, телебачення) розвідками про давніші, ніж ХХ століття, часи не цікавляться. Більше того, для участі у ток-шоу з цих питань, як правило, запрошують кого завгодно, крім експертів, котрі здатні оперувати фактами і представити об’єктивний погляд на історичні події, процеси, персоналії».

Більше дізнавайтеся з відеозапису телепередачі:
<https://youtu.be/xoCGbi4ZK2E> (Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.10).

17 жовтня 2019 р. завідувача відділом дослідження рівня життя Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, кандидат економічних наук Л. Черенько в ефірі «Радіо Культура» пояснила чи дійсно Україна пододала зубожіння.

Експертка впевнена, що в країні відбулися позитивні зрушення стосовно бідності: «Зрушення є. Останні два роки відбувається помітне покращення ситуації з бідністю», – зауважила Л. Черенько.

Вона також пояснила про критерій «5 доларів на особу на добу»: «Депутати найчастіше маніпулюють саме цим показником. Але це 5 доларів не за банківським обмінним курсом, а за паритетом купівельної спроможності, який розраховують міжнародні організації для практично всіх країн світу. І за цим критерієм у нас сьогодні бідних менше 2 %. Зубожіння відмінюється повністю. Ми наближаємося фактично до статистичної похибки за цим показником».

«Ми вже фактично подолали бідність “5 доларів”. Тому зубожіння точно – це не про Україну», – резюмувала вона.

За словами вченої, рівень бідності став нижчим: «Це ми міряємо фактичний прожитковий, а не офіційно затверджений, той, що розрахований в реальних цінах ринку, майже вдвічі вищий за офіційний прожитковий. За цим прожитковим у нас, наприклад, була бідність в 2015-му році більше 50 % відсотків, зараз 27,6 %, тобто майже в два рази знизилась за останні 2–3 роки».

«Якщо говорити про відносну бідність, то це 24 % населення, ми вважаємо перебувають за межею бідності. Тобто їх споживання є нижче середніх офіційних стандартів, які склалися в Україні. Тобто, якщо більшість людей каже, що ми – бідні, це вже є певні, якщо не викривлення, то не зовсім правильне відчуття себе в суспільстві. Тому що нижчі середні стандарти

сьогодні споживає лише кожен 4-й українець», – додала вона (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 22.10).

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 39, 19–25 жовтня 2019 р.) вийшла друком стаття під назвою «Гроші чи інтелект?» заступника директора з наукової роботи Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, доктора економічних наук В'ячеслава Соловійова, присвячена необхідності балансу заробітних плат в адміністративній і науковій сферах.

Автор статті здійснив розвідку щодо питання фінансової підтримки науковців в Україні порівняно з фінансовою підтримкою науково-технічної сфери за кордоном: «Виявилось, що в багатьох країнах середня заробітна плата в науці перевищує заробітну плату в середньому по народному господарству країн: у Франції – в 1,58 рази; в Японії – в 1,63; у Великій Британії – в 1,65; у Канаді – в 2,24; в Аргентині – в 3,31; в Китаї – в 3,47; в Індії – у 8,73. В Україні, як відомо, заробітна плата в бюджетній сфері визначається тарифною сіткою, основою якої є дані про прожитковий мінімум. Нині ця цифра становить близько 2 тис. грн на місяць. Для народного депутата законодавчо встановлено тарифний коефіцієнт 10. Це означає, що заробітна плата народного депутата становить нині близько 20 тис. грн. Для спікера парламенту встановлено коефіцієнт 12. Найвищий коефіцієнт тарифної сітки для керівника НДІ або університету – 4,51. Тобто найвищий оклад у науково-освітній сфері України трохи більше, ніж 9 тис. грн. Що ж до сфери державної служби, то там ситуація ще цікавіша. Відповідно до тарифної сітки, оклад державного службовця першого (вищого) рангу визначається тарифним коефіцієнтом 6,81. Але база тарифної сітки для працівників державної служби законодавчо становить не один, а два прожиткові мінімуми. Тобто його заробітна плата – трохи більше, ніж 27 тис. грн, тоді як у спікера парламенту України вона становить 24 тис. грн. Принаймні баланс тут, за допомогою законодавчої маніпуляції, дотримано. Та, якщо ми справді прагнемо бути ближчими до Європи, то, можливо, варто було б якось забезпечити баланс заробітних плат в адміністративній і науковій сферах і в Україні? (...) Якщо послухати нинішні дискусії, то нинішню владу турбує здебільшого те, які головні показники КРІ (Key Performance Indicators) знайти, щоб забезпечити максимальну фінансову й функціональну ефективність відомств і департаментів загалом, усіх їхніх підрозділів і кожного службовця зокрема. Але досі влада ще не усвідомила, що за такого співвідношення заробітних плат у науці й адміністративній сфері бажаних показників не досягнеш, хоч при яких “ключових показниках ефективності”. Коли держслужбовець першого рангу має оклад утричі більший, ніж у керівника академічного інституту, про яку перевагу перед Європою може йтися?».

В. Соловйов наостанок піднімає тему інтегрованості науки в державну політику: «Небезпека для держави криється в тому, що стратегії розробляються на 10 і більше років, а частоту змінюваності кадрів у державній службі, як часто стверджують бажано підвищити. От і виходить, що спочатку офіційні “фахівці з реформ” вигадують стратегії, які, м як кажучи, не дуже добре сприймаються наукою, потім швиденько верстають план реалізації, який неможливо не виконати, а потім приходять “нова команда” і має вдавати, що все добре. А для держави все це дуже погано. Розробляти стратегії мають учені. Саме вчені здатні скласти плани реалізації із залученням представників бізнесу та влади, і наукові установи можуть і повинні супроводжувати виконання цих планів, вчасно реагувати на зміни, що виникають. І це було б для держави добре. Але для того щоб це реалізувати, слід принципово змінити співвідношення заробітних плат в адміністративній і науково-технічній сферах, орієнтуючись на досвід розвинених країн» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 22.10).

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 39, 19–25 жовтня 2019 р.) вийшла друком стаття завідувача відділу Інституту економіки промисловості НАН України, кандидата економічних наук І. Підоричевої та завідувача відділу Інституту економіки промисловості НАН України, доктора економічних наук В. Ляшенко, присвячена Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р.

Автори відзначають: «Наприкінці своєї каденції, 10 липня ц. р., попередній уряд схвалив Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Для сучасної України це можна було б вважати справжнім досягненням, адже за всю історію незалежності, постійно наголошуючи на необхідності розбудовувати інноваційно-орієнтовану економіку, влада ніяк не могла прийняти відповідний документ. Це, якщо мислити позитивно. Якщо ж по суті, то цей документ нічим не відрізняється від інших подібних національних стратегій та їх проєктів – ані конкретних механізмів фінансування, ані відповідальних за її реалізацію. Не кажучи вже про його концептуальність і запропоновані напрями розв’язання існуючих проблем, серед яких не знайшлося місця промисловості! Звісно, МОН промисловістю не займається, а департамент промислової політики МЕРТ – лише “окремими” інноваціями, тому і “маємо те, що маємо”. Прикро, але схвалена Стратегія вкотре продемонструвала брак міжвідомчої координації в державному стратегічному плануванні».

У статті йдеться про те, як зробити згаданий вище документ якомога кориснішим для зрушення економіки у бік інноваційного зростання, тобто – як здолати сумнозвісну «долину смерті», де зазнають невдачі більшість інноваторів? Одним з таких шляхів є розвиток стартапів на базі вже існуючих

розробок науково-дослідних інститутів, університетів і за ініціативою підприємців...

У статті підсумовується: «Методологія Lean startup доводить на конкретних прикладах неефективність стандартних схем запуску стартапів, акцентуючи увагу на необхідності кардинально змінити їх зміст і ключові принципи, зокрема, на тому, що потрібно віддавати перевагу експериментуванню над складним плануванням, зворотному зв'язку з клієнтами та ітеративному підходу над традиційним розвитком майбутнього продукту» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.10*).

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 39, 19–25 жовтня 2019 р.) вийшла друком стаття заступника директора Інституту економіки та прогнозування НАН України, члена-кореспондента НАН України С. Корабліна, присвячена озвученій меті з прискорення вітчизняної економіки до 5–7 % на рік.

Автор статті відзначає: «Озвучена мета з прискорення нашої економіки до 5–7 % на рік, безумовно, одна з провідних. Причому не тільки для України. Обіцянка прем'єра збільшити ВВП за п'ять років на 40 % різко підвищила ціну варіантів, випущених Україною у 2015 р. під час реструктуризації частини її держборгу. По суті, уперше за багато років, якщо не за десятиліття очільник українського уряду заговорив про цільові темпи зростання. Не про прогноз, який нікого ні до чого не зобов'язував, а про мету з надією вийти з нашого нескінченно темного тунелю. Депресивні 3 % зростання, що закладалися в плани й бюджети минулих років, не могли вирішити перезрілих проблем ні самого бюджету, ні всієї країни. Тому, що весь навколишній світ зростає вищими темпами 3,6–3,8 % (2017–2018 рр.), а економіки, що розвиваються, – ще швидше (4,5–4,8 %). На цьому тлі вже сам такий прогноз – фактор хронічного відставання, що перетворив нас на осередок європейської бідності й несправджених надій».

С. Кораблін відзначає можливі перепони на шляху до означеної мети, одна з яких – реакція Національного банку України: «Реакція Нацбанку на це передбачувана: дотиснемо інфляцію, і все стане на свої місця. Тим більше, що в законі про НБУ його пріоритетну мету так і прописано – “досягнення і підтримка цінової стабільності”. Кредити, економічне зростання, збереження банківської системи – усе це питання другої, третьої і четвертої важливості. Тож поки Нацбанк не доб'є інфляції до “цінової стабільності” (5±1 %), про будь-яке економічне зростання й мови не буде».

Також автор статті пояснює вимоги МВФ, звідки з явилися «магічні 4 %», роль Кабінету Міністрів України, вплив облікової ставки, механізми компенсації «провалів ринку» та інші пов'язані моменти.

Учений відзначає: «Сьогодні на національному, регіональному й міжнародному рівнях у тому чи іншому вигляді функціонують понад 900 інститутів розвитку. Описувати їхній досвід немає сенсу, адже він добре відомий. Основна мета таких інститутів – компенсувати “провали ринку”: дати національному бізнесу довгі кредити; надати страхові послуги й гарантії за прийнятною ціною; фінансувати соціально значущі, але ризиковані проекти; підтримати перспективні напрями розвитку тощо. Чи всі інститути розвитку однаково успішні? Звичайно, ні. Разом з тим загальний тренд у їхній історії – узагальнення й адаптація найбільш вдалого досвіду. Нині цим шляхом іде не тільки Китай у рамках реалізації його національних і міжнародних проєктів (включаючи Азіатський банк інфраструктурних інвестицій), але також ЄС. В останньому випадку можна згадати і міжнародні інститути (ЄБРР, Європейський інвестиційний банк, Банк розвитку Ради Європи) та національні банки розвитку. Їх наші європейські сусіди створюють мало не примусово – для реалізації структурних проєктів. Але ми цей досвід явно ігноруємо, воліючи чогось простішого на кшталт “приватизація-дерегуляція-лібералізація”» *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.10).*

Які завдання стоять перед пробним переписом населення? Що вдасться дізнатися завдяки всеукраїнському перепису, запланованому на 2020 рік? Чи можливо зменшити обсяги трудової міграції з України і повернути додому бодай частину наших емігрантів? Про це й інше в ефірі програми «#політикаUA» парламентського телеканалу «Рада» розповіла академік-секретар відділення економіки НАН України, директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України академік Е. Лібанова.

«Всеукраїнський перепис населення 2020 року дасть відповіді на близько 50 запитань, за якими ми зможемо дізнатися про найрізноманітніші характеристики людей, що проживають на території нашої держави, зокрема, про їхні сімейні та шлюбні стосунки, освітній рівень, статус на ринку праці, джерела доходів, рідну мову та мову спілкування, етнічну приналежність тощо. Причому особливого значення ми надаємо саме запитанням про мову та етнічну приналежність. Для таких монолітних країн, як, скажімо, Польща чи Норвегія, це не важливо, а от в Україні за результатами перепису, як я передбачаю, вдасться спростувати чимало політичних міфів, – пояснює вчена. – Після перепису, серед іншого, з’ясується, яким житлом забезпечені українці.

Хочу наголосити, що відповіді на запитання анкети фіксуватимуться виключно зі слів респондента – жодних офіційних документів громадяни переписувачам пред’являти не повинні. Це – головна вимога всіх переписів, незалежно від того, коли і в яких країнах вони проводяться».

За словами гості телестудії, відмінною рисою всеукраїнського перепису 2020 р. стане те, що його проводитимуть із використанням уже не паперових, а електронних носіїв – планшетів, – що значно спростить процес опитування і пришвидшить оброблення даних. Передбачено також контроль якості отримуваної інформації. Крім того, кожен пристрій буде оснащено GPS-приймачем, котрий допоможе відстежити, за якими адресами і як довго кожен переписувач опитував громадян. Усі зазначені дані оперативно надходитимуть на сервер.

«Я не дуже вірю в те, що можливо провести всеукраїнський перепис населення до кінця 2019 року, – продовжує вчена. – По-перше, ще не закуплено планшети (а їх потрібно близько 100 тис., і годяться далеко не будь-які – до них існують певні вимоги, котрі слід задовольнити) та решту необхідної техніки. По-друге, не розроблено відповідного програмного забезпечення з переписним листом, яке встановлюватиметься на планшети. Ми просто не встигнемо впоратися з усіма цими завданнями. Та й узагалі – повноцінний перепис не варто проводити без попереднього пробного, призначення якого полягає в тому, щоб перевірити коректність формулювання запитань переписного листа. Можливо, деякі запитання потребують доповнень, але з'ясувати це вдасться тільки завдяки пробному переписові. Поки що він запланований на кінець поточного року і має відбутися в Оболонському районі Києва та Бородянському районі Київської області».

Як стверджує Е. Лібанова, всеукраїнський перепис населення також покладе край спекуляціям і маніпуляціям з приводу трудової міграції: «Дехто вже говорить про “15 млн заробітчан”, але, доки немає даних перепису, говорити можна що завгодно, бо відсутній відповідний облік. Але його немає і ніколи не буде ніде, це – всесвітня проблема.

За моїми підрахунками, на сьогодні за кордоном працюють максимум 3 млн наших співгромадян. Хоча, звичайно, навіть така цифра є критичною для вітчизняної економіки. За оцінками Світового банку та Національного банку України, наші трудові мігранти щороку переказують на Батьківщину від 12 до 14 млрд дол. Це досить серйозні цифри. Ці гроші витрачаються в Україні, а кожна гривня, витрачена в Україні, поза всіляким сумнівом, працює на українську економіку. Очевидно також і те, що українці, які працюють на чужині, переказують додому не 100 % своїх заробітків...

Масштаби трудової міграції вдасться дещо зменшити тоді, коли українські зарплати становитимуть принаймні 70–75 % рівня зарплат бодай у наших найближчих сусідів – поляків, словаків, чехів. Насамперед на українських сайтах пошуку роботи вже розміщено чимало оголошень про вакансії з пропозицією зарплатні обсягом 1 тис. дол. і вище (ясна річ, для висококваліфікованих працівників). Але слід розуміти, що наші люди вирушають за кордон не лише по вищі зарплати, а й через тамтешню вищу якість життя. Розраховуючи згодом забрати до себе родину. А заробітчани, котрі виїжджають сім'ями, як правило, вже не повертаються».

Водночас, як стверджує гостя телепередачі, в Україні існує проблема внутрішньої міграції, що теж потребує вирішення: «У нашій країні є кілька міст-метрополісів (Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів; раніше до них належав іще й Донецьк), які “висмоктують” людські ресурси з навколишніх територій. Ми бідкаємося, що молодь тікає з села. Звичайно, тікає, бо там немає для неї роботи. За радянських часів молодь у сільській місцевості утримували штучними методами, та зараз це неприпустимо. Але, якщо в Україні розвиватиметься інфраструктура, молодь у місті (сусідньому чи віддаленішому) тільки працюватиме (навчатиметься, розважатиметься тощо), а залишатиметься в селі, де володіє власним житлом і, що не менш важливо, має можливість дихати чистішим повітрям. Так відбувається, наприклад, у США та Європі. Тобто маятникова внутрішня міграція здатна стати альтернативою еміграції. Отже, все починається з доріг. І вирішувати цю проблему повинна влада».

Відеозапис цього інтерв'ю доступний за посиланням: <https://youtu.be/j5i2CTT3LuY> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.10).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком науково-популярний журнал «Світогляд» (№ 4, за липень–серпень 2019 р.), який видають Національна академія наук України та Головна астрономічна обсерваторія НАН України.

Актуальні питання сьогодення розглядає академік НАН України В. Локтєв у статті «Національна академія наук в епоху змін: реформуватися чи не реформуватися?». Суспільні зміни у країні не можуть не торкнутися діяльності всіх секторів української економіки загалом і науково-освітньої сфери зокрема. Фундаментальна наука загнана у глухий кут чи перебуває на крутому повороті, від якого починається нове життя? Чи можна сподіватися далекоглядної державної політики сприяння науці?

«Чому ми не європейці?» – розмірковує кандидат економічних наук О. Пасхавер у рамках проекту «Що можу я», організованого коворкінгом Freud House. Автор висловлює свій погляд на те, як через це гальмують реформи, як довіра робить життя кращим і чому проти Росії воює сама історія.

Член-кореспондент НАПН України, доктор історичних наук В. Ткаченко дискутує з опонентами щодо проблеми державницької ідеології у виступі на 6-му Конгресі Академії політичних наук 24 травня 2019 р.: «“Третій шлях”: повернення на круги свої». В основу пошуку «третього шляху», на думку автора, має бути покладено ідею поєднання ринку з розвитком сильного соціального захисту людей.

Про пошук свого місця в сучасному глобалізованому світі, інтеграцію української історії у світову дивергентність династичних процесів і

перспективи Третього Гетьманату розмовляють журналіст І. Полянський і автор книги «Корона та ціна» доктор історичних наук В. Потульницький – у публікації «Консервативна ідея: український і європейський досвід та перспективи».

«Про наших гетьманів – сонетно...» – поетка Н. Чорноморець сонетами змалювала портрети 17-ти гетьманів України. Крім портретів, вона створила також віршовані замальовки міст, які свого часу були резиденціями гетьманів: «Столиці Гетьманщини».

Вивченню сутності й історії духовного життя українського народу присвячено публікації «Києво-Могилянська Академія (1632–1817 рр.). Історичний екскурс та сучасний стан дослідження її спадщини» доктора філософських наук В. Литвинова і «Світогляд Пантелеймона Куліша. До 200-річчя від дня народження» члена-кореспондента НАН України Є. Нахліка та ін. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.10*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

17–18 жовтня 2019 р. в приміщенні конференц-залу Інституту фізики НАН України відбулася зустріч між представниками компанії LG Electronics (Республіка Корея) та українськими науковцями.

Організатори заходу – Національна академія наук України та Інститут фізики НАН України.

Із зарубіжними гостями зустрілися перший віцепрезидент НАН України, академік А. Наумовець; заступник академіка-секретаря відділення фізики та астрономії НАН України, член-кореспондент НАН України А. Негрійко; директор Інституту фізики НАН України, член-кореспондент НАН України М. Бондар; заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, академік І. Кривцун; завідувач відділу Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, професор В. Носенко.

Корейську делегацію очолив директор філіалу компанії LG Electronics у Східній Європі В. Мін. До її складу увійшли заступник директора науково-дослідної частини компанії LG Electronics С. Хьюн та керівники наукових підрозділів компанії.

Зустріч відкрив академік А. Наумовець, який у своєму вступному слові відзначив, що проведення цього спільного заходу стало можливим завдяки багаторічній плідній співпраці між українськими і корейськими вченими. Він коротко поінформував гостей про історію й основні завдання співробітництва та відзначив, що співпраця LG Electronics із науковими установами НАН України належить до пріоритетних напрямів міжнародної діяльності академії.

Гості відзначили високий інноваційний потенціал науково-технологічного співробітництва між LG Electronics і науковими установами НАН України та побажали успіхів у становленні професійних зв'язків між корейськими та українськими вченими (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 25.10).

5 жовтня 2019 р. в супроводі першого секретаря Посольства Республіки Казахстан в Україні Г. Турсинбаєвої до Інституту археології (ІА) НАН України завітав відомий меценат із Казахстану, президент благодійного фонду «Тлеп» С. Іскаков.

З 2017 р. він керує науковою експедицією «Слідами предків». Цей проект реалізується з ініціативи та за підтримки президента Республіки Казахстан Н. Назарбаєва. Перший візит С. Іскакова до ІА НАН України відбувся позаминулого року. Тоді його особливо цікавили такі відомі археологічні знахідки експедиції Інституту як поховання половецького хана у Чингульському кургані та кобиз – дерев'яний музичний інструмент, знайдений у кургані на Херсонщині. Цього разу С. Іскаков подарував діючу копію давнього музичного інструменту. Вона буде включена до експозиції та виставлена в Археологічному музеї Інституту археології НАН України (м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 15) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.10).

11–12 жовтня 2019 р. в м. Софія (Болгарія) відбулися урочисті заходи з нагоди 150-річчя від дня заснування Болгарської академії наук. В урочистостях взяли участь віцепрезидент НАН України, академік С. Пирожков та керівник відділу міжнародних зв'язків НАН України А. Мирончук, а також делегація Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на чолі з ректором – академіком НАН України В. Бакіровим.

Болгарська академія наук була створена на базі болгарського літературного товариства, заснованого в 1869 р. групою болгарських інтелектуалів на чолі з істориком та філологом у майбутньому – професором Харківського університету – М. Дріновим. У 1911 р. Товариство було перейменоване в Болгарську академію наук.

Сьогодні Болгарська академія наук (БАН) – вища наукова установа Болгарії, до складу якої входять 42 науково-дослідні установи, об'єднані в 9 наукових відділень, що охоплюють усі сфери знань. Персональний склад БАН налічує 62 академіки, 101 члена-кореспондента та 53 іноземних члена, серед яких – президент НАН України академік Б. Патон (1978 р.) і професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна М. Станчев (2013 р.). З 2016 р. Болгарську академію наук очолює академік Ю. Ревальський.

У ході двосторонньої зустрічі з президентом Болгарської академії наук академіком Ю. Ревальським віцепрезидент НАН України академік С. Пирожков передав вітання від президента Національної академії наук України академіка Б. Патона, а також вручив президенту БАН Ю. Ревальському та почесному президенту БАН І. Юхновському відзнаки НАН України «За наукові досягнення». Також на зустрічі з президентом БАН була присутня радник-посланник Посольства України в Республіці Болгарія А. Тертична...

Віцепрезидент НАН України, академік С. Пирожков та президент БАН, академік Ю. Ревальський засвідчили розвиток співпраці між двома академіями за всіма напрямками наукових досліджень – як природничими й технічними, так і соціальними та гуманітарними.

Академік Ю. Ревальський відзначив плідність двосторонньої співпраці та виняткову роль академіка Б. Патона у її розвитку, а також наголосив на необхідності її подальшого поглиблення та вдосконалення.

Урочисті заходи з нагоди 150-річчя Болгарської академії наук завершилися у Національному палаці культури святковим концертом-виставою за участі президента Республіки Болгарія Р. Радева, Міністра освіти та науки К. Волчева, а також очільників інших болгарських міністерств і відомств (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. –17.10*).

Перспективні напрями розвитку української науки

9 жовтня 2019 р. в Інституті технічної теплофізики НАН України відбулась демонстрація інноваційних енергоефективних технологій та обладнання. Інновації презентували представникам промислових, наукових, фінансових та інвестиційних установ, бізнесу, представникам закордонних торгових місій, Київської міської державної адміністрації і районних адміністрацій для подальшого впровадження у реальну економіку.

Київська торгово-промислова палата, яка є організатором заходу, виступає активним посередником між наукою і виробництвом, залучаючи партнерські зв'язки для впровадження інновацій. «Наша мета – це популяризація сучасних розробок, “ноу-хау”, стартапів власного виробництва, до яких вже давно готові вітчизняні науковці. Будемо раді, якщо проекти, які сьогодні презентує наука, знайдуть зацікавленість у інвесторів та відбудеться їхня реалізація в реальному секторі економіки України», – прокоментував президент Київської торгово-промислової палати М. Засульський.

Перший віцепрезидент НАН України, академік НАН України А. Наумовець зазначив, що контакт науки з бізнесом є життєво важливим, але без підтримки держави не обійтись. Він побажав, щоб результатом зібрання стали реальні контакти, які будуть працювати на

енергоефективність та енергозбереження. Вивчати попит на міжнародних ринках радник з торгово-економічних питань Посольства Китайської Народної Республіки в Україні закликав учених Л. Цзюнь. Він повідомив, що Міжнародний Трейд-клуб всіляко буде сприяти просуванню українських наукових розробок на світовий ринок...

Завідуючий відділом теплофізичних процесів у котлах Інституту технічної теплофізики НАН України, кандидат технічних наук О. Сігал презентував нові опалювальні котли, що дозволять зекономити природний газ в системах централізованого тепlopостачання України й забезпечити виконання вимог європейських нормативів по викидах забруднюючих речовин.

Про новітні системи теплоутилізації та відповідного устаткування розповіла завідувач відділу малої енергетики Інституту технічної теплофізики НАН України член-кореспондент НАН України Н. Фіалко. Такі розробки дозволяють заощаджувати в комунальній сфері близько 500 тис. м³ природного газу в рік.

Завідувач відділу теплофізичних основ енергоощадних теплотехнологій Інституту технічної теплофізики НАН України, член-кореспондент НАН України Б. Басок запропонував системи утеплення фасадів, які дають змогу змінити мікроклімат будівлі, знизивши при цьому витрати теплової енергії на опалення взимку та знизити втрати електроенергії на кондиціонування влітку.

Директор Інституту технічної теплофізики НАН України, академік НАН України Ю. Снежкін продемонстрував енергоефективні теплотехнології процесів сушіння, які, за його словами, вдвічі скоротять витрати енергоресурсів.

«Важливою науково-технічною проблемою виробництва продуктів харчування є розробка та впровадження нових видів виробів з використанням натуральної харчової сировини. В Інституті технічної теплофізики НАН України розроблені технології отримання сухих харчових продуктів, які дозволяють застосувати продукти швидкого приготування у будь-яких умовах: експедиціях, відрядженнях, лікарнях, заощаджувати час та витрати праці», – повідомила головний науковий співробітник відділу нестационарного тепломасопереносу в процесах сушіння Інституту технічної теплофізики НАН України, доктор технічних наук Ж. Петрова...

За результатами заходу потенційні інвестори отримали безпосередній доступ до вітчизняних науково-технічних розробок і взяли участь у прямих бізнес-переговорах **(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. –16.10).**

Здобутки української археології

Улітку 2019 р. Південна Середньовічна експедиція Інституту археології НАН України під керівництвом старшого наукового співробітника відділу археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я цього інституту, професора кафедри загальної історії Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини, доктора історичних наук С. Біляєвої продовжили досліджувати надзвичайно важливу пам'ятку історії та культури Литви й України – фортецю Тягин у Бериславському районі Херсонської області.

Подальші пошуки кріпосної стіни, що оточувала фортецю, дали змогу відкрити її продовження ще на 10 м і, таким чином, виявити нову ділянку захисту фортеці, котра дозволяє значно збільшити можливості реставрації та музеєфікації пам'ятки, створення нового музейного й туристичного центру на півдні нашої країни, який мав би чудову перспективу в напрямі розвитку міжнародного туризму.

Продовження отримало минулорічне відкриття контурів ще однієї твердині. Завдяки низьковисотній аерофотозйомці місцевості за допомогою квадрокоптера (дрона) постали обриси нової фортеці, спорудженої кримським ханом М. Гіреєму 1492 р. Відома за писемними джерелами, вона нарешті унаочнилася за результатами досліджень, отримала докази свого існування в нових артефактах, які хронологічно належать до кінця XV–XVI ст.

Цього року вченим вдалося знайти артефакти, завдяки яким розширено хронологічні межі колекції та матеріально засвідчено кілька етапів існування пам'ятки...

Учені вважають актуальною та невідкладною необхідність проведення комплексних археологічних досліджень фортеці Тягин і її округи, де на відкриття чекають залишки укріплень, веж і будівель, розташування яких визначено за даними топографії городища (площею понад 18 га) в цілому.

Дослідження є невідкладними ще й тому, що своєї лихої справи не полишають досі безкарні «чорні археологи», які, по суті, знищують те, що становить величезний інтерес для українських і литовських істориків.

Крім того, безжальний час поступово знищує сліди минулого. Це яскраво засвідчили, наприклад, минулорічні роботи археологів у районі урочища Бургунка Бериславського району Херсонської області.

Нарешті, під загрозу пам'ятки може поставити майбутній продаж землі, тому необхідні законодавчі запобіжники, що не допустять знищення ознак минулого. Водночас це потребує подальшого розкриття культурного шару, вивчення фортеці у всій повноті історичного процесу. Згідно з останніми дослідженнями, йдеться про відбитки багатьох культур, які поєднали долі народів Європи та Азії – литовців, русичів-українців, кримських татар,

османів тощо. Не варто забувати про те, що впродовж тривалого часу – у XVI–XIX ст. – ця територія належала до Браїльської митрополії Константинопольського патріархату, котра поширювалася на Північне Причорномор'я від Кілії та Аккерману до Тягина включно, а отже, і про наявність християнського православного компоненту населення регіону, історія якого досі лишається маловивченою, зокрема в археологічному плані... *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.10).*

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Головащук, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Колесніченко, наук. співроб. НБУВ,
П. Штих, мол. наук. співроб. НБУВ,
А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Коцюбинський Михайло Михайлович

(05.09.1864, Вінниця – 12.04.1913, Чернігів)

До 155-річчя з дня народження
(видання відділу науково-бібліографічної інформації)

(Початок, закінчення див. №22)

У 2019 р. ми відзначаємо 155-річчя з дня народження класика української літератури, громадського діяча, голови «Просвіти» в Чернігові М. Коцюбинського. В українську літературу М. Коцюбинський увійшов як майстер психологічної прози. Ранні його оповідання «Харитя», «Ялинка» (1891), «Маленький грішник» (1893) проникнуті тонким психологізмом, сповнені мальовничістю, експресивністю. Вершиною досконалості особливого художнього стилю М. Коцюбинського є твори *Fata morgana*, «Що записано в книгу життя» (1910), «Тіні забутих предків» (1911). Останні новели письменника – «Хвала життю», «На острові», «Цвіт яблуні» – доповнені елементами неоромантизму. Окремі твори письменника екранізовано й інсценізовано, перекладено мовами багатьох народів світу. Перу М. Коцюбинського належать переклади українською мовою творів Г. Гейне, А. Міцкевича, Е. Ожешко, Ф. Достоєвського та ін.

Упродовж життя М. Коцюбинський написав чимало публіцистичних і літературно-критичних праць. Активна позиція письменника виявилася в художньому ствердженні творчих сил дійсності та водночас у пристрасному викритті й запереченні всього, що стає на дорозі розвитку прогресу

суспільства. У своїх творах М. Коцюбинський викривав міщанство, засуджував політичне ренегатство та зрадництво. Його творчість позначена духом високої ідейності та народності, демократизмом і гуманізмом, відданістю принципам реалізму, глибокої правди.

Бібліографія творів М. Коцюбинського

Книги

1. Михайло Коцюбинський : бібліогр. за 10 років 1917–1927 / склав О. М. Горещький. – Одеса, 1928. – 23 с. – (Пр. Одес. центр. наук. б-ки ; т. 2, вип. 1).

Шифр зберігання НБУВ: Попов 13213

Шифр зберігання ВНБІ: д К76

2. Горещький О. Михайло Коцюбинський : матеріали до бібліографії 1917–1929 / О. Горещький. – 2-ге перероб. та значно поширене вид. – Одеса, 1931. – 55 с. – (Зб. укр. бібліогр. т-ва в Одесі ; вип. 3).

Шифр зберігання НБУВ: 49570 Арх.

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

Також див. п. 10, 11, 13, 15

Статті в збірниках, енциклопедіях, періодичних виданнях, путівниках

3. Коцюбинський Михайло Михайлович (1864–1913) // Художня література, видана на Україні за 40 років. 1917–1957 : бібліогр. покажч. / М-во культури УРСР, Кн. палата УРСР ; редкол. : М. І. Багрич [та ін.]. – Харків, 1958. – Ч. 1 : Укр. худ. л-ра. – С. 177–189.

Бібліографія творів М. М. Коцюбинського.

Шифр зберігання НБУВ: В305600/1–2; Айзеншток 9254/1; Попов 13222.

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)я1 Х98

4. Коцюбинський М. М. // Українські літературні альманахи і збірники ХІХ – початку ХХ ст. : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Центр. наук. б-ка ; склав І. З. Бойко ; відп. ред. О. І. Дей. – Київ, 1967. – С. 268–269.

Про М. М. Коцюбинського, його твори та переклади.

Шифр зберігання НБУВ: Ва31032

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УКР)5я1 У45

5. Співдружність літератур : бібліогр. покажч. (1917–1966) / Ком. по пресі при Раді Міністрів УРСР, Кн. палата УРСР ; складачі: А. І. Ручка,

Р. В. Малигіна, Д. Х. Мазус [та ін.] ; редкол. : В. М. Скачков (відп. ред.) [та ін.]. – Харків : Кн. палата УРСР, 1969. – 592 с.

Подано відомості про видання творів Михайла Коцюбинського у республіках Радянського Союзу. – С. 436–437, 457, 468, 486, 489, 491, 495, 505, 514, 518–519, 522.

Шифр зберігання НБУВ: Ва90302

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(0)-31я1 С72

6. Коцюбинський Михайло Михайлович : [твори, переклади] // Українська поезія кінця ХІХ – середини ХХ ст. Бібліографія. Антологія / уклад. Ю. В. П'ядик ; упоряд.-ред. : І. Г. П'ядик-Халявка, Н. Г. Дашкіна. – Київ, 2012. – Т. 3. – С. 713.

Шифр зберігання НБУВ: В352677/3

Шифр зберігання ВНБІ: Ш5(4УК)5я1 У45

Література про життя та діяльність

Книги

7. М. М. Коцюбинський : до двадцятип'ятиріччя з дня смерті / НКО УРСР, Бібл. упр. наук.-метод. каб. бібліотекознавства та мас. бібліографії ; склала Г. М. Гімельфарб. – Київ, 1938. – 16 с.

Шифр зберігання НБУВ: Во49740

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

8. М. М. Коцюбинський 1864–1939 : бібліогр. пам'ятка / Чернігів. обл. від. нар. освіти, Чернігів. держ. обл. б-ка ім. Короленка ; склав бібліограф Федінченко. – Чернігів, 1939. – 16 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ао130512

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

9. М. М. Коцюбинський 1864–1913 : бібліогр. покажч. ст., рец. і творів про М. М. Коцюбинського за період з 1/1 1935 по 1/8 1940 рр. / склав Д. Чеботарев ; за ред. М. Фельдштейна. – Харків, 1940. – 40 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ао160005

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

10. М. М. Коцюбинський : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Держ. публ. б-ка УРСР ; склала Г. М. Гімельфарб ; відп. ред. О. І. Кисельов. – Київ, 1954. – 99 с.

До вивчення життя і творчості М. М. Коцюбинського. – С. 6–13; Основні дати життя і творчості М. М. Коцюбинського. – С. 14–27; Твори М. М. Коцюбинського (основні видання). – С. 28–37; Література про життя і творчість М. М. Коцюбинського. – С. 38–84.

Шифр зберігання НБУВ: Во60420

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

11. Михайло Коцюбинський : бібліогр. покажч. / М-во культури УРСР, Львів. держ. наук. б-ка ; склав М. О. Мороз ; відп. ред. С. М. Шаховський. – Київ : Наук. думка, 1964. – 268 с.

Твори М. Коцюбинського. – С. 5–94; Література про М. М. Коцюбинського. – С. 95–244; Бібліографія. – С. 245–251.

Шифр зберігання НБУВ: Во929956

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

12. Куп'янський Й. Я. Літопис життя і творчості Михайла Коцюбинського / Й. Я. Куп'янський ; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 1965. – 586 с. : іл., фот.

Шифр зберігання НБУВ: Во981012

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

13. Жук Н. Й. Михайло Коцюбинський : семінарії / Н. Й. Жук. – Київ : Радян. шк., 1966. – 207 с. : фот.

Історія вивчення життя і творчості М. М. Коцюбинського. – С. 5–68; Життя і творчість М. Коцюбинського (в основних датах і документах). – С. 69–125; Коротка біографія. – С. 126–132; Тематика семінарських доповідей. – С. 133; Творчість М. Коцюбинського 80-х – початку 90-х років. – С. 134–146; Творчість М. Коцюбинського другої половини 90-х – початку 900-х років. – С. 147–160; Творчість М. Коцюбинського 1906–1912 рр. – С. 160–183; М. Коцюбинський і його сучасники. – С. 183–190; М. Коцюбинський і наша сучасність. – С. 191–200; Українські радянські письменники про М. Коцюбинського. – С. 201–204.

Шифр зберігання НБУВ: Во985155

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

14. Михайло Коцюбинський : бібліогр. покажч. 1964–1988 / Чернігів. держ. обл. б-ка ім. В. Г. Короленка, Чернігів. літ.-мемор. музей М. М. Коцюбинського ; [упоряд. М. О. Мороз ; відп. ред. Ф. П. Погребняк]. – Чернігів, 1989. – 272 с.

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

15. Михайло Коцюбинський в Одесі : бібліогр. покажч. / М-во культури України, Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького ; упоряд. Л. О. Кольченко. – Одеса, 1994. – 70 с. – (Літ. Одеса ; вип. 7).

Шифр зберігання НБУВ: Ж69104

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

16. Співець любові та свободи : до 140-річчя від дня народження Михайла Михайловича Коцюбинського (1864–1913) : інформ. список літ. для організаторів дит. читання та вчителів / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. І. Турчин ; ред.: Н. М. Скоморовська, К. В. Черкаська. – Київ, 2004. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Р107704

Шифр зберігання ВНБІ: д К75

17. Меморіальна бібліотека М. Коцюбинського : корот. опис / Чернігів. літ.-мемор. музей-заповідник М. М. Коцюбинського ; упоряд. : Н. М. Коцюбинська, О. І. Єрмоленко, К. А. Федько [та ін.]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – 335 с. – Назва обкл. : Меморіальна бібліотека Михайла Коцюбинського.

У виданні подається короткий опис меморіальної бібліотеки М. Коцюбинського, яка зберігається у фондах музею та складається з видань, що належали особисто письменнику й членам його родини.

Шифр зберігання НБУВ: Ва801193

Шифр зберігання ВНБІ: Я181(4УКР)23

18. Сонцепоклонник. Образ Михайла Коцюбинського в художніх і художньо-документальних джерелах : бібліогр. покажч. 1913–2014 / Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва ; уклад. О. М. Куцевол ; наук. ред. Н. І. Морозова. – Вінниця, 2016. – 234 с. – (Scripta manent = Написане залишається).

Шифр зберігання НБУВ: Ва828268

Шифр зберігання ВНБІ: д А48